

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

NOIEMBRIE 2018

NR. 11 (1639)

ANUL XXX

1 LEU

11

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

www.revistaorizont.ro

ALEX ȘTEFĂNESCU

Literatura, între critică și bună dispoziție

TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII

Aniversări

Cornel UNGUREANU

1. Centenarul e marea sărbătoare a anului 2018. E o aniversare care le poate îngloba și pe altele: o vreme a întemeierilor. O instituție capitală în definirea Ardealului va fi Universitatea Daciei Superioare de la Cluj. Pentru momentul inaugural 1919 sunt aduși cei mai de seamă cărturari din România. Era vorba de o întemeiere – se naște România Mare. Când Vasile Pârvan vorbește, la deschidere, despre *Datoria vieții noastre* – nu o făcea doar în numele unui proiect pedagogic, ci și în numele unei mărturisiri. A adâncurilor cercetate. El știa, ceilalți vor trebui să ducă înainte vocea istoriei. Cedarea Transilvaniei în 1940 înseamnă pentru românii din Ardeal exilul, înseamnă pentru România o bătălie pierdută cu istoria. Ce trebuia apărut, spun cerchiștii, ce trebuia apărut, se întrebă alți scriitori refugiați care au șezătorile

„Oricum, într-un fel de exaltare pioasă am debutat împreună cu Franz Hodjak la *Tribuna* în primăvara lui 1967 cu traduceri din Trakl”. „Exaltam de încântare împreună cu Adrian Popescu, Dinu Flămând și Ion Mircea”, spune același Petru Poantă, unul dintre întemeietorii revistei.

2. Revista *Echinox* este singura publicație studențească vie și astăzi, după ce a supraviețuit unui șir lung de cutremure. *Echinox* poate defini o capitală culturală. Dacă îl citim cu atenție pe Ion Pop cu a sa *Antologie* (1968-2003), dacă ajungem și la *Dicționarul Echinox A-Z. Perspectivă analitică*, volum coordonat de Horea Poenar, și, mai ales, la Petru Poantă, *Efectul Echinox sau despre echilibru*, spunem că „a supraviețuit pe cutremure”. Cutremure noi și vechi. Primul „cutremur” (nou) ar fi cartea lui Petru Poantă. Este scrisă frumos, cu o portretistică de vârf, bună pentru orice antologie a portretului literar. Dar

pra noastră a fost stupeficia colectivă. Profesorul vorbea în altă limbă decât a noastră, aproape integral necunoscută. Discursul cartezian, înșesat de neologisme și referințe critice, multe „ezoterice” pentru noi, era, în mod paradoxal, seducător tocmai prin agresivitatea noutății”. Petru Poantă a devenit cu adevărat critic după ce a deprins limbajul („ezoteric”) al profesorului. Și mai nuanțată este imaginea lui Mircea Zăciu: „Cred că profesorul visa la formarea unei comunități elitiste, incoruptibilă intelectual, un fel de Păltiniș citadin al literaților. Numai că el nu se putea elibera integral de contingent și de context. Trăia aproape visceral viața literară, atât în emergența ei diurnă, cât și în penumbra culiselor sale. Nimic nu-i rămânea străin din ce se întâmpla în turbulenta lume a scriitorilor. Descoperi cu uimire, în *Jurnal*, cu ce energie debordantă și risipitoare se consacră fie diverselor reuniuni publice ale tagmei, fie unor întâlniri secrete cu iz de complotist.”

al Luceafărului a fost reluată mai recent de Iulian Jura în „Mitul în poezia lui Eminescu”. Integrând poema în atmosfera romantismului european, Jura încearcă să arate că Luceafărul este Satan, eroul de predilecție al romanticilor, dar pe care Eminescu, plasându-l în cele din urmă în cadrele mitului românesc, ni l-a prezentat sub o formă cu totul neașteptată și originală. Elementul care stă la baza poemei ar fi răpirea fetei...”. Jura, spune Eugen Todoran, își susține afirmația subliniind că Eminescu a revenit asupra primei variante („Și tu ca ei voiești a fi, demone/ Tu care nici nu ești a mea făptură”), înlocuind tradiționalul mit al romantismului european cu un mit românesc. Iată un punct de plecare nou în interpretarea poeziei eminesciene, pornind de la Bogdan-Duică și Iulian Jura?

Iată o cale: „Pentru a ajunge la o interpretare justă a *Luceafărului* se impune așadar o cercetare nu atât a izvoarelor, a miturilor, cât a ideii, a gândirii filosofice. Valoarea poemului nu se stabilește prin motivele inițiale, ci prin simbolul elaborat de ele. Dacă s-a făcut raportarea la atmosfera europeană, nu trebuie să se uite că Mitul este numai un fapt primar, care prin devenirea spiritului în conștiință este depășit de gândirea filosofică [...]. În manieră romantică, în *Luceafărul*, pe măsura prelucrării basmului, mitul a fost tot mai mult depășit de gândirea filosofică, până când, în formă definitivă, smulge să devină geniu”, scrie în ultimul număr al *Revistei Cercului Literar* Eugen Todoran. Studiul „Hyperion demonic” nu mai este legat de tradiția maioreșciană sau călinesciană a eminescologiei. Demonul este un concept preferat de cerchiști. Îl vor utiliza în cercetărilor lor toți. Desigur, cel care îi leagă de sensurile acestui concept este Blaga: ei îl vor cita pe Blaga cu al său *Daimonion* de fiecare dată când trebuie să înlănțuie ideea de rău, de eșec, de dezastru. Eficacitatea negativă trebuie utilizată în acest timp al exilului, al războiului, al mizeriei. *Daimonion* și *Mitul reintegrării*, cărți care se susțin una pe cealaltă, îl implică nu doar pe Blaga, ci și pe Mircea Eliade în procesul cerchist – în reabilitarea lui Mephisto.

La Timișoara, Victor Iancu, Eugen Todoran, Deliu Petroiu, profesorii noștri, au prelungit un mesaj clujean.

lor, turneele lor, șezători ale speranței și ale revoltei. Cerchiștii numesc un proiect cultural, iar speranțele se așază sub semnul lui. Ei sunt o prelungire și o definiție geografică.

Studiile umaniste câștigă o autoritate limpede, autoritate care nu se deteriorează mult nici după 1947, chiar dacă și aici domină excluderile, arestările. „Orașul organic supraviețuise agresiunii staliniste, e adevărat, dizarmonic social, dar în mediile universitare îndeosebi, elitele nu fuseseră decât parțial suprimate...”, scrie în *Clujul meu* un personaj de seamă al locului, Petru Poantă. În *Tribuna*, în 9 octombrie 1975, Mircea Zăciu îi declara lui Aurel Sasu: „Cluj-Napoca beneficiază azi de rezultatele eforturilor marilor noștri profesori de a reface o școală de critică și istorie literară”. Și Profesorul enumeră „fără ierarhii și prejudecăți”: Iosif Pervain, Adrian Marino, Ion Vlad, Victor Felea, V. Ardeleanu, Ioana Em. Petrescu, Liviu Petrescu, Ion Pop, Aurel Sasu, V. Tașcu, Mircea Popa, Mircea Muthu, Leon Baconski, Gavril Mate, V. Fanache, Maria Protase, Doina Curticăpeanu, Georgeta Antonescu, Marian Papahagi, T. Tihan, Petru Poantă, Constantin Hărlav, Ion Marcoș, Sergiu P. Dan, Peter Motzan...”. Era vorba de mari profesori, dar și de profesori care, la începutul anilor 70, își anunțau prezența.

nu numai atât: *Efectul Echinox sau despre echilibru*, eseu și carte de memorialistică a unuia dintre fondatorii revistei, e prima încercare coerentă de a fixa imaginile Clujului literar în anii șazeci. Despre contribuția redacțiilor *Steaua* sau *Tribuna* la devenirea scrisului clujean s-a scris mult.

Generalitățile lui Petru Poantă, deloc iertătoare, fixează adevăruri privitoare la un timp al literaturii: „Din redacțiile acestora [*Steaua* / *Tribuna*, n. n.] s-a născut boema, în varianta ei fundamentalistă: boema alcoolică. Deceniile literare șase, șapte și opt au fost deceniile marilor bețivi. Pentru scriitorul român, băutura devine emblemă a vocației. Uniunea Scriitorilor din capitală are un restaurant care, singur, îi asigură celebritatea. Se bea zilnic, ritualic aproape, cu distincție ori depravat, în public sau pe ascuns. Marii proletcultiști ai anilor 50, propovăduitori ai moralei comuniste, sunt și marii bețivi ai vremii. Băutura devine o modă căreia puțini i se pot sustrage. Abstinentul este un proscris, dizgrațiat de breaslă. Clujul literar nu face excepții.”

Ei, primii echinoxști, nu sunt vedete absolute; ca și cerchiștii, sunt legați de profesorii lor. Iată forța amintirilor. Iată-l pe Ion Vlad: „Chiar din anul întâi preda cursul considerat cel mai dificil, *Introducere în literatură*. Efectul inițial al prelegerilor asu-

3. Timișoara a întemeiat după Unire nu Universitatea, ci Politehnica. Era un oraș care putea asigura creșterea României altfel. În 1956 apare o facultate de Filologie, la care sunt aduse personalități definitorii (și) pentru momentul universitar clujean: mai întâi, Victor Iancu, doctor în estetică (doctorat în Germania, autorul unui articol anti-Hitler în anii treizeci; iar în anii patruzeci, al unui amplu articol pro-Maniu, în *Dreptatea*), primul semnat al celebrei *Scrisori a Cercului literar de la Sibiu*.

Luna noiembrie e luna centenarului Eugen Todoran. Din elita studențească a Clujului anilor patruzeci, Eugen Todoran va anunța, la Timișoara, în anii șaptezeci, căile unui mare eminescolog. Pentru ca, mai târziu, să publice patru volume esențiale despre Lucian Blaga. Lucian Blaga avea mare încredere în tânărul Eugen Todoran și dacă citim primele sale studii despre Eminescu vom observa cum înțelegerea lui Eminescu este modelată (și) de opera lui Blaga. În *Revista Cercului literar*, ultimul număr, Eugen Todoran publică „Hyperion, demonic” – un studiu care anunță o nouă direcție de cercetare a operei lui Eminescu.

O direcție de cercetare care începe de la arhiva Bogdan-Duică, dar nu numai de la el: „Teza mitului fundamental

Viața Filialei

28 septembrie. Au fost aniversați – 75 de ani! – Paul Eugen Banciu, Ivo Muncian și Cornel Ungureanu. Au fost prezentați de Marian Odangiu și Alexandru Ruja. Cei trei și-au făcut cunoscute prietenii, alianțele, proiectele de lucru până la 100 de ani. Și un pic după.

2 noiembrie. Au fost lansate cărțile Alinei Mazilu *La vita e bella*, poezii, *Judecata de pe locul mortului*, și Ana Simon, *Jurnale*. Au vorbit Vasile Bogdan, Alexandru Ruja, Doina Magheți, Ștefan Ehling, Cornel Ungureanu și alții.

9 noiembrie. Versiunea românească a volumului *Trecute sub tăcere* de Mersdorf Ilona și Horváth Pál, realizată de Ildikó Gábos Foață, a fost prezentată publicului într-o ședință moderată de Cornel Ungureanu. Despre documentele „trecute sub tăcere”, descoperite la CNSAS de Horváth Pál, au vorbit Ildikó Gábos Foață, Mersdorf Ilona, Eugen Dorcescu și, desigur, Horváth Pál.

16 noiembrie. Ședință consacrată ultimelor volume de poezie ale lui Octavian Doclin, *Răsaduri* și *Poeme libere*, cărții de critică *Grafeme. Lecturi în provincie* de Ada Cruceanu, precum și volumului *Față în față, IV*, de Octavian Doclin și Ada Cruceanu. Despre aceste volume care exprimă, cum puține, Reșița literaturii, au vorbit Marian Odangiu, Ion Marin Almăjan, Adrian Dinu Rachieru, Alexandru Ruja, Nicolae Sârbu, Simion Dănilă, Maria Nițu, Dorina Sgaverdea. La întâlnire a participat pictorul Silviu Oravitzan, care a elogiat ultimul festival *Reflex*, organizat de Octavian Doclin. Întâlnirea a fost moderată de Cornel Ungureanu.

La mulți ani!

În procesul devenirii culturii române postbelice, un rol esențial l-a avut publicația-fanion a scrisului nostru, *România literară*. La sfârșitul anilor patruzeci, în anii cincizeci, dictatul politic voia literatură realist socialistă, rod al internaționalismului proletar. *Gazeta literară*, întemeiată după model sovietic, își suporta, în anii șazeci, din ce în ce mai mult, numele de gazetă. Erau alte vremuri, ideea națională prindea rădăcini. *Gazeta literară* devenea *România literară* în numele unei tradiții și al unui proiect care gândea altfel viața și valoarea literaturii. Publicație-jalon prin cele mai de seamă nume ale scrisului românesc, *România literară* a păstrat în jurul ei scriitori importanți și a format scriitori importanți: un număr de critici literari – cei mai importanți critici literari de la noi – stimulau și apărau poezii, prozatorii vii, implicați în polemicile iscate de propaganda de partid. Pentru a apăra adevărurile literaturii, revista a promovat și cărțuri de seamă care, ieșiți din închisorile comuniste, au definit un timp al scrisului.

Propaganda ceaușistă încerca să demoleze valorile estetice în numele unor direcții naționaliste. Felul în care revista, sub conducerea lui Geo Dumitrescu, a lui Nicolae Breban, a lui George Ivașcu, a lui D.R. Popescu, a lui Gabriel Dimisianu, Ion Horea, Constantin Țoiu, a reușit să înfrunte atât presiunile venite de sus, cenzura, cât și atacurile unor reviste obediente ceaușismului, a definit într-un mod aparte cultura noastră.

Epoca Nicolae Manolescu a revistei, cea mai lungă din istoria publicației, din 1990 până azi, a însemnat un timp al libertății, al valorii, al rezistenței și, în unele momente, al supraviețuirii. Istoria literaturii române „de azi” are în *România literară*, care își trăiește un frumos moment aniversar, 50 de ani de existență, un reper. Redutabila ei echipă de critici, publiciști, prozatori și poeți continuă să dea tonul în ce privește valoarea, originalitatea și competența. La ani mulți și buni, *România literară!*

orizont

Au malheur des dames

Marcel TOLCEA

Înainte de a fi citit excelenta carte a Simonei Preda despre Regina-mamă Elena¹, mărturisesc, am avut un minipuseu de cauționare a lui Carol al II-lea. Un rege cu o presă atât de proastă încât, în peisajul recent al emotivităților cu sânge albastru, ar fi putut fi depășit – foarte mutatis mutandis (sic!) – doar de efigia Prințului Charles imediat după moartea Prințesei Diana. (Ați înțeles, nu încapă nicio comparație validă între cei doi, dar sunt sigur că Regina-mamă Elena a trăit prea devreme pentru a fi binemeritat solidaritatea opiniei publice față de una dintre cele mai nefericite și umilite regi-ne ale lumii!)

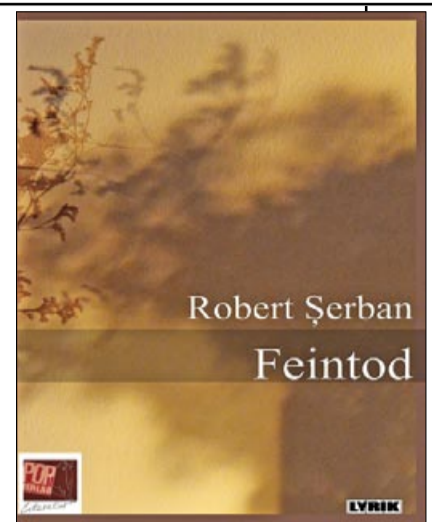
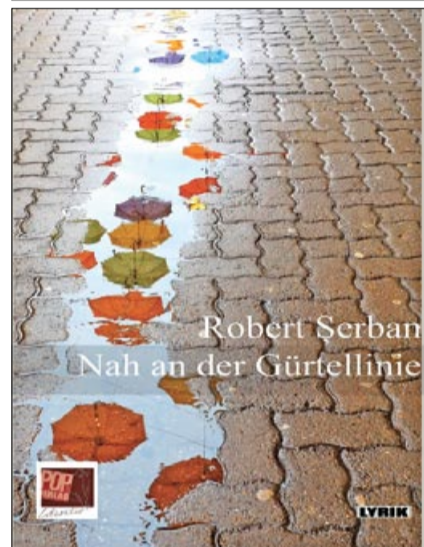
În fapt, Simona Preda ne propune un colaj din documente istorice edite și inedite, dar și din cărți sau articole ce așază în prim-plan destinul a două femei: pe cel al Reginei-mamă Elena și pe cel al Reginei Maria. Fiecare, nefericită în gama ei, dacă se poate spune așa. Elena, într-o ipostază umiltoare de femeie înșelată în văzul lumii și părăsită de Carol, îndepărtată apoi de copilul ei, Mihai și, de parcă toate acestea nu ar fi fost de ajuns, acablata de vicisitudinile ce se abat asupra Casei Regale a Greciei în urma căroră părinții ei, regele și regina, aleg calea exilului. Cât privește destinul Reginei Maria, se știe, ea a avut parte de toate alinturile: un soț iubitor, familie mare, frumusețe, șarm, persuasiune, amanți, implicare politică la 1919, empatie dinspre și față de nora ei Elena, dar nu și un fiu la înălțimea Tronului. Istoria a consemnat că, după revenirea în țară, Carol nu a pregetat să le îndepărteze pe amândouă de la Curte.

Pe Regina Maria a plasat-o într-o recedială depărtare, iar pe Elena, într-un exil la Florența, cu umiltoare condiții, între care cea mai aspră era condiția ca Regina-mamă să nu își vadă fiul decât două luni pe an. (Neașteptată semnătura pe actul Convenției a lui Iuliu Maniu, dar asta e o altă poveste!)

Sigur, majoritatea lucrurilor se știu, dar Simona Preda face mai mult decât să reaseze, din documente, umbrele și luminile, câte or fi fost, ale „călătoriei” de 11 ani în România anilor 1921-1932 a prințesei venite din Grecia. Cartea năzuiește, cred eu, să redea o „sintaxă” a relațiilor interumane mult mai complexă decât ar putea năzui un istoric și mult mai aproape de adevăr decât ar putea-o spera un romancier. Iar a doua calitate a cercetării, după acritia documentării, se referă la lipsa oricărui parti pris-uri. Elena (Sitta) apare și în cerneluri mai puțin amabile, cum ar fi o anumită frigiditate, educația rigidă și autoritară dinspre partea mamei, tentative de flirt, un comportament ultraprotector și izolator față de Mihai, lipsă de fair-play în câteva situații față de Carol al II-lea. După cum nu scapă de răceala factualității nici Regina Maria care, neașteptat, își reconsideră poziția față de fiul risipitor în momentul revenirii acestuia la tron. Iar ca tabloul de epocă să fie complet, Simona Preda introduce în acest bine condus colaj diverse personaje politice sau culturale ce susțin partituri poate la fel de puțin așteptate.

E o lectură seducătoare, nuanțată și tristă. Evident, un... regal editorial!

¹ *Regina-mamă Elena. Mariajul și despărțirea de Carol al II-lea*, volum editat de Simona Preda, București, editura Corint, 2018.

Cărți ale colegilor noștri, traduse în străinătate

Karaoke

Adrian BODNARU

Draga mea,

Nu veni acum:
vreau să privesc în sus,
avionul tău alb,
ca un măturător de frunze
ninsoarea-n
octombrie.

***

Cât timp
avem atâția câini
cu trei picioare în viață
și niciun miel,
nu suntem departe
unul de altul.

***

Nu uita că la noapte
treceam la vârsta de iarnă.

Măine ne-am fi iubit
cu o oră mai târziu.

Crezi că puteam aștepta?

***

Cum s-a-ntâmplat?

N-ai avut niciun accident,
n-ai fost în moarte cerebrală
și totuși vei naște o inimă.

Eu, știi bine,
am purtat tot timpul
cămășile cu buzunarul la piept.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRILOR 2018

NOIEMBRIE

- 1 noiembrie 1966 s-a născut Lidia Handabura
- 3 noiembrie 1932 s-a născut Aurel Mioc
- 4 noiembrie 1940 s-a născut Stefan Ehling
- 7 noiembrie 1946 s-a născut Veronica Balaj
- 7 noiembrie 1958 s-a născut Doina Lică
- 8 noiembrie 1963 s-a născut Blagoe Ciobotin
- 9 noiembrie 1948 s-a născut Pia Brinzeu
- 9 noiembrie 1936 s-a născut Nicolae Calomfirescu
- 12 noiembrie 1949 s-a născut Adriana Babeți
- 16 noiembrie 1940 s-a născut Ion Marin Almăjan
- 19 noiembrie 1937 s-a născut Jiva Milin
- 21 noiembrie 1923 s-a născut Nicolae Corneanu
- 21 noiembrie 1933 s-a născut Anghel Dumbrăveanu
- 22 noiembrie 1942 s-a născut Lucian Bureriu
- 23 noiembrie 1976 s-a născut Laura Mircea
- 25 noiembrie 1951 s-a născut Ioan Baba
- 30 noiembrie 1943 s-a născut Paul Eugen Banciu

Mușcătura de critic

Alex. ȘTEFĂNESCU

Cristian Pătrășconiu: Cafea la ibric sau espresso? Ce e mai aproape de sufletul dvs? Altfel spus: lentoarea sau o anume rapiditate?

Alex. Ștefănescu: Cafea la ibric. Îmi place nu lentoarea în sine, ci ritualul. Lumea de azi a pierdut mult prin renunțarea la ritualizarea vieții de fiecare zi. Preferă plăcerile care se obțin repede, dacă se poate instantaneu. Nimeni nu se mai duce în pădure să culegă zmeură, zgâriindu-se plăcut prin zmeuri și intrând într-o concurență palpitană cu urșii. Toți preferă să-și ia castronul cu zmeură direct din frigider.

și să tipărească textele lui rămase inedite), dar am trăit din scris și a trebuit să public mult. Visul meu era să mă aflu sub înalta protecție a unui rege, să n-am grija zilei de mâine și să public foarte puțin din ceea scriu. Sau să fiu nevasta unui om cu bani și – spre deosebire de Carmen Mușat – să rămân casnică. În timp ce mâncarea ar fi fiert liniștit pe aragaz, aș fi scris pe masa din bucătărie numai și numai din plăcere.

– Scrieți repede, lejer, din încheietură? Sau, dimpotrivă, trudiți mult „pe ogorul scrisului”? E situația dvs., în această privință, ideală, e așa cum v-ați dorit să fie?

– Am două moduri de a scrie, în funcție de condiții. Dacă sunt în criză de timp, pun scrisul pe pilot automat și

păstrăvi cu mâna, și aș fi călărit fără șă, ca Nicolae Labiș. Apoi, ajuns flăcău, m-aș fi căsătorit cu o fată din sat, cunoscută la horă. Aș fi iubit-o din toată inima și aș fi rugat-o seara, în bucătăria de vară, să-și despletească părul, ca s-o văd iluminată jucăuș de flăcările din cuptor. Aș fi tăiat lemne cu lovituri năpraznice de topor și aș fi adus cu găleata apă limpede și rece de la fântână. Aș fi muncit pământul cântând, aș fi făcut cu nevasta mea copii mulți, m-aș fi dus cu toată familia în fiecare duminică la biserică. În nopțile de august m-aș fi culcat afară, pe prispă, ca să văd, înainte de-a adormi, stelele căzătoare. Aș fi îmbătrânit pe neobservate, înconjurat de nepoți și strănepoți, iar după moarte aș fi fost îngropat în cimitirul satului, alături de locul în care ar fi fost înmormântată după un timp și nevasta mea.

– A fost Istoria – pun cu majusculă, nu la întâmplare – suficient de răbdătoare cu dvs?

– Cu niciunul dintre români nu a fost răbdătoare. Poate că pentru unii dintre ei, mai insensibili, a părut suportabilă. Dar pentru majoritatea a fost un infern. În ceea ce mă privește, în loc să mă fi născut mai devreme și să fi trăit între cele două războaie mondiale, m-am născut greșit, în 1947, exact în anul când Regele era alungat din țară și în România se instaura un regim „ilegitim și criminal”, cum foarte exact a fost definit regimul comunist. În aceste condiții ura eternă a oamenilor incapabili împotriva celor de valoare s-a instituționalizat, pentru prima dată în istorie. În ceea ce mă privește, n-am înțeles repede în ce fel de societate trăiam. Până la 19 ani m-am bucurat cu candoare de viață, spunând fără griji ce credeam și înțelegând relațiile cu cei din jur ca pe o competiție voioasă. La 19 ani am fost anchetat însă brutal de Securitate, câteva săptămâni la rând, pentru „afirmații dușmănoase la adresa regimului” și... m-am trezit. Am trăit încordat până în 1989. În România înăbușită de comunism problema era nu că se trăia greu, ci că se trăia urât.

Căderea comunismului a însemnat pentru mine o fericire nesperată, dar constat acum, după aproape treizeci de ani de la acel moment, că România tot nu a renăscut. Iar eu nu mai am timp biografic la dispoziție ca să mai sper că voi asista la o renaștere.

– Ce greșeli în chestiunea raportării la scriitori știți acum să evitați, după zeci de ani de experiență adesea nemijlocită în acest sens?

– Știu ce greșeli ar trebui evitate, dar nu știu cum să le evit. Sunt în viața de fiecare zi prietenos, încurajator cu scriitorii, iar când scriu critică literară mă străduiesc să îmi fac datoria de critic literar și să evaluez corect textele. Apare astfel o diferență între căldura cu care îi tratez pe autori ca oameni și răceala profesională a comentariilor mele critice. Drept urmare, mulți dintre scriitori se simt... trădați de mine. (Am relații bune mai ales cu scriitorii morți!)

Altă greșală este prezența de bunăcredință pe care o acord tuturor celor din lumea literară. Nu mă mai vindec în vecii-vecilor de această naivitate. Îmi închipui că toți iubesc literatura, că vor mai mult decât orice altceva să scrie bine, cheltuind în acest scop din propria lor ființă, că îi bucură succesul altora. În realitate mulți autori nu vor să scrie bine, ci vor doar să se spună că scriu bine. Vor premii literare, poziții sociale, locuri rezervate în prezidiu la întâlnirile

cu publicul. Vor să menționeze pe cărțile de vizită, sub numele lor, „scriitor”. Unii dintre ei admit, în discuțiile particulare cu mine, că n-au talent, dar mă roagă, mă imploră, mă somează să afirm în articolele mele că au. Cât privește succesele literare ale altora, le contestă și le privesc cu ură.

– Cum poate rata un critic literar aflat la începutul carierei?

– La începutul carierei de critic literar nu se poate rata cariera de critic literar, ci viața. Dacă îți dai seama că nu ai vocație de critic literar și totuși faci în continuare critică literară te condamni singur la o falsă existență. Îți risipești viața ta unică, irepetabilă, fără să o mai poți recupera vreodată.

– Dar unul care are foarte multă experiență?

– Un critic literar experimentat se poate rata făcând din critică o formă de politică literară. În critica literară, ca și în poezie, este nevoie de grație.

– Ce calități sunt obligatorii pentru un critic literar, din unghiul dvs. de vedere?

– Un critic literar ideal ar trebui să aibă autoritatea lui Titu Maiorescu, politețea ironică lui E. Lovinescu, capacitatea lui G. Călinescu de a face din critică un spectacol de idei, spiritul benedictin al lui Perpessicius, capacitatea de cuprindere a literaturii universale proprie lui Tudor Vianu, erudiția și maliția lui Șerban Cioculescu, ardoarea rece a lui Lucian Raicu, talentul literar al lui Valeriu Cristea, ipocrizia solemnă a lui Eugen Simion, bunul-gust al lui Nicolae Manolescu, farmecul scrisului lui Gheorghe Grigurcu, aptitudinea de filosof a lui Eugen Negrici, seriozitatea de fond a nonconformismului lui Ion Simuț (pe Cornel Ungureanu și Mircea Mihăieș o să-i adaug când interviul va apărea în altă revistă decât „Orizont”).

– Întreb ușor jucăuș: există defecte obligatorii/ sau poate dezirabile pentru un critic literar bun?

– Un defect obligatoriu sau dezirabil devine automat o calitate. Dar intru în joc și dau un exemplu: răutatea. Pe vremuri cine voia să se convingă că o monedă este de aur și nu doar poleită cu aur o... mușca. Așa poate face și un critic literar: să muște dintr-o operă ca să afle dacă este autentică. Este modul în care proceda la noi Cornel Regman.

– De ce are sau de ce ar avea nevoie literatura (subînțeleg că și literatura română) de scriitori slabi, foarte slabi?

– Literatura nu are deloc nevoie de ei, dar existența lor este inevitabilă. Și este și un semn bun: dovedește că literatura încă este considerată ceva important (dacă atât de mulți oameni o practică) și că există o arie mare de selecție pentru apariția, cândva, a unui mare scriitor. Partea proastă e că veleitarii au mai multă ambiție și mai multă energie decât scriitorii valoroși pentru a se afirma. Există autori fără valoare care obțin mereu premii literare, pentru că inspire milă (mereu se victimează) sau chiar pentru că inspire... teamă (unii membri ai unor jurii au oroare de scandaluri).

– Ați fost hărțuit... textual?

– Am fost și sunt, non-stop. Foarte mulți autori îmi oferă cărți cu insistență, în momentele cele mai inoportune. Primesc cărți cu dedicație în tren, la restaurant, în magazine, chiar și când fac cumpărături la piață. La concerte, la spectacole de teatru, pe stradă. Unii autori mi le îndeasă în buzunare dacă observ că ezit să le primesc. Țin minte cum

La o întâlnire cu elevii, unul m-a întrebat de ce *Lucașfărarul* este așa de ... lung. L-am întrebat, la rândul meu, dacă i-ar plăcea o variantă scurtă: „O fată de împărat, având altă orientare sexuală decât cele cunoscute, s-a îndrăgostit de un corp ceresc. Într-o noapte, i-a spus: «Hai, coboară!» Iar el i-a răspuns: «OK.»” Elevul mi-a mărturisit că i-ar plăcea.

– Ați citit prea mult, prea puțin?

– N-am citit prea mult, am citit prea multe.

Frații mei, amândoi profesori la Politehnică, citesc numai cărți bune (de obicei recomandate de mine). Eu – fiind un cititor de serviciu – trebuie să citesc, teoretic, tot ce apare. Nu întâmplător am scris o carte despre 250 de cărți proaste: *Cum poți rata ca scriitor*.

– Ați scris prea mult, prea puțin?

– N-am scris prea mult, am publicat prea mult. Nu am concepția lui Mircea Cărtărescu, care publică tot ce scrie (mi-a explicat cândva, poate cu umor, că în felul acesta îi scutește pe istoricii literari din viitor să identifice

scriu repede, fără o prea mare mobilizare intelectuală, putând să ascult simultan știri la radio. Nu folosesc clișee, folosesc idei sau formulări gândite tot de mine, altădată. Dacă însă am timp suficient la dispoziție, scriu greu, căutând explicații noi la probleme încălcite și făcând combinații de cuvinte pe care nu le-am mai făcut vreodată.

– Dacă nu ați fi avut de-a face cu literatura, cu ce v-ar fi plăcut să vă îndeletniciți?

– I-am mărturisit cândva unei doamne că mi-ar fi plăcut să fiu pedichiurist. Mă și vedeam apucând câte un picior de femeie ca pe o vioară Stradivarius și cizelându-l.

– Puteați să faceți așa ceva, serios vorbind?

– Nu. Nu puteam. Dacă e să vorbesc serios, trebuie să spun că mi-ar fi plăcut să fiu țaran și să-mi lucrez pământul într-un sat din Moldova de Nord, înainte de comunism. Aș fi copilarit ca Nică a lui Ștefan a Petrei făcând toate năzdrăvăniile posibile. Aș fi prins, într-un râu de mun-

a alergat o dată după mine Grid Modorcea pe stradă, undeva, pe lângă Piața Romană, ca să-mi dea un exemplar dintr-o carte a lui imundă, cu mare succes de librărie. A vrut să-mi scrie și o dedicație, dar am refuzat, explicându-i că vreau să vând cartea. El a crezut că glumesc. Dar eu – sub ochii lui uimiți – m-am dus la prima tarabă întâlnită, am oferit cartea cu jumătate de preț tarabagiului și el mi-a acceptat oferta pe loc. Drept urmare Grid Modorcea m-a insultat apoi ani la rând în articolele lui. Nu m-aș mira să văd într-o noapte la fereastra mea un autor venit călare pe o mătură ca să-mi dea o carte a lui cu dedicație. Acesta este *il tempo uno*, în relația cu autorii avizi de comentarii. *Il tempo due*: Autorii îmi dau telefoane, mă întrebă dacă am citit cartea și se miră că încă nu am citit-o. Fiecare crede că este singurul autor din lume și mă și ironizează: „Vai, dom'le Alex. Ștefănescu, atâta de mult timp vă ia să citiți o carte?” Dacă într-un târziu declar că am citit-o, insistă să scriu despre ea. Și insistă, insistă, insistă, până când îmi ies peri albi.

– **Vă plăce să fiți hărțuit textual?**

– Deloc. Cândva mă flata, ca o dovadă a importanței care mi se da. Dar acum mă exasperează, mă simt ca un cal atacat de musculițe.

– **Chiar: ce tipuri umane ale celor care îi hărțuiesc pe criticii literari cu texte cunoașteți, în mod nemijlocit, din rândul celor care scriu și cred că sunt scriitori?**

– Femeile agresive au un mod plăcut de a fi agresive. Mă privesc pe sub genele lor lungi și îmi dau de înțeles că n-ar fi exclus să... Au fost și domnișoare care mi-au spus explicit că sunt îndrăgostite de mine. Una a devenit chiar patetică: „Sunt îndrăgostită nebunește de dvs. Ce mă fac?” Alta m-a asigurat că mă poate face fericit. Nu demult o necunoscută din Brașov mi-a propus, printr-un e-mail, să-mi facă un copil. I-am răspuns: „Domnișoară, sunt de acord, dar pentru că sunt bătrân și bolnav, vă rog să mi-l faceți cu altcineva.” Bărbații, de obicei, mă invită la restaurant. Sau îmi oferă bani. Sau mă invită să-mi petrec un concediu în casa lor de vacanță. Dacă îi refuz, trec la amenințări. Iar dacă scriu despre ei că n-au talent, mă anunță că sunt un impostor, că nu înțeleg nimic din ce citesc, că nimic nu i-ar bucura mai mult decât să dispar de pe fața pământului.

– **Cum arată pentru dumneavoastră familia tradițională a literaturii române?**

– Lumea scriitorilor arată bine câtă vreme societatea are nevoie de literatură. Când interesul public față de literatură dispare – așa cum se întâmplă acum – scriitorii se înrăiesc și se detestă reciproc. Scriitorilor valoroși, exasperați de lipsa de audiență a cărților pe care le publică, li se adaugă cei netaleantați sau ratați, care devin cei mai vehemenți în acuzarea altora de propriul lor insucces. Nu întâmplător, grupul puțin numeros, dar zgomoș de contestatari ai Uniunii Scriitorilor din ultimii ani este format din autori fie netaleantați, fie ratați. Ei simt nevoia să dea vina pe cineva pentru eșecul lor și dau vina, în mod caraghios, pe Uniunea Scriitorilor, tocmai acum când aceasta se află în cel mai bun moment al ei.

– **Sunteți nostalgici după un timp în care critica literară avea mai multă putere în spațiul public de la noi?**

– Visul meu de adolescent era să ajung poet ca să fiu iubit. Un critic nu are parte de dragoste, își poate dori cel

mult să inspire respect și să intimideze. Nu mi-am dorit niciodată putere. Nu am urmărit să am autoritate asupra scriitorilor. De altfel, eu nici nu scriu pentru scriitori, ci pentru cititori. Mă întrebă câte un autor: „La ce îmi folosește ceea ce ați scris despre ultima mea carte?” De fiecare dată, tresar mirat. „Dar eu nu mi-am propus să vă fiu de ajutor în vreun fel. Dorința mea e să le fiu folositor cititorilor. Dacă voiam să vă dau vreun sfat, vă trimiteam un mesaj în particular.”

– **Credeți în reevaluări literare? Le practicați?**

– Da, cred, dar nu le practic în mod sistematic. Dacă împrejurările mă obligă să scriu a doua sau a treia oară despre un scriitor, atunci, da, „mă revizuiesc”, cum spunea E. Lovinescu. Nu trebuie să trecă mulți ani ca să îți schimbi părerea despre o carte. Chiar și dacă o recitești după câteva zile o vezi altfel. Depinde de ceea ce ai mai citit între timp. Dacă mănânci un măr după o cafea amară, ți se pare dulce. Dacă însă mănânci un măr după un tort, ți se pare acru.

– **Cum poți învăța să scrii bine? Și cum poți uita, după ce ai învățat, să scrii bine?**

– În loc de răspuns, reproduc o tabelă a mea mai puțin cunoscută, intitulată *Mircea Dinescu m-a rugat să scriu prost*:

„M-a sunat Mircea Dinescu și mi-a spus că îi plac foarte mult articolele mele din *Academia Cațavencu*. Apoi mi-a explicat că el este unul dintre proprietarii revistei *Cațavencii* și că nu-i convine că susțin cu talentul meu o revistă rivală. În sfârșit m-a rugat ca, în numele prieteniei noastre, să scriu prost.

Nu pot să-i refuz această rugămintă și iată scriu: «prost».

Aceasta a fost o glumă (este adevărat, cam puerilă). Lăsând însă gluma la o parte, m-am gândit și m-am tot gândit până mi-am dat seama că NU POT să scriu prost. Mircea Dinescu, pe care îl admir de peste patruzeci de ani, mi-a dăruit odată o carte cu o dedicație care m-a flutat:

«Lui Alex. Ștefănescu, împreună cu care am supt la aceeași țâță a talentului».

După ce am citit dedicația, i-am spus:

«Da, Mircea, dar tu ai supt primul și mi-ai lăsat foarte puțin talent.»

La care Mircea Dinescu, cu binecunoscuta lui spontaneitate, mi-a dat următoarea replică:

«Așa e, Alex, dar ți-am lăsat țâța!»

Am multe amintiri frumoase cu Mircea Dinescu, mă mândresc cu prietenia lui și mă doare gândul că nu pot să-i îndeplinesc o rugămintă. Dacă aș începe să scriu prost, i-aș da o minimă dovadă de devotament. În plus, i-aș face fericiți și pe alți scriitori, pe Nicolae Manolescu, în primul rând, care demult își dorește să scriu prost ca să mă coopteze printre favoriții lui. (Între timp, a început să creadă că scriu prost și m-a cooptat.) Totodată, n-ar fi exclus să devin membru al Academiei (așa cum au devenit Dumitru Radu Popescu sau Augustin Buzura, care au multe calități, dar și nu pe aceea de a scrie atrăgător).

Vreau din toată inima să îi îndeplinesc rugămintea lui Mircea Dinescu. Dar cum să fac? Pur și simplu, nu știu să scriu prost (deși am publicat o carte, *Cum poți rata ca scriitor*, despre 250 de cărți proaste și am realizat și o emisiune TV pe această temă, *Tichia de mărgăritar*). Să întreb pe cineva cu mai multă experiență, care scrie prost de o viață

întreagă? Dar acela, inevitabil, și de explicat explică prost, astfel încât n-am să înțeleg nimic.

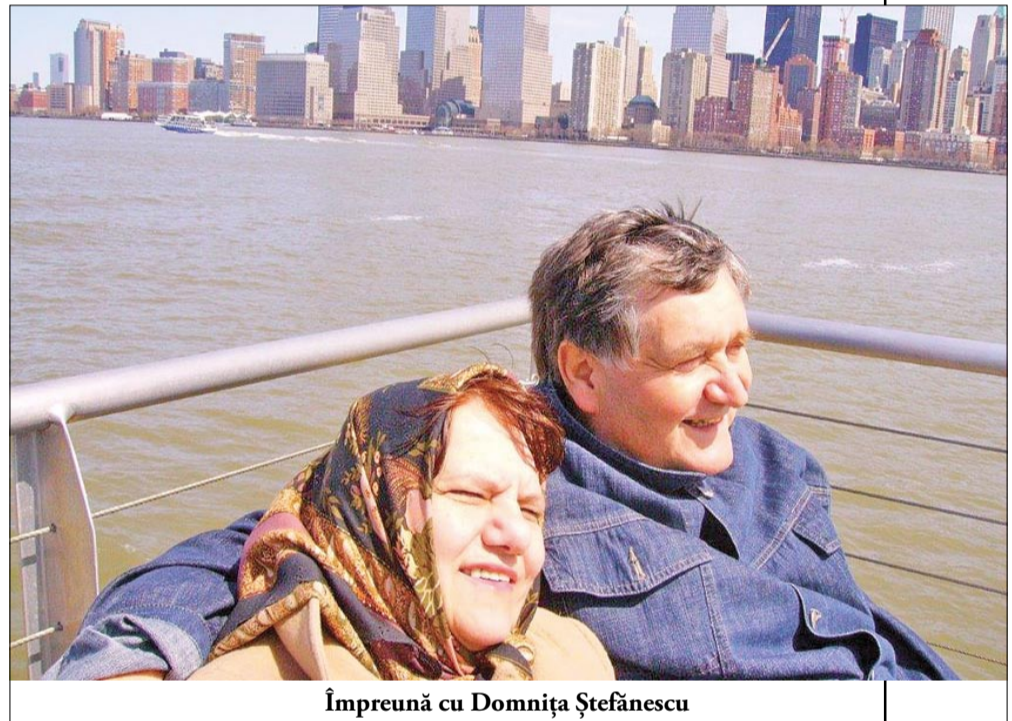
Ar trebui, poate, să mă adresez unui autor care la început a scris bine, iar apoi a involuat. Să-l consult, de pildă, pe Nicolae Breban, al cărui stil, cândva remarcabil prin magnetismul exercitat asupra cititorilor, s-a demagnetizat în ultima vreme. Sau pe Liviu Ioan Stoiciu, apreciat la început pentru capacitatea de a face din dezlănare un mod de expresie, dar căruia de câteva decenii i s-a dezlănat dezlănarea și nu mai are nicio justificare estetică.

Ar fi o idee, dar acești autori loviți de soartă nu-și dau seama că scriu prost și mai sunt și foarte orgolioși, astfel încât s-ar putea să se enfurie dacă le-aș cere vreun sfat. Și atunci?

Ce bine ar fi să existe un atelier de stricat texte! Aș scrie liniștit fiecare articol în stilul meu, l-aș da la stricat, iar după aceea l-aș trimite la tipar.

Deși... la acel atelier mi s-ar cere o taxă suplimentară, atrăgându-mi-se atenția că pentru stricarea a ceea ce scriu eu este nevoie de aparate speciale.

Eu bat câmpii, iar Mircea Dinescu

Împreună cu Domnița Ștefănescu

șteaptă. Poate că ar trebui, pur și simplu, să plagiez. Să iau, să zicem, pasaje din cărțile lui Norman Manea sau din cartea despre Norman Manea publicată de Claudiu Turcuș, și să le prezint drept texte ale mele. În felul acesta i-aș face pe plac lui Mircea Dinescu. Și, în plus, aș avea șanse să ajung prim-ministru.”

– **Mai mulți autori au scris pentru dumneavoastră. Cum ați simțit această?**

– Sunt autori care scriu pentru criticii literari, ca să fie la înălțimea așteptărilor lor. Unii, îndeosebi aceia pe care i-am descoperit de-a lungul anilor la „poșta redacției”, au scris într-adevăr pentru mine. Nu cred că au făcut bine. Marii scriitori scriu pentru publicul larg.

– **Credeți într-un fel de, să îi spunem așa, patriotism literar?**

– Nu cred în patriotism literar, cred în patriotism. Îmi iubesc țara din toată inima, cu tot ce are, frumos și urât, cu tot ceea ce i s-a întâmplat pe parcursul lungii ei istorii (ale cărei momente *mi le-amintesc*, ca și cum le-aș fi trăit). Îmi sunt dragi românii, îi recunosc imediat, chiar de la distanță, după mers, după răs, după privire, după înnăscuta lor *voioșie*. Aceasta nu înseamnă că îi supraestimez. Știu cum sunt, dar îi iubesc așa cum sunt. În judecarea literaturii e nevoie de spirit

critic, patriotismul nu face parte dintre instrumentele unui critic literar.

– **Vă e mai comod, mai aproape de fibra dvs. intimă, să scrieți despre poezie sau despre proză?**

– Poezia nu este un gen ca oricare altul, este esența literaturii. Ca dovadă, proza care nu conține și puțină poezie nu este proză. (După cum viața lipsită complet de poezie nu este viață.) Scriu cu plăcere despre oricare gen, chiar și despre texte care nu aparțin unui gen anume. Totuși, poezia rămâne dragostea mea. Îmi place foarte mult să citesc poezie (bineînțeleasă și în afara obligațiilor profesionale). Dar și mai mult îmi place să *ascult* poezie, citită cu glas tare de autor sau de un actor. În asemenea momente prefer să nu văd chipul celui care citește. Să închid ochii sau să ascult un recital de poezie de pe un CD. Fiecare cuvânt are rezonanță în ființa mea și mă simt fericit. Așa îmi închipui Paradisul: ca pe un loc în care ascult poezie la nesfârșit, cu ochii închiși.

– **Dacă ar fi să vă tatuati numele scriitorilor români pe care ați vrea să îi aveți aproape, mai aproape, cine nu ar lipsi din acest scenariu de tattoo?**

– Răspunsul meu e previzibil: EMINESCU.

– **Care e pentru dvs. cel mai frumos cuvânt al limbii române? Dar cea mai frumoasă frază a literaturii române? Dar cel mai frumos vers al literaturii române?**

– Îmi place cuvântul „încă”, pentru că rezumă optimismul deznădăjduit al ființei umane: *încă trăim*. („Avem clipa, avem raza, care tot mai ține încă” – scria Eminescu.)

Dintre frazele frumoase pe care le am în minte nu pot să aleg una, sunt prea multe. Nici dintre versuri n-aș fi în stare să citez unul singur. Știu pe de rost – nu exagerez – câteva mii. Limba română, înțeleaptă, afurisită, armonioasă, nesupusă, inepuizabila limbă română a fost folosită de mari scriitori ca un „joc cu mărgelile de sticlă”. Cuvintele ei au intrat în combinații feerice, de neuitat.

Aș vrea să îndrept însă o frază către dvs, admirabilul meu interlocutor Cristian Pătrășconiu. Mă bucur că am avut prilejul să vă cunosc. Sunteți unul dintre cei cărora le pasă de ce se întâmplă în țara noastră. Câtă vreme există oameni ca dvs., în România nu e totul pierdut.

Interviu realizat de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Mușcătura de critic

Care este romanul pe care nu ați fi dorit să îl scrieți?

Ioana PÂRVULESCU
Scritoare

N-aș fi vrut să fi scris *Suferințele tânărului Werther* (pe care a vrut să-l scrie și l-a și scris Goethe), nu numai fiindcă, în vremurile noastre, romanul, siropos, nu mai spune mare lucru, ci mai ales ca să nu-i am pe conștiința literară pe toți junii cititori romantici care s-au sinucis după ce l-au citit, din dragoste nefericită (inclusiv din nefericită dragoste de carte). Cum s-o fi simțit domnul von Goethe? Poate un pic flatat?

În clasa a XII-a, în manualul de literatură română au apărut romanele ideologizante, politice sau pășuniste, de tip *Setea* de Titus Popovici sau Ion Lăncrăjan sau alte lucruri indigeste pe care pur și simplu nu le țin minte. Urma să dau bacul și-apoi admitere la Litere și știam că oricând poate pica un asemenea subiect. Cu toate astea, n-am putut să le citesc. Mă bucurasem până atunci de prea multă literatură bună și adevărată ca să

De data asta eram aproape sigură că o să pice romanul politic contemporan. Am stat cu inima cât un purice până când pe tablă a fost scris cu cretă: *Tendințe în lirica de după 1944*. Bucuria a fost generală! Cu siguranță că n-aș fi vrut și nici n-aș fi putut nu numai să scriu, dar nici măcar să citesc romane de acest tip. Dacă-i vorba de sinucidere, mai bine *Werther!*

Monica PILLAT
Scritoare

Genul literar pe care nu l-aș aborda niciodată este utopia negativă sau distopia, deși îi admir mult pe câțiva clasici dintre străluciții ei reprezentanți, precum J. Swift, A. Huxley și G. Orwell. Pentru a mă justifica, trebuie să mărturisesc că eu, când scriu o carte, o fac cu gândul de a-i oferi cititorului un dar care să îl aline și să-l ferească pentru un răstimp de răul cotidian. Vreau să îl iau cu mine într-un spațiu al energiilor bune și vindecătoare și de aceea mă situez, când compun, pe puntea dintre viață și vis. Romanele care

prea întrepătrunse ca să pot renunța la unul dintre ele, fără să îl stric și pe celălalt. Seara, însă, nu puteam adormi fără carte. M-am dus și am luat-o de acolo. Am scuturat-o cu grijă și am citit câteva pagini. Apoi, ca de obicei, am adormit.

Dimineața următoare m-am trezit în curte. În frigul și roua începutului de iarnă, am lăsat acolo gândurile din roman. Să aștepte singure zăpada. Și să nu mai fie găsite sub ea, până la primăvară. Iar apoi să se topească sub soarele vesel, care, dacă știm să îl primim, ne luminează toate colțurile sufletului.

Acesta este romanul pe care mi-ar fi plăcut să nu îl scriu. Niciodată.

Simona CONSTANTINOVICI
Scritoare

E textul care și-ar ține captiv, ani în șir, scriitorul, fără puțința ca acesta să mai iasă vreodată teafăr la suprafață. *Textul-in-efect-intârziat-de-Monte-Cristo*, atent la umbra lui, copie palidă a ceea ce odată a funcționat ca uns, clișeu al unor clișee, cu caverne sordide, cu întuneric monstruos, cu eroi care nu mai pot evada, cu lilieci uriași, gata să sugă sângele cititorului ajuns la epilog, cu pânze de păianjen peste alte pânze (știm cu toții, în teorie, cam la ce se reduce acel *nu* categoric, care ține-n chingi patetismul), cu stafii zdrențăroase, ieșite din pagină, la schematica și inofensiva atingere. Romanul acela, care nu mi-ar permite să respir, animal preistoric, cu trei cocoșe, romanul care m-ar strânge cu laț gros de gât și m-ar obliga să renunț la toate, doar pentru a face parte din misterul intrigii, al deznodământului.

Romanul care mi-ar șopti, în timp ce-l scriu, că, hai, doar nu crezi că genialitatea e dată oricui, hai, că mai e până la capodoperă, hai, nu vezi ce prost se-mpreună tristețile, hai, culege firul de iarbă și mergi la bucătărie, acolo-i un sac, poți deșerta în el, tăindu-le meticulos, câteva pagini, hai, știi că nu așa se scrie azi un roman, dă-o-ncolo de celebritate. Acesta *nu-i* roman! Brrr, ce senzație înfricoșătoare, ce recul în fața hidoșeniei care stă la pândă, ce dizarmonie a universului retrograd, ce complexitate a nimicului care geme la întretăierea dintre talent și neputință. *Romanul fără titlu*, clădit pe *nu*, puternica negație.

Devastator prin tonuri, cu personaje neputincioase, cu aer tenebros. O încălceală fenomenală a itelor sale ar proiecta lectura-n obscur și m-aș trezi noaptea-n sudoare, încercând să înțeleg de ce mintea nu reușește să facă pact cu imaginația, de ce goticul din care speram să scot nestemate cade-n derizoriu și devine negație asurzitoare. De ce femeia e împietrită și artificială, iar dialogul sună a gol, ridicol scenariu al imposibilității de a trăi inedit. *Nu, așa nu!* S-a tot scris, până acum, în același mod, încercă, dragă scriitorule, altceva, un roman care să nu se-mpiedice în aceeași monotonie, scrie simplu, cu fraze limpezi, autentice, ca și când mâine ar fi ultima zi, simplu, să-nțeleagă și să ofteze-n rid străbunica de nouăzeci de ani și băiețelul deștept din curtea vecinilor, homlesul cu doctorat în fizica moleculară și prințul iubitor de sporturi extreme, fotografiază dumnezeiește realitatea și redă-o cu dez-inhibare, simplu, nu mutila nimic, redă cu pasiune și mergi mai departe, fluierând, cu floare de iasomie la butonieră.

E prea multă smolă, puf cleios și urât mirositor, călcăm în materia asta și nu ne mai putem desprinde. Ridică per-

deaua, fă puțină lumină! Vei vedea că romanul tău, din care ai tăiat vreo trei sute de pagini, va începe să respire singur. Vei vedea cum negația se dezintegrează, cum cititorii stau la rând să-ți vadă ochii, să se oglindească-n ei, ca vulturul în apele de munte.

Grațela BENGA
Critic literar

Cum nu sunt prozatoare și nici nu am de gând să devin vreodată, cred că sunt departe de a fi potrivită pentru a face față unei asemenea anchete. Gândindu-mă, totuși, cum ar fi dacă... aș zice cam așa: nu aș vrea să scriu un roman bleg, caraghios, dulceag, evanescent, firav, isteric, înzorzonat, lăcrimos, sec, scorjot, strâmb, sfâtos.

Exercițiul de imaginație (sau, hm, o fi de imagine?): scriu aruncând un ochi spre grădină, cu mărul despicat străjuiind-o ca un oștean rotofei și răzăreț, sprinjinit în cărje. Povestea curge magnetic, cu o construcție supra- și subterană, cu artilerie cât trebuie, cu personaje irezistibile, veninoase și hipnotice, farmaceutic distribuite. Mă feresc cât pot de ispita deliroteciei, fentez relaxarea analgezică, închid ușa în nas poliției gândirii și încerc să ies din zona prăfoasă a bibliotecii, pentru câte o gură sănătoasă de aer și un ghimpe de pyracantha furiaș șmechereste în deget.

Aș putea s-o lungesc cu închipuirile, dar senzația de apocalipsă veselă îmi devine insuportabilă. Mă ciupesc, mă scutur, mi-aș da și o palmă peste obraji, numai cât să le revină de bine, de rău culoarea, dar nu găsesc nimic mai bun de făcut decât să mă întorc la romanul pe care nu aș vrea să-l scriu și să îndrăznesc a afirma – cuminte și limpede ca o elevă pregătită de evaluarea națională, dar care a mai citit și ceva în plus: indiferent cine îl scrie (că e produsul imaginației unei autoare sau al viziunii bărbatului „transcendental”, după cum îl numea în 1947, într-o conferință sfidător misogină, G. Călinescu), romanul, ca orice creație cu pretenții, trebuie să treacă proba estetică.

Roman-maculatură. Dincolo de subiect, tehnică și formulă stilistică, asta nu aș vrea să scriu.

Alina GHERASIM
Artist vizual, scriitoare

Am regăsit în mai multe locuri ideea că nu tema contează, ci felul în care o tratezi. Și totuși, pentru o îmbogățire a sensului acestor spuse, aș adăuga că un text complex, spre exemplu un roman, în timp ce-l scrii și după ce-l scrii, te construiește, dându-ți posibilitatea de a te cunoaște mai bine, deci nu poate fi indiferentă alegerea temei sau doar un simplu joc al întâmplării sau al modelor. În acest labirint al subiectelor, momentul cel mai emoționant pentru mine este acela în care, dintr-un noian de posibilități se coagulează o temă, constatând că ea era acolo de multă vreme și se pregătea să iasă la lumină. Scriul e un act de sinceritate.

Dacă nu mă preocupă aproape până la obsesie un subiect, nu-l pot scrie. Sunt zone de care mi-e destul de clar, în acest moment, că sunt departe, spre exemplu zona satului, pe care nu o cunosc îndeajuns și față de care ar fi o dovadă de falșitate să mă apuc să inventez în gol, suplinind cu imaginația lipsa de înțelegere profundă. O amăgire. Probabil că e necesar un anume metabolism artistic. Nu aș dori, acum, să scriu romane istorice, nici polițiste, sau science-fiction, însă dacă sunt bine scrise le-aș citi pe ale altor

pot înghiți asemenea făcături, era ca o pedeapsă. Mi-am asumat riscul ignoranței și-mi amintesc că l-am formulat în următorii termeni: „Doar n-o să pice chiar asta! Și dacă pică asta – asta!” La balaureat s-a dat ceva cu umanismul, la alegere cu „Natura și dragostea” la Eminescu (eu am ales umanismul!), iar la admitere comicul în literatură română de secol XIX și un fragment din *Nunta Zamfirei*. N-am avut probleme.

Dar a venit anul IV de facultate și iar m-am lovit de romanul politic contemporan. (Firește, Marin Preda nu intra în categoria asta, îl citisem cu maxim interes și era proză adevărată). Cu mare dificultate și multe pagini sărite am dus la capăt un Ivasiuc și un Țoiu, l-am citit ceva mai bine pe Buzura, care era la modă pe-atunci, dar de toți ceilalți nu m-am putut atinge. Parcă erau lecții de socialism științific unse cu niște alifii literare. Jumătăți de adevăruri într-o supă turbure, totul confuz, nearticulat și de parte de literatura „mea” autentică din marea bibliotecă a lumii. A venit sesiunea de vară, ultima din viața de studentă. Pentru felia asta de „contemporană” ne-am dus, cu mai mulți colegi de an (eram 50 cu toții), la ștrand. Aici, cei câțiva care citiseră au încercat să le povestească celorlalți, inocenților, între care și eu, subiectul unora dintre romane, măcar până la jumătate, dar a fost jale. Nu se lega nimic. Am făcut eforturi pe cât deperate, pe atât de zadarnice să rețin ceva, între două băi în bazinul de la Lido.

oferă cititorului coșmaruri în care personajele sunt amenințate de monștrii viitorului, deși au funcția de a preveni proliferarea dezastrelor, sfirșesc prin a face profeții sinistre care, din nefericire, după cum am tot văzut, se împlinesc. Ba, mai mult, uneori premonițiile din asemenea ficțiuni, ajung să pară „apă de roză” în comparație cu aberațiile la care se poate ajunge în realitate.

Ciprian APETREI
Eseist

Așteptasem mult să citesc această carte. O luam cu mine seara la culcare, dar mai mult de câteva pagini nu reușeam să parcurg. După câteva zile, a început să devină deranjant. Mă trezeam noaptea nemulțumit că nu reușeam s-o termin. Începuse să mă obsedeze. Era povestea răului din sufletul unei persoane. A unei umbre care se formase într-un colț uitat al minții sale. Fuseseră doar câteva gânduri negre, la început. Dar care s-au hrănit, fără grabă, din neputințele și renunțările sale. Romanul, alert și bine încheiat, le prezenta creșterea, ca un jurnal de bord al unei corăbii care ajunge să își înecă căpitanul.

Într-o dimineață, m-am enervat și am aruncat-o în curte. Povestea părea că își schimbă autorul, iar în păienjenșul ei cel care citea nu mai știa până unde participa la ea. Cele două roluri, care dădeau tensiune cititului, începuseră să se hărțuiască, în mintea mea. Deja erau

scriitori. Aș evita de asemenea subiectele *la modă* și prin asta înțeleg palierul superficial. Însă subiectele lumii de azi, ceea ce e cu totul alt lucru, mă preocupă mult. Tatăl meu (pictorul Marin Gherasim) îmi spunea că pentru un artist e esențial să fie un om al timpului său, să nu funcționeze într-o paradigmă străină lui și în același timp să exprime filonul profund și etern al umanului. Aș evita să scriu un roman care nu permite lucrurilor să fie așa cum sunt ele în mod firesc sau care ignoră frumusețea spirituală diferent de formă.

Pentru că lumea e un mecanism al paradoxurilor și pentru că totul curge, nu pun multe stavile și opreliști, îmi urmez instinctul ca pe un fir călăuzitor la fel și credințele și observațiile. Uneori, pentru a întrezări subiectul, e nevoie doar de un moment de interval. Un misterios moment de decantare a propriei ființe.

Ana BARTON

Scriitoare

Acum, drăgălaș ar fi să fac o criză de falsă modestie, să scot evantaiul și sărurile și să spun, dându-mi ochii peste cap: n-ar fi trebuit să scriu niciunul dintre romanele pe care le-am scris. Dar nu este așa. Am vrut să le scriu, le-am scris. Ca să răspund totuși întrebării, n-aș fi vrut să scriu *Anna Karenina*. L-aș fi stricat, n-aș fi știut să dozez emoția cum a știut Tolstoi. Dar nu e singurul, nu pot fi nedreptă și cu alte romane pe care n-aș fi vrut să le scriu. N-am zis celelalte, pentru că sigur îmi scapă multe. *Lolita* m-a scandalizat când l-am citit, deci nici pe el n-aș fi vrut să-l scriu; asta nu-nseamnă că, de aș fi vrut, aș fi și reușit. *Alexis sau Tratat despre lupta zadarnică* m-a speriat un pic, m-a pus în situația aia ingrată în care mi-am zis „bine că nu eu, bine că nu mie”. Și m-am rușinat apoi. N-aș fi vrut să scriu *Enigma Otiliei*, mi-ar fi ieșit un talmeș-balmeș, n-aș fi putut struni personajele.

De fapt, n-aș fi vrut să scriu niciunul dintre romanele care mi-au plăcut sau pe care le iubesc. Cum să am impertinența și inconștiența de a crede că le-aș fi putut scrie eu mai bine? Ele sunt preferatele mele pentru că au fost scrise de autorii lor, căci fiecare autor este în cărțile lui cu tot sufletul lui. Cine, pe lumea asta, poate porționa suflete? Nimeni. Iar pe cealaltă lume, sigur că poate, dar nu vrea. Sigur că mi s-a ntâmplat să spun „mi-ar fi plăcut să scriu eu cartea asta” atunci când am fost încântată de un roman, dar nu era decât un compliment pentru autor, unul sincer, poate superlativul în materie de complimente de care sunt eu în stare. Dar n-aș fi vrut să scriu cartea nimănui, sunt o cititoare înveterată (sic!), mă bucur mult să... mă bucur de cărțile citite.

Recunosc, m-am gândit că întreba-rea ar putea avea legătură cu acele cărți care nu mi-au plăcut sau pe care nu le consider valoroase. Ba chiar asta mi-a fost primul gând. Am refuzat însă să mă gândesc la asta pentru că ar fi nu doar inutil, ci chiar păgubos. Într-o societate în care oamenii nu mai citesc este o crimă să întorci pe cineva de la cititul unei cărți sau să-l faci să se simtă vinovat pentru că i-a plăcut. Ar fi ca și cum preotul le refuză credințioșilor spovedania, împărțășania, nunta, botezul, înmormântarea pentru că n-au votat la referendum.

Andreea RĂSUCEANU

Critic literar

Nu aș vrea să scriu un roman care să nu mă reprezinte, în virtutea unor trenduri literare sau a unui orizont de

așteptare care să vizeze un anumit tip de tematică, scriitură, stil, sau absența a acestuia. Un roman care să fie imitația stângace a vreunui maestru literar, căruia să vreau, conștient sau nu, să-i iau locul (e la fel de valabil și pentru altfel de cărți, nu doar de literatură).

Nu aș vrea să scriu un roman care să nu fie viu, trecut prin fiecare fibră a mea, expresia propriilor frământări și gânduri, pentru că literatura adevărată, așa cred, nu poate fi decât această ardere interioară, pustiitoare și care te consumă fără rest. Orice altceva da impresia de „făcut”, de artificial, de demonstrativ, atât de supărătoare, pe care uneori tindem să o ignorăm când vedem verdicte sfârșitoare despre cărți pe care de fapt nu le apreciem.

N-aș vrea să scriu un roman în care să-mi lipsească curajul de a inova, fie că e vorba despre structură sau stil, dar nici unul ostentativ, în care să construiesc un discurs sofisticat doar din dorința de a epata, sau să forțez un stil poetic pe care să nu-l am. Cred în talentul literar, adevărat, înăscut, stimulat și cultivat prin exercițiu, cu toate manifestările lui, nu în scrisul „muncit” și chinuit.

Nu aș vrea să scriu un roman pe care lumea să-l laude din complezență, din motive extraliterare. Sunt dintre cei care mai cred că valoarea și adevărul tot ies la suprafață, până la urmă, indiferent de parti-pris-uri, prietenii, de tot zgomotul care se face uneori nejustificat în jurul unor cărți.

Pe scurt, n-aș vrea să scriu un roman în care să nu cred eu însămi, asta mi se pare cel mai important.

Tudor Călin ZAROJANU

Scriitor, publicist

Sper din tot sufletul să nu ajung niciodată să scriu un roman în care să explic pe câteva sute de pagini, plonjând în cele mai nemărturisibile și greu psihanalizabile străfunduri ale subconștientului, inconștientului și supraconștientului, trauma profundă pe care mi-a provocat-o la 13 ani apariția primului meu coș, felul în care acest șocant eveniment a aglutinat întreaga mea adolescență într-o complexă compunere sinergică și apoi mi-a afectat masiv toată viața, astfel încât nu este de mirare că și azi, 49 de ani, patru luni, trei săptămâni și două zile mai târziu, mă trezesc noaptea, acoperit de sudori (din fericire, dimineața sudorii pleacă la fabrică), după ce am visat, iar și iar, că întregul Pământ este de fapt un coș cosmic, într-o acnee interstelară care se întinde de la o galaxie la alta, pentru ca undeva spre pagina 512 (deh!, reminiscențe ale pregătirii matematico-informatică, măcar acestea sunt ușor de psihanalizat) să ajung la concluzia deja dăruită lumii de marele – și singurul – filozof bulgar, Duhan Duhanov, cum că viața asta este o fântână, exceptând desigur cazul în care viața asta, dragii mei, nu e ca o fântână.

Adrian LESENCIUC

Scriitor

Până în prezent am publicat două romane: *Moartea noastră cea de toate zilele* (Minerva, 2008) și *Cimitirul eroilor* (Libris editorial, 2017). În curând, urmează să apară la Cartea Românească un al treilea, *Limbile vântului*. Chiar dacă m-am îndepărtat ușor de primul roman, nu mă despart de el. Prin urmare, nu

pot răspunde acelei jumătăți de întrebare care formulează ruptura potențială la condițional-optativ perfect. În spatele fiecărui roman se ascund niște pariuri cu mine însumi: construirea unui personaj feminin credibil în primul (majoritatea scriitorilor bărbați proiectează drept personaje bărbați în piele de femeie), construirea unei culturi în cel de-al doilea (literatura, mai ales cea realist-magică, se mulțumește cel mai adesea să propună un spațiu cultural restrâns), construirea unui metaroman postmodern cu instrumentar modern în cel de-al treilea (cu convingerea că postmodernitatea recuperatoare de sisteme de valori are șanse în raport cu cea nihilistă, inserată în literatura română în maniera avangardelor).

Lucrez la un al patrulea roman în care pariez pe o construcție cu antieroi. Dar toate aceste mize personale, toate aceste elemente de atelier pălesc în fața poveștii. Orice roman eșuează fără povestea care să provină din și să se adauge potențial acelei unice cărți a lumii de care amintește Borges, care se scrie generație după generație spre a include adevărul, frumosul și binele acestei lumi.

Ruptura ar putea apărea de la o anumită depărtare emoțională sau în timp. Eu m-am rupt de unele cărți scrise anterior, nu și de romanele mele. Ele nu au obosit încă în a spune o poveste al cărei fir narativ să încerce a fi însăilat în cartea generației mele, în cartea unei literaturi. Nu ca efect al proiecției critice, doar ca potențial de a interacționa cu lectorul și de a îi oferi o șansă în a-și reinterpretă propria experiență de viață.

Care să fie romanul pe care nu aș dori să îl scriu? Cel construit după o formulă editorială consacrată (pentru a

ales calea mai puțin comodă, care mă obligă să abandonez orice gândire simplificatoare. Îndeobște, romanele se scriu (sau măcar se tatonează în termeni de *a scrie a nu scrie*) mai ales în perioadele faste, revitalizante, tihnite pentru literatură și scriitori, când nimic nu pare să tulbure, la suprafață, confortul creator. Și totuși... Nu aș dori să scriu un roman aservit vreunor constrângeri politice ori ideologice ale momentului, un roman amorțit într-o paradigmă de problematici și idei impuse, un roman străin de chipul și asemănarea propriei libertăți de expansiune în teritoriile imaginației ori în mișcătoarele fragmente ale lumescului din jurul meu.

Experiența literaturii angajate politic din anii comunismului ne-a dezvăluit lamentabilele eșecuri ale atâtor romancieri ce și-ar fi dorit, mai târziu, ca anumite titluri să nu fi existat în integrala operei lor. Ritualele salvatoare – acolo unde au fost posibile asemenea rarități – s-au datorat exclusiv esteticului care a înfruntat ideologicul. De aceea, nu-mi doresc să scriu niciun roman ce renunță la autonomia sa în fața unor imperative conjuncturale, străine de valorile estetice, un roman ce forțează noi formule, sedus de módele literare efemere, sau care, dimpotrivă, reîncălzește subiecte deja comune și uzate, survolate obsesiv în cărțile altora.

Nu aș putea scrie, pentru nimic în lume, într-o fabrică de romane, iar dacă vreodată, în cine știe ce societate utopică, s-ar inventa o asemenea construcție monstruoasă, aș refuza să iau parte la delirul de producție instituționalizat. În egală măsură, m-aș feri să pervertesc stilul romanului printr-o rătăcire pernicioasă

fi vândut) sau critică (pentru a fi apreciat), cel care elimină autorul din propria-i facere, cel care răspunde unor comandamente ideologice: de grupare literară sau de generație, cel incapabil să spună o poveste la care lectorul să aibă acces indiferent de vârstă, cultură, orientare politică sau distanță în timp față de actual scrierii. Cel care nu poate trăi singur odată despărțit de autor.

Maria HULBER

Eseistă

Dificilă întrebare, dacă mă gândesc că mai degrabă aș răspunde la perechea ei răsfrântă, despre ce roman aș scrie atunci când va veni timpul său. Din fericire, ați

să în limitele unei simplități de expresie și de gândire, menite să-l facă accesibil unui public cât mai larg cu puțință doar de dragul succesului rapid și al intrării în topurile de vânzări ale librăriilor. Aș simți, neîndoind, că o asemenea proză nu ar face decât să îngroașe teancurile sutelor de mii de pagini de maculatură așa-zis românească, ce întrețin, din păcate, actuala confuzie valorică în percepția cititorilor de romane al căror exercițiu reflexiv și – de ce nu? - imaginativ rămâne prea rar provocat în fața mării literaturi.

Anchetă realizată de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Care este romanul pe care nu ați fi dorit să îl scrieți?

Marian ODANGIU

Pe la jumătatea anilor '70, încurajat de condiția de proaspăt student al Filologiei timișorene, am trimis revistei *Orizont* un grupaj de poeme. Spre marea mea bucurie, mi-a răspuns, mai mult decât laudativ-măgulitor, însuși poetul Anghel Dumbrăveanu, care, în plus, mă și invita să fac o vizită în redacție. După câteva zile, emoționat peste poate, eram față în față cu, pe atunci, redactorul-șef adjunct, care, după vreo jumătate de oră de discuții pe marginea textelor, mi-a propus să îi cunosc colegii, pe cei care, săptămânal, „construiau” publicația. Erau, majoritatea, tineri, sub patruzeci

de ani. Unii debutaseră deja cu volume, erau „clasici în viață”: Damian Ureche era la a șaptea carte de poezii, Ion Dumitru Teodorescu impresionase cu *Fierbinte vânt cu nisip* (1968), *S-a întors paternic* (1969) și *Aproapele* (1974), Ion Velican avea la activ romanul *Rătăcirile duminică* (1969) și culegerea de povestiri *Soarele se uită înapoi* (1973), Dușan Petrovici făcuse furori cu *Lebede ale puterii* (1972) și *Obelisc* (1974), iar Alexandru Deal lansase cu un succes răsunător *Nisip* (1968) și *Lașii* (1971).

A lții, erau pregătiți să o facă, anul anunțându-se bogat în debuturi și volume semnificative: Cornel Ungureanu, *La umbra cărților în floare, o panoramă a foiletonului critic românesc*, Alexandru Deal, cu *Ano-timpul fagăduinței*, ori Dușan Petrovici, cu *Neîncepta mireasmă*. Ceilalți așteptau momentul prielnic primei apariții editoriale: Adriana Babeți, Paul Eugen Banciu, Aurel Turcuș, Antoaneta Iordache, Vasile Versavia... Despre fiecare, cu desăvârșită eleganță, dar și cu un umor tandru, Anghel Dumbrăveanu avea câte ceva de spus, lăsându-mi impresia - copleșitoare - că acolo, în cele două birouri redacționale, se petrecea un moment de răscruce în evoluția literaturii.

Ciudad, mi-au rămas fixate în memorie, ca într-un soi de timp de dinaintea timpului, nu doar mobilierul vetust, amestecat, covoarele grele, dar și tablourile de pe pereți, între care, pe peretele din stânga, o fotografie foarte recentă a echipei redacționale... Unii m-au tratat protocolar, „în trecere”, grăbiți să își vadă de ale lor. Cornel Ungureanu, pe care îl mai întâlnisem cu vreo două luni înainte, în cadrul unei reuniuni cu studenții, m-a privit la fel de iscoditor ca și întâia oară,

mi-a înmănat la repezeală câteva cărți pe care le-a luat de pe biroul înțesat cu volume și m-a îndemnat să scriu despre ele.

Impresia cea mai puternică a venit, însă, de la Paul Eugen Banciu: era „șef de secție”, absolviseră, cu un an înainte, cea de-a doua facultate, cea de filosofie, în Clujul meu natal (după licența în arte plastice dobândită la Timișoara), fusese secretar general de redacție la ziarul „Unirea” din Alba Iulia, venea, deci, dinspre presa cotidiană. Personajul avea o inconfundabilă alură de montaniard, vorbea apăsat, sentențios aproape, însoțindu-și frazele cu un răs temeinic, sănătos, deschis. În cele numai câteva minute petrecute față în față a strecurat - așa cum numai prozatorii născuți, iar nu făcuți, sunt în stare - câteva scurte narațiuni, fără nicio legătură cu motivul prezenței mele acolo. Vorbea cu patos despre Clujul care, cumva, era, iată, o punte între noi (am descoperit, în numai câteva minute, destule cunoștințe comune!), și despre munte, despre izolare și singurătate, despre oamenii care trăiesc neștiuți, dar fericiți sub protecția stâncilor și a înălțimilor de neatin.

A trebuit să treacă niște ani - nu foarte mulți - pentru a descoperi lucrurile despre care vorbea atunci, la prima noastră întâlnire, în romanul de debut, *Casa Ursei Mari* (1978). Un debut oarecum dublu, pentru că, după numai câteva luni, prozatorului i-a apărut și *Reciful* (1979). Apoi, într-o succesiune uimitoare, *Sărbătorile* (1981) și *Zigguratul* (1982). Despre toate patru am scris, cu îndreptățit entuziasm, la numai câteva săptămâni de la apariția fiecăreia. Literatura română trecea printr-un moment cu adevărat fast, iar Paul Eugen Banciu făcea parte, fără doar și poate, din acel mo-

ment esențial. Prin forța și originalitatea romanelor lui, prin ineditul universului narativ, iremediabil populat cu oamenii muntelui de care era atât de îndrăgostit.

Dar momentul cheie al apropierei și împrietenirii noastre a fost, cu certitudine, debutul meu literar: pentru prima oară, Paul Eugen Banciu se bucura de un capitol întreg consacrat prozei literare! Ceea ce echivala - după vorba care circula, nu fără o necesară și benefică undă de (auto)ironie, prin redacție - cu o „clasicizare” a scriitorului „încă din timpul vieții”... A urmat (ca să citez din nou o rostire memorabilă a lui Nicolae Manolescu), închiderea ochilor și trezirea la vârsta de acum. Valurile și vânturile vieții și ale istoriei deopotrivă, infinitele dialoguri cu cititorii, ședințele de cenaclu, documentările „prin patrie”, cărțile, micile și marile bucurii și eșecuri, creșterile și descreșterile vremii. Și, mai ales, întâlnirile noastre zilnice la cafeaua de dimineață pe holurile redacției, conversațiile despre „meandrele concretului”, despre ce se petrece în jur, despre omeneșul fiecărei clipe.

Îndepărtările și apropierea, într-un inconfundabil și netulburat curs al firescului. Dar, mai presus de toate, telefoanele pe care, din când în când, Paul, într-un desăvârșit și admirabil cult al prieteniei, mi le dă, fără un motiv anume. Convorbiri care mi-au făcut întotdeauna mult bine, mai cu seamă în momentele de cumpănă. Au avut darul de a da substanță deplină aceluia timp de dinaintea timpului care a rămas neclintit într-o prietenie pentru care, acum, la aniversare, îi mulțumesc.

La mulți ani, cu sănătate, Paul!

Printre cărți și simboluri

Dana Nicoleta POPESCU

Apărut de curând, volumul de eseuri *Khair. Jurnalul despărțirilor*, continuă, în mod firesc, opera prozatorului Paul Eugen Banciu, desfășurată de-a lungul a patru decenii: cincisprezece romane, un volum de proză scurtă, cinci volume de eseuri. Mituri și simboluri recurente, elemente centrale ale unor cărți se prefigurează în romanele anterioare sau se regăsesc, mai târziu, cu noi conotații.

Pentru un *centurion peste cărți* (după cum se autodefiniște autorul în *Exerciții de exil interior*), fascinația pentru siluetele evanescente ale scribului egiptean și iconarului bizantin dobândește o importanță covârșitoare. Ficțiunea își relevă capacitatea de a transfigura existența (*Muflonul*), de a-și proba virtuțile compensatorii (*Demonul discret*) sau, dimpotrivă, dublează realitatea ca univers paralel (*Casa de pânză*). Realitatea trăită se poate transforma, odată cu fixarea amintirilor în fotografii sau filme și trecerea timpului, în ficțiune (*Singurătatea luminii*). Povestile au menirea de a umple ceasurile de singurătate și de a hrăni spiritul (*Sărbătorile*, *Casa Ursei Mari*) ori de a dezvălui adevăruri despre vremuri de opresiune (*Noaptea strigoilor*). Narațiunea îndeplinește funcții variate: ten-

tativă de apropiere (*Casa Ursei Mari*), strategie de subjugare (*Sărbătorile*), alternativă pentru posesiunea sexuală (*Muflonul*), seducție inconștientă, luând forma spovedaniei (*Zigguratul*).

Călătoria inițiată, navigația, variantele diferit nuanțate ale mijlocului de transport acvatic - barca, luntrea, corabia, arca (*Demonul discret*, *Casa de pânză*, *Noaptea strigoilor*) - conferă substanță și adâncime itinerariului narativ.

Semnificația unor motive se schimbă de la o carte la alta: zburătorul ca întrupare a dorului tainic al femeii din *Casa Ursei Mari* devine, în *Sărbătorile*, semn de rău augur, iar în *Muflonul* și *Marii fericiți* denotă demitizarea ironică. Autorul utilizează curent parodia, cu trimitere la picturile lui Botticelli (*Demonul discret*, *Muflonul*), Jan van Eyck (*Muflonul*, *Casa de pânză*) și la sculptura lui Donatello (*Demonul discret*), sugerând desacralizarea idealului clasic.

Diversitatea caracterelor din romanele scriitorului însușează personaje arhetipale (Femeia Marii), abisale (Magdalena), problematice (Remeșan), alegorice (Ulrich), simbolice (Burna). Protagonistii din toate romanele își asumă rolul de *raisonneur*, dar nu în exclusivitate, preferată fiind focalizarea multiplă. În seria romanească *Traversarea cercului*, autorul reia, în fiecare carte, un anume actant, menit să-i întrerupe viziunea: intelectualul inadaptat, ce se confruntă cu o lume meschină și ostilă. În apropiere se află tipul

vinovatului fără vină: Gugu (*Zigguratul*), Matei Pânzariu (*Demonul discret*).

Ulași prenume împărtășesc și esențe asemănătoare: Mihai, filosoful atins de sfințenie (*Marii fericiți*), Mihai Constant, medicul faustic și (al)chimistul Mihai Cădea (*Luna neagră*); cele două Monica - oportunistă (*Noaptea strigoilor*), respectiv intriganta răzbunătoare (*Marii fericiți*). Mathei/ Matei Pânzariu, memorialist abia întrezărit în *Zigguratul* și erou în *Demonul discret*, uniți doar prin legătura de origine cu Burna și prin destinul întretesut cu funcția diegetică, ar putea constitui două fațete ale aceleiași ființe sau variațiuni pe un singur tipar sufletesc. Iar în Matei Jivanu (*Piranha*) se întrerupează cunoscutul reflexiv înghițit de tumultul socialului. Reflectarea personajelor unele în celelalte conduce la motivul dublului (*Muflonul*, *Zigguratul*, *Noaptea strigoilor*).

Coincidentia oppositorum traduce nostalgia armoniei în iubire, iar meditația asupra erosului și mariajului se materializează în motive ce expun diverse situații: perechea de la început de lume, Adam și Eva (*Noaptea strigoilor*, *Remora*); cuplul în istorie, în *illo tempore* și în oniric (*Casa Ursei Mari*, *Sărbătorile*); căsnicia aparent fericită (*Muflonul*, *Casa de pânză*, *Piranha*); androginul - femeia suficientă sieși, cumulând atribute masculine (*Casa Ursei Mari*); tentativa de regăsire a perfecțiunii mitologice (*Noaptea strigoilor*); reunificarea nesperată a mo-

delului desăvârșit (*Somonul roșu*).

Don Quijote, în care Paul Eugen Banciu se recunoaște (*Grădina lui Episcu*), rămâne o figură emblematică pentru personajele-creatori: scriitorul Olaru, pictorul Zenovian (*Muflonul*), Matei cel izbăvit de imaginație (*Demonul discret*). Și alte motive, preluate din literatura universală, adâncesc sensurile romanelor: Iona în burta chitului (*Sărbătorile*, *Casa de pânză*, *Remora*), fantoma din *Hamlet* (*Noaptea strigoilor*, *Muflonul*, *Casa de pânză*), războiul troian - combinatul joacă rolul calului de lemn, dar un adevărat Odisseu nu poate fi găsit nici în vechea Burnă, nici în cea nouă (*Reciful*), Ana își țese covorul *imago mundi*, ținând peșitorul la distanță (*Sărbătorile*), Paula se transpune în povestea Penelopei (*Zigguratul*), Victor proiectează, zeflemitor, imaginea navigatorului și a țesătoarei casnice asupra cuplului de prieteni (*Muflonul*). Fosta călăuză din *Singurătatea luminii*, scriitorul ce și-a pierdut vederea, dar și-a păstrat clarviziunea și istorisește aventuri extraordinare, amintește de Homer.

Cea mai potrivită încifrare pentru personalitatea autorului rămâne imaginea de pe coperta volumului *Omul abstract*: reproducerea după tabloul *Biblioteca* al pictorului manierist Arcimboldo. Dintre cărțile ce alcătuiesc personajul veghează o privire melancolică, expresia ființei gânditoare ce-a asimilat materia scrisă, infuzând-o apoi cu substanța propriilor reflecții.

Borfași cumsecade

9

Alexandru BUDAC

Până nu am avut copil, nu mi-am închipuit că e atât de greu să găsești ediții decente cu povești clasice. Mă îngrozesc cât de proaste sunt traduceri, cât de ciuntite și edulcorate sunt basmele, cât de urâte, ilustrațiile. Nu le poți avea pe toate odată: dacă tălmăcirile sunt reușite, sigur lipsește vreun episod cheie din povestea care-și pierde astfel noima, iar acolo unde, în sfârșit, imaginea captează farmecul personajelor, trânteste crâiasa un perfect simplu neaș sau se încurcă vulpea în concatenarea de verbe la mai mult ca perfect, de trebuie să citești de trei ori fraza înainte să o înțelegi corect. Când ai răbdare, dai peste câte un volum bine făcut, răcit printre producțiile Disney ce sufocă piața, broșuri *glossy* de promovare a noilor francize de pe ecrane, una mai corectă politic decât alta, fără pitici, oglinzi de evaluat frumusețea, djini duplicitari, căpșuni periculoși, maștere afurite, prințese prea înstărite și sirene abandonate, gata să vâre cuțitu-n iubitul adormit.

De filmele de animație nu mai vorbesc. Duse sunt vremurile în care Chip și Dale îi aruncau lui Donald bolovanul în cap, dacă răzoiul încerca să le șterpească alunele. Acum Minnie și Daisy fac *city break* la Roma și merg la mall să-și cumpere pantofi, iar în regatul Misteria, tărâm magic, totuși, din soap opera incoerent-eclectică *Sofia Întâi*, erzaful de Crăciun se numește Wassailia, căci Moșul nu există. Toată lumea dăruiește lucruri practice, în mod responsabil, vrăjitoarele rele sunt niște femei cu toane, gata să se căiască pentru eventuale malițiozități, iar fiarele din pădure se lasă imblânzite cu o rugămintă politicoasă. Așadar, nicio sticlă de vin în coșuleț, și niciun lup rău sub plapumă. Probabil ca să ne sperie Harvey Weinstein mai târziu, în cabina de duș.

Să fie clar, nu mă încearcă nostalgia după animații rasiste precum *Dumbo* sau *Cartea junglei* (desenele Disney au avut întotdeauna agende politice drăgălașe). Deplâng însă curența de scenarii originale, cu povești necontaminate ideologic, și mi se pare grav că studiourile, în căldășie cu media, impun trenduri literare pentru copii, îndepărtându-i prin cenzură de personajele tradiționale, care oricum, cu bune și rele, le pot dezvolta discernământul, spre deosebire de propaganda idioată pusă în slujba pacifismului universal, cu sindicate de zâne, regine activiste și cumpărători compulsive.

Când am deschis *Totul numai pentru tata* (Casa de pariuri literare, 2017) de Călin Torsan, mi s-a părut o carte pentru adolescenți. Inițial n-am observat că manuscrisul a primit Trofeul Arthur la categoria de vârstă opt-paisprezece ani. Am citit-o cu interes.

Matei Dărăscu, poreclit „Șurub”, un băiețel de doisprezece ani din București, își mănâncă într-o seară pe șest batonul de ciocolată și, cum nu-i vine somnul, spionează de la fereastră un bărbat care ascunde un pachet la rădăcina plopului de pe maidan. Șurub așteaptă să adoarmă părinții, coboară din bloc și dezgroată pachetul respectiv, nu tocmai convins că a lua de la hoți nu înseamnă să furi. Găsește înăuntru un desen semnat de pictorul Teofil Mărăscu și o sumă considerabilă de bani. Pe cel dintâi îl va dăruia mamei sale, Camelia, pretinzând că l-a

făcut la școală, iar cu banii își propune să plătească operația tatălui, Dorin, rămas invalid în urma unui accident rutier. Între timp, traficanții de opere de artă și, mai cu seamă, Târâș, ageamiul din noaptea cu pricina, nu stau cu mâinile în sân.

Niciun detaliu nu e credibil: fuga copilului din apartament la ceas târziu, părinții niciodată suspicioși, visul lui Târâș, ce-i revelează convenabil felul cum, apelând la geamgiul din cartier, ar putea ajunge la Șurub, banda cu un singur șef zburlit și un executant timorat ridicată la rang de „cartel”. Oare ce hoț de artă profesionist bagă haiducește tablouri în pământ? Am închis ochii la descrieri – substantivelor/verbelor li se atașează cu predilecție adjectivele/ adverbele „straniu” și „ciudat”, la clișee precum „șuvoiul clipelor” sau „lumina chioară și gălbuie”, la remarcile sofisticate puse în gura unui copil („mi s-a părut că sunteți ca un personaj dintr-un teatru de umbre”), am ignorat sentimentalismele mamei, strecurate pedagogic în rețete de bucătărie, dar nu am putut să înghit deznodământul leșinat, motivațional. Infractorul Târâș, suferind la rândul său de o dizabilitate locomotorie, se arată impresionat de planul lui Șurub și decide să-i lase banii, acceptând cătușele împăcat. Geamgiul, cândva complice la furturi, dă pe afară de spirit civic, iar polițistul împarte ciocolată.

Pe vremea mea, ca să mă exprim ca

un moșneag, băieții și bărbații din cărțile de aventuri aveau charismă și potență. Nu erau monocromi nici măcar în păcatele lor de neiertat. Se numeau Ara-

la maestri, să adapteze jocular la prezent niște tipuri caracterologice. Aș vrea să-l cunosc pe puștiul stimulat imaginativ de ecologismul lui Șurub și de un ban-

mis, Edmond Dantès, Long John Silver, Huckleberry Finn, Natty Bumppo. Nimeni nu-i pretinde lui Călin Torsan să scrie asemenea lui Dumas sau Stevenson. Chiar nu este de dorit să mergem îndărăt, dar ar fi putut măcar să se inspire de

dit filantrop ca Târâș. Oricât de nobil ar sclipi intenția de a-l vindeca pe tată, fără suspans nu ai aventură, iar cu polițiști mereu disponibili la telefon nu pufăi din pipa lui Sherlock Holmes. Faci în schimb un *vaping* asexuat și insipid.

Soldatul lunii noiembrie

Cu toate că n-am dus lipsă de poeți, lirica românească de război – naționalistă, patriotardă, insuportabil de pompiestică, exaltând un eroism care ne făcea să chicotim pe sub bănci în clasele mici și să inventăm parodii cu aceeași rimă naivă – mi s-a părut întotdeauna de necitit. Între celebra deschidere a poemului *Penș Curcanul* de Alecsandri, „Plecat-am nouă din Vaslui./ Și cu sergentul zece” – căreia formația Fără Zahăr i-a refăcut aritmetica în „Plecat-am nouă dinspre sat./ Și cu Săndel tot nouă./ Săndel era extrem de beat./ Ziceai că-i rupt în două” – și isteriile purtate peste văi de fluxul hemoglobinic al lui Goga – „Eu sunt oftatul care plânge/ Acolo-n satul meu din deal/ Sunt țipătul muiat în sânge/ Al văduvelor din Ardeal” –, ne zvârcolim străpuși de baioneta propriei importanțe într-o comedie perpetuă. E nevoie de cineva mai competent decât mine în scurta istorie a literaturii noastre pentru a stabili cât și ce anume ar merita să fie salvat din poemele de front, mai ales dintre acelea dedicate conflagrațiilor din prima jumătate a veacului trecut.

Verba vine, poeme de front, căci ostașul român, de regulă adus la luptă de la coarnele plugului, nu se punea pe scris în tranșee. Stihurile înaripate cădeau în sarcina ideologilor de acasă, instalați comod în fotolii și funcții. De aici am moștenit asimetria penibilă dintre ororile din linia întâi și tonul triumfalist al cântărilor compuse la birou. Suntem *alfel* și în această privință, ca să folosesc sintagma consacrată de Lucian Boia.

Războiul cel Mare a fost un eveniment ieșit din comun nu doar prin numărul halucinant de victime pe care l-a produs în Europa după aproape o sută de ani de relativă liniște, ci și prin faptul că a mobilizat efective întregi de literați și de tineri de familie bună. Unuia dintre ei tocmai i s-a ridicat statuie în orașul natal, cu prilejul împlinirii centenarului de la moarte, un kitsch din bronz care cu siguranță îl face să se zvârcolească în mormânt. Pe de altă parte, după Wilfred Owen nu dăinuie alegoria machistă dezvelită de oficialități, ci poezia. Exegeții săi sunt la unison când susțin că, dacă n-ar fi căzut sub tirul unei mitraliere în ziua de 4 noiembrie, 1918, cu o săptămână înainte de Armistițiu, tânărul ucis la numai douăzeci și cinci de ani ar fi fost unul dintre poeții moderniști britanici de prim rang.

Wilfred Owen s-a născut la 18 martie, 1893, la Oswestry, Shropshire. În pofida dorinței mamei, puritană severă pe care el o adora, nu a urmat calea teologică, preferând să scrie versuri în genul poetului său favorit, John Keats. Criticul american Paul Fussell, autoritate în istoria literaturii de război, îi identifică de la primele încercări poetice romantismul de sensibilitate homoerotică și motivul sărutului, cel din urmă devenind ulterior unul dintre tropii săi distinctivi. S-a înscris la Univer-

sitatea din Londra, dar nu a putut urma studiile din rațiuni financiare. După o ucenicie neîmplinită pe lângă reverendul Herbert Wigan din Dunsden, Oxfordshire, contractează o infecție respiratorie și se dedică literaturii, închizând ferm ușa spre cariera clericală. O vreme se întreține din meditații private. Izbucnirea războiului îl prinde la Bordeaux, tutore în casa unei familii franceze, iar în 1915 se înrolează într-o unitate britanică denumită *the Artists' Rifles*, foarte surprins, comentează Fussell episodul biografic, să nu găsească acolo nici măcar un artist.

Se distinge pe câmpul de bătălie și primește Crucea Militară, însă atrocitățile la care asistă și, mai ales, atacul de la sfârșitul lunii aprilie, 1917, când trebuie să se adăpostească sub tir de mortiere zile la rând în prezența cadavrului unui prieten împărțiat pretutindeni – descrierea scenei se regăsește într-o epistolă răvășitoare adresată surorii lui – îl pun în rândul pacienților diagnosticați cu „shell shock” (vechea denotație engleză a sindromului de stres post-traumatic). În spital se împrietenește cu Siegfried Sassoon, celălalt poet-combatant britanic ce și-a adus contribuția remarcabilă în literatura Primului Război Mondial, autorul autobiografiei ficționalizate *The Memoirs of George Sherston* (1928, 1930, 1936). Sassoon îi va publica lui Owen postum poeziile scrise în perioada de convalescență. Odată declarat apt de către medici, Owen se grăbește să se întoarcă în linia întâi, alături de băieții ale căror suferințe tocmai le versificase. Își găsește sfârșitul pe frontul francez, lângă Ors.

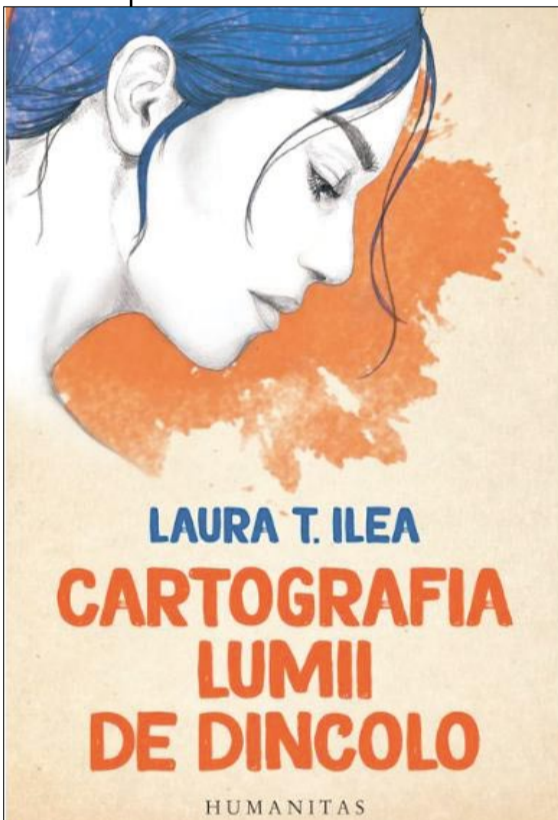
Poeziile lui Wilfred Owen nu au nimic exaltat, le lipsește glorificarea neghioabă a eroismului și cadențele de fanfară. Sub aspect stilistic, sunt încă romantice, coșmaruri estetizate – cum ar fi marea verde, imagine funestă a atacului chimic, revărsată somnambulic peste soldați spectrali în *Dulce et Decorum Est* – străbătute de un umanism autentic, afectuos, precum acela ce răzbate din *Strange Meeting*, unde poetul coborât în Infern deplânge alături de unul dintre inamicii ucși anii risipiți în căutarea frumuseții lumii, viitorul personal anulat și națiunile prinse-n conflict care nu-și vor reveni niciodată din tragedie. Sonetul vespéral *Anthem for Doomed Youth* – cântecul liturgic și dangătul funebru al clopotelor sunt preschimbate aici în răpăieli și explozii de obuze – rămâne favoritul meu. Îl redau parțial: „What passing-bells for these who die as cattle?/ Only the monstrous anger of the guns./ Only the stuttering rifles' rapid rattle/ Can patter out their hasty orisons.[...] The pallor of girls' brows shall be their pall;/ Their flowers the tenderness of patient minds,/ And each slow dusk a drawing-down of blinds.” (A.I.B.)

Peregrinii imediatului

Cristina CHEVEREȘAN

Într-un mileniu în care hărțile fizice sunt frecvent depășite de realitățile în continuă schimbare, când frontierele oscilează între simbolic și draconic, iar disputele referitoare la necesitatea lor nu par a înceta, când centralitatea și marginalitatea țin tot mai mult de latura subiectivă a percepției, primul roman al Laurei T. Ilea publicat în România¹ se înscrie într-un curent ce trece, el însuși, mult dincolo de granițele țării natale a autoarei. Este, de fapt, miza principală a unei scrieri nu doar influențată de traiectoria personală a celei care o concepe și conduce atent, ci și menită a se plia pe un set de personaje angajate în călă-

torii ce le redefinesc teritoriile interioare și exterioare și le impun alegeri dificile și reinventări de sine provocatoare. Transformarea, adaptarea, reconstrucția identitară sunt teme predilecte ale existenței între lumi reale și/sau imaginare, iar migrația, concretă sau spirituală, domină un peisaj suspendat între rituri ancestrale și proiecte ultra-inovatoare.

Traseul intelectual al Laurei T. Ilea nu merită menționat doar pentru bogăția lui (doctorat în filosofie la București, doctorat în literatură comparată la Montréal, publicații academice și de ficțiune naționale și internaționale, stagii de cercetare pe două continente), ci și pentru modul subtil, dar incontestabil, în care modelează manuscrisul. Nu se exploatează facil biograficul *per se*, dar se incorporează un stil evident cosmopolit, transnațional, transcultural de gândire, dezbateri și transpunere narativă a unor dileme cotidiene recunoscutibile multora. Indivizii ieșiți din tipare ce se zbat pentru eliberarea din pagină și din constrângerile proprii sunt produse ale unui univers contemporan în care marile confruntări ale trecutului și viitorului, naturalului și artificialului, tradiționalului și revoluționarului științific continuă să marcheze destine individuale și comunitare deopotrivă.

Pionii principali ai unui joc cu mutări neașteptate sunt Amalia și Armand, uniți și separați de sentimente și convingeri într-o dragoste aparent anacronică, între fâpturi ale căror aspirații le

plasează la fel de convingător în prezent, dar ale căror perspective asupra supra-/con-viețuirii și evoluției în acesta diferă semnificativ. Interacțiunea lor, felul în care gravitează unul în jurul celuilalt, chiar și la distanță, întredeschide porțile oricărui fel de final, suspansul adresând cititorului o invitație la creativitate. Maniera de agregare a spațiilor concrete și abstracte pe care protagoniștii le traversează sau locuiesc e ingenioasă, iar firele care îi leagă se ramifică și jalonează un itinerar fantastic printre obsesii, traume, patimi și pasiuni mai mult sau mai puțin obișnuite, zbucium existențial și trecere în/ spre neființă, est și vest, Europa și America: polii de referință ai micro și macro-călătoriilor din roman.

Dacă scriitura respiră un aer occidental, debarasându-se de manierisme ce sufocă o parte a producției literare autohtone, structura este apăsător experimentală: cuferele cu povești se deschid succesiv sau chiar concomitent, dând senzația unei alternanțe între cutiute muzicale cu încărcătură sentimentală și cutii ale Pandorei pentru monștri, „schelete din dulap” și alte întrușipări ale bizareriei, paradoxului, laturii întunecate, ce țin în egală măsură de public și privat, intim și colectiv. Amalia provine dintr-o „comunitate românească în care supraviețuise un ritual straniu. Cei mai mulți candidați își căutau perechea la târgul de fete”; elementul decisiv îl constituie experiența familiei. Supunându-se unor procedee inițiatice desprinse parcă din negura timpurilor, pragmatice dar insensibile la trăirea autentică, fata alege bărbatul sortit alteia și, alături de Andrei, își asumă oprobriul unei societăți închistate într-un mausoleu al certitudinilor nestrămutate și niciodată ajustate la vremuri.

Renegați, deveniți nomazi ai unei Lumi Vechi crepusculare, conduși de instinctul de conservare al bărbatului căruia viața îi pare prea scurtă pentru fericire, cei doi se hrănesc dintr-o iubire sortită

eșecului și dintr-o ocupație inedită: în răs-păr cu elanurile sărbătorești ale unei istorii triumfaliste fără teme, decid să acompanieze prin harurile lor, muzică și dans, tranziția inevitabilă către necunoscutul de dincolo de moarte. Deși dominate de circuite formidabile, evadări originale, sfidări programatice consemnate cu răbdarea molcomă a unui observator netulburat de imprevizibil, istoriile din *Istorie* nu scapă de ironiile fine, sarcasmele calculate și săgețile elegant aruncate printre rândurile unui parcurs epic cu alură magic-realistă, dar detentă critic-filosofică incontestabilă (memorabilă descrierea verii „în plin echilibru planetar”, ce zădărnicește planurile trubadurilor suferinței). Autoarea folosește repere ale imediatului pentru a lansa dez-bateri și a expune probleme dincolo de intriga în sine, în conștiința participativă a celui ce face slalom printre luminile și umbrele unei geografii a minții, mai degrabă decât a trupurilor itinerante.

„Cartografia” se configurează ca reper-toar al excentricităților teoretic salvatoare, practic pur iluzorii, ce pot emana din goana omenirii după himere ce i-ar putea altera efemeritatea. Între pierderile sau întreruperile de sarcină înscrise fără drept de apel în soarta și opțiunile unei Amalii ce ajunge să se redescopere, independentă, în America, și planul uterului artificial, invenție la care Armand, cercetătorul avid de noutate și cunoaștere alternativă, lucrează cu pasiune maniacală, complexitatea relațiilor interumane surprinde diversitatea căilor dintre eșec și succes. Se înregistrează căutări, (auto)exilări, marginalizări și reveniri, compromisuri și îndrăzneii inerente oricărei curse cu obstacole, printre nuanțele de gri dintre alb și negru, bine și rău, anihilate de relativizări perpetue. Fără verdicte definitive sau judecăți tranșante ale personajelor, scriitoarea le animă cu suflul veridicității și potențialității, ajustând modele existente sau exersându-și simțul ludic în pasaje fabulatorii de reținut.

Incursiunea contrafactuală în secretele celebrei Ana Aslan (Aman în versiunea ficțională) aduce în prim-plan disputa dintre negarea agresivă a evidențelor practicate în chirurgia estetică și acceptarea demnă a îmbătrânirii ca proces ireversibil, dar perfect asumabil cu eleganță și respect față de sine și de ceilalți. Episodul institutului de geriatrie, ale cărui nobile intenții cad pradă geniului nebun al lui Johannes Muller (proprietar băntuit de fantasma unui turism al răului, care să valideze refugiul împotriva spectrului finitudinii, pe care intenționează să îl creeze), completează dialogul aprofundat, pe varii paliere, dintre înăscut și (pre)fabricat, eficient și excesiv, etern-imposibila reintoarcere și sprintul spre utopii speculative.

Romanul se organizează ca discurs polifonic al rătăcirilor cotidianului, celebrare dulce-amăruie a picarescului postmodern, între areale terestre, culturale, civilizaționale, literare cu ecouri intertextuale explicite sau implicite, ce vor angrena fiecare cititor în parte, în funcție de lecturi (mie mi s-au perindat prin minte Poe, Kerouac, Fitzgerald, DeLillo, McCarthy, Ishiguro, Walter Kirn sau chiar Joanne Harris, filme ca *Amélie* sau *Thelma și Louise*). Explorând porțiuni de emisferă dintre cele mai diverse, invitând cititorul să ia parte la aventuri ale liminalității, labirintului, fluidității și redefinirii identitare, cartea vorbește despre speranță și deziluzie, frământare și miraj, cu degajarea celui deprins cu negocierea acerbă a barierelor: „Era lumea ei. Harta pe care uscaturile și mările se înghițeau fără încetare”. Fără a face rabat la o imaginație mai degrabă rebelă sau a încerca să se încadreze în tipare de succes prestabilite, Laura Ilea se joacă și incită, filtrând chestiuni actuale prin conștiința unor personaje-punte, care-și proclamă prin metode proprii aderența la peregrinajele zilelor noastre.

¹ Laura T. Ilea. *Cartografia lumii de dincolo*. Editura Humanitas: București. 2018. 190 p.

Traian T. Coșovei, ca o pâlpâire

Sub direcția lui Nicolae Preliceanu, revista *Viața Românească* și-a luat bunul obicei de a propune, număr de număr, o temă de dezbateri sau un articol central. Revista conține destule alte lucruri de valoare, așa cum o dovedește și numărul 10, din octombrie 2018. Întâlnim aici amplul studiu dedicat de Antonio Patraș, sub titlul „Interbelic — «Vârsta de aur» a literaturii române”, importanței sinteze a lui Mihai Zamfir *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, în două volume, și „The Old Gringo”, o excelentă evocare critică a lui Petre Stoica, datorată unui critic mereu inspirat, și care ar merita o recunoaștere mai apăsătoare a valorii sale, Tudorel Urian.

Ne-a bucurat în mod special atenția acordată lui Traian T. Coșovei, unul dintre marii poeți ai ultimelor decenii, prea devreme plecat dintre noi. Sub pana lui Geo Vasile, poetul *Poemelor siameze* e văzut drept „un trapezist al memoriei”, cu o metaforă ce-și are deplina acoperire în scrierile poetului care s-a aflat, alături de Mircea Cărtărescu, în prima linie a liricii ironic-insurgente a Generației '80. Deși a publicat mult (și foarte bine) până în preajma dispariției sale, poezia sa nu s-a bucurat nici de receptarea, nici de răspândirea pe care ar fi meritat-o. În mare parte, acest lucru se datorează opțiunii de a-și publica volumele la edituri de planul al doilea, fără distribuție serioasă și fără capacitatea de a pune reflectoarele pe autorii publicați — așa cum se întâmplă cu norocoșii aflați în portofoliile Poliromului sau ale Humanitasului.

E singura lipsă de inspirație pe care am sesizat-o la poet, altminteri un bun conducător de prietenie în mediile literare și

un om simpatizat tocmai datorită vervei, afabilității, umorului și culturii sale. Spre deosebire de majoritatea colegilor săi din „generația în blugi”, care au migrat fie spre publicistica militanță, fie spre proză ori au ocupat poziții de frunte în administrația culturală, Traian T. Coșovei și-a cultivat, cu o frondă asumată cu un orgoliu din care nu lipsea o notă, aproape insesizabilă, de disperare, o încăpățănată automarginalizare. Nu-mi rămâne decât să citez, alături de Geo Vasile, un fragment în care singurătatea, izolarea, tăcerea, presiunea departelui și a invizibilului se constituie în repere ale vieții trăite exclusiv ca poezie:

„Ar mai fi ceva timp./ S-ar putea profita de pe urma singurătății tale./ De pe urma spaimei că nu m-aș putea face înțeles./ Că pe lângă viața mea ar putea trece pachetul cel mai înalt/ din lume./ Ca și cum s-ar lovi două tandre armuri/ și pe luciul unei scânteii ar ieși patinatorii cu eșarfe de ger./ Fără să mă observe. Fără să lanseze nicio rachetă luminoasă — / fără să-mi arate că exist cu adevărat./ Și dacă parfumul tău e o ființă căzută din stele?/ Brățările tale îmi răspundeau obraznic, — / rochiile tale foșneau dând importanță fiecărui gest./ Te respirau. Te trăiau./ Erai toată o barcă de hârtie pe mediterana pohtelor mele./ Și dacă ochii tăi sunt două ființe de pe altă planetă?/ Și dacă tu ești o planetă străină/ locuită de fiecare gând al meu?/ În urma noastră/ orașul plutea fragil, ca un aisberg orbitor/ te purta/ pe scuturi strălucitoare — te ridică/ înfășurată în drapele de frig luminos./ Deodată./ se întunecase/ și viața noastră devenise/ un transatlantic alb,/ albastru,/ pâlpâitor.” (A.P.)

Cum erau ei

Vasile POPOVICI

Încetul cu încetul, chipurile trecutului nostru regal se animă pe măsură ce arhivele se deschid, se reeditează vechi studii și se fac altele noi. Lumea regilor noștri se colorează când intrăm în intimitatea ei plină de pasiuni și contradicții. Eroi ies din cadrele portretelor oficiale și se umanizează. Istoria devine roman. La opera de resuscitare prin imaginar adăugăm de azi și volumul Simonei Preda despre prințesa Elena, Regina-mamă, soția lui Carol al II-lea*.

Elena a rămas în memoria colectivă ca victimă a soțului. Cartea de față nu schimbă nimic esențial din ce știam, dar aduce o mulțime de informații noi și reconstituie o poveste ce face parte din istoria unei decăderi fatale, decăderea unei familii de monarhi deodată cu țara la a cărei construcție au contribuit din plin, cel puțin până la reînțorcerea în țară a lui Carol al II-lea, în iunie 1930.

Elena ar fi trebuit să joace un rol decisiv în cumințirea lui Carol. Era frumoasă, de o mare eleganță, descindea din cele mai ilustre case regale europene, a Marii Britanii, a Prusiei, a Germaniei, a Danemarcei, a Greciei, a Rusiei. Regi, regine și împărați se reuniau genetic în ființa ei grațioasă, dar nimic din toate acestea nu era destul ca să-l rețină alături pe focosul prinț moștenitor al României.

Elena venea în România dintr-o Atenă posedată de propriii ei demoni, de care nici azi nu s-a debarasat cu totul. În zadar poporul era atașat de familia regală, o minoritate virulentă – republicană și egalitaristă – a reușit în mai multe rânduri să răstoarne ordinea constituțională și să împingă Grecia când spre republicanism, când spre dictatură militară. Elena importa la noi tragismul balcanic și nefericirea unei familii regale sortite exilului și eșecului. Mai mult, aducea cu ea la București și Peleș, pentru prea lungi sejururi, însăși această familie de greci scăpați. Or, nimic din toate acestea, nici umbra tragică, nici prezența sufocantă a rudelor și nici delicatețea excesivă a soției, nu era de natură să fie pe gustul lui Carol. Nici tragedia greacă și nici frumusețea greacă nu erau chiar specialitățile lui favorite.

Finalmente, mitologia populară nu s-a înșelat, cel puțin nu de data aceasta. Cu Carol era o problemă, una gravă, de ordin intim. O problemă ce trecea înaintea tuturor celorlalte. S-a văzut asta cu ocazia primului scandal, când prințul s-a însurat morganatic cu Zizi Lambri-no, părăsind totul, unitatea militară pe care o avea sub ordine, țara și menirea sa de ordin divin, după cum a dovedit-o apoi mereu, până la sfârșitul unei vieți ce n-a mai ieșit de sub semnul scandalului. Nu Elena, mai ales nu ea, era menită să facă din Carol un soț fidel, reținut și cu simțul înaltei sale datorii față de țară. Cum ar fi putut ea să fie soția potrivită? Eșecul ei ca soție i-a hotărât odată pen-

tru totdeauna, cu îndreptățire, imaginea de martir, de ființă abandonată, purtată de deciziile altora dintr-un loc în altul, fără drept la cuvânt, uneori sechestra-tă în casă, alteori sub interdicția de a-și mai vedea copilul, pe scurt imaginea de ființă umilită și ultragiată, pe care nu văd ce noi revelații documentare ar putea să i-o dezlipească de pe chipul său frumos. Mai mult, aceste întâmplări nemaivăzute au indus public ideea, pe care ea însăși a acceptat-o ca pe o povară lămuritoare, inclusiv în fața propriei sale conștiințe, că e o ființă frigidă, direct responsabilă pentru rățăcirile lui Carol, *bietul de el*.

Și cum să nu ajungă la această resemnată credință dacă, iată, prințul caută în alte părți consolări, după nici un an de mariaj. Impetuoșitatea și brutalitatea lui Carol nu au dat Elenei nici cea mai mică șansă ca femeie. Sarcina a apărut imediat după oficierea căsătoriei, a fost purtată cu mari chinuri și puțin a lipsit ca nașterea copilului să fie fatală pentru mamă. Toate acestea la un loc au alimentat o mare spaimă în viața Elenei, spaima de *El*. Povestea a continuat pe cea mai previzibilă dintre căi. Prințesa a căutat toate pretextele pentru a-l îndepărta de sine pe satir, a plecat din țară pentru luni de zile, s-a eschivat, s-a înconjurat de o armată de rude care să pună o barieră între sine și soț.

Sursele Simonei Preda sunt relativ restrânse. Între ele, însă, un loc primordial, poate chiar excesiv, îl ocupă jurnalul Reginei Maria, mama lui Carol. În așa măsură este utilizat jurnalul acesta în povestea pe care o scrie Simona Preda, încât aproape că putem spune că întregul roman-studiu devine de fapt portretul Elenei prin ochii mamei-soacre.

Paradoxal, acesta e un unghi privilegiat. Te-ai putea aștepta ca mama să-și apere fiul, măcar din când în când, mai ales că însăși mama, deși regină supusă marilor constrângeri, nu fusese nici ea ușă de biserică. Ca ființă pasională și trecută prin destule relații tandre, Regina Maria nu se face avocatul fiului nici măcar în paginile de jurnal, adică acolo unde ea vorbește pentru sine însăși. Dimpotrivă, își judecă fiul cu asprime, cu stupoare, cu oroare chiar, îi vede limpede ușurătatea, minciunile, incoerențele, lipsa de înălțime și de onestitate.

Altminteri, el îi seamănă ei prin natura pasională, pe care ea i-a transmis-o, dar el e totuși la distanță astronomică de ea prin lipsa simțului de responsabilitate. Ea n-ar fi făcut *niciodată* ce a făcut el. Pasiunile au marcat-o profund pe Maria, dar *niciodată* în așa măsură încât să uite că e Regină. O singură dată când vine vorba de Carol, judecând după fragmentele reproduse de Simona Preda, Maria se revoltă împotriva Elenei, când aceasta i-ar vrea moartea fostului soț: „*Și acum, chiar și fratele său, surorile și soția, ca să nu mai vorbim de alții, s-au obișnuit să vorbească despre el [Carol], ca și cum nici eu nu aș mai avea vreun sentiment pentru el. Sitta [Elena] a spus recent că ar trebui*

împușcat în piața publică. A trebuit să ascult toate acestea, ei uitând că el este fiul meu.”

Portretele ce rezultă din cei peste zece ani ce se scurg de la mariaj (1921) până la expulzarea Elenei din România (1932) corespund și ele în linii generale liniei istorice consacrate.

Întâi de toate, Elena. Deși ea formează personajul principal al cărții, nu avem sentimentul că o cunoaștem cu adevărat după ce parcurgem și ultima filă. Frumusețea chipului ei pare că nu ascunde nimic dincolo de liniile perfecte păstrate de fotografii și mărturii. E o mască a suferinței incrementată în expresia suferinței, parcă fără nuanțe, abisuri și contraste. O vedem intoxicându-se cu tutun și înțelegem deplin cauza acestei sinucideri, dar nu o vedem căutând o scăpare. Nimic nu permite să se întrevadă o viață dublă, emergența unui paliativ, a unui plan de evadare și reconstrucție. Întreaga ei ființă se exprimă prin aparențe de nefisurat: e de o *eleganță* extremă, constantă, în vestimentație, coafură, compunere a feței; e un neobosit *designer* de interioare, la Peleș, la Palatul de la Șosea, la Mamaia; e impecabilă în mijlocul lumii, *o statuie tăcută*, fără expresie, perfectă în rolul ce-i revine, la biserică, la Ateneu, la ceremoniile militare, pretutindeni în lume. Toate aceste *ex-puneri* sunt în nota stăpânirii și a respectului pentru conveniențe.

Inclusiv scrisorile, câte ne-au rămas scrise de mâna ei din perioada respectivă, păstrează ținuta ireproșabilă. Voința de rămâne *ireproșabilă* în ochii lumii e și refuzul ei obstinat, în sfârșit un refuz obstinat, cu orice preț, chiar cu prețul de a-i fi interzis dreptul să-și mai vadă copilul, de a semna o scrisoare cu finalitate publică prin care să afirme că ea, și nu Carol, e cea care se opune reluării căsătoriei, ceea ce ar însemna preluarea de către ea a responsabilității pentru întregul lui comportament. Elena e negreșit o victimă, dar o victimă ce nu tulbură pe nimeni într-atât încât să devină o efigie a Victimei. E curios cum aranjamentele financiare pot suplini la ea marile tragedii, așa cum se va întâmpla peste ani și la Regele Mihai, ca să nu mai vorbim și despre cei ce îi urmează: s-a perfectat aranjamentul, transferul de proprietăți, bunuri și bani, și astfel cazul pare că se închide, ca și cum nici n-ar fi fost. Cam trist pentru firile prea simțitoare care suntem, înclinate spre marile și gratuite idei!

Regina Maria e figura impunătoare a acestor pagini. Când vorbește despre ceilalți, Regina vorbește în același timp și despre sine. E autentică și vie, impresionantă, clocotește, exprimă o mare voință de putere, îi dai dreptate în tot ce spune, fiindcă e mereu cu capul pe umeri, are putere de convingere, exprimă un simț extraordinar al afacerilor generale: pur și simplu nu știe să fie decât natural impecabilă în rolul ei public. Cum să nu-i vezi mereu marea și caracterul profund

uman, deopotrivă? E simultan femeie și Regină, inseparabil.

Mai jalnic decât *niciodată* apare Carol. Îți dai seama, o dată în plus, cât de mult a însemnat pentru imaginea sa postumă faptul că a promovat o politică culturală de anvergură. Și-a asigurat astfel simpatia celor ce scriu pentru eternitate. Dar ce mincinos și ce personaj lipsit de onoare! Ce tragedie pentru anii ce vor veni peste România! Despre Dudaia (Elena Lupescu) nici nu mai are rost să

vorbim! Ar fi făcut orice să nu-l piardă și să-l manipuleze în felul ei vulgar și interesat.

Am avut curiozitatea să întreb despre cum era perceput acest cuplu exotic în Portugalia. Carol și, de-acum, soția sa erau și nu erau invitați peste tot. Făceau parte, desigur, din reuniunile regale private (reamintesc, Portugalia adăpostea în acei ani de exil nu mai puțin decât douăsprezece familii regale), dar nu-i mai găsim și-n momentele de mare pompă. Am întâlnit chiar un supraviețuitor al acelor ani, pe un anume domn Muchaxo, proprietarul unui hotel de lux din acele vremuri, omonim, al doilea ca prestigiu după superbul „Palácio” din Estoril. Cum erau ei? Cum arăta mai ales ea, Dudaia, marele mister al indefectibilei pasiuni a regelui (fiindcă pozele o arătau, în ochii mei, mai degrabă urâtă, cu buzele ei desenate în forma de inimioară, mai mici decât erau, dar în roșu intens, și cu aerele ei lipsite de distincție)? Ei, bine, nu! El era „regele cel mai rege dintre toți cei ce își trăiau viața între Lisboa, Estoril, Cascais și Sintra, iar ea era superbă”, eu fiind asigurat și reasigurat că această judecată nu e o politețe ce mi se făcea.

Să înțelegă cine poate.

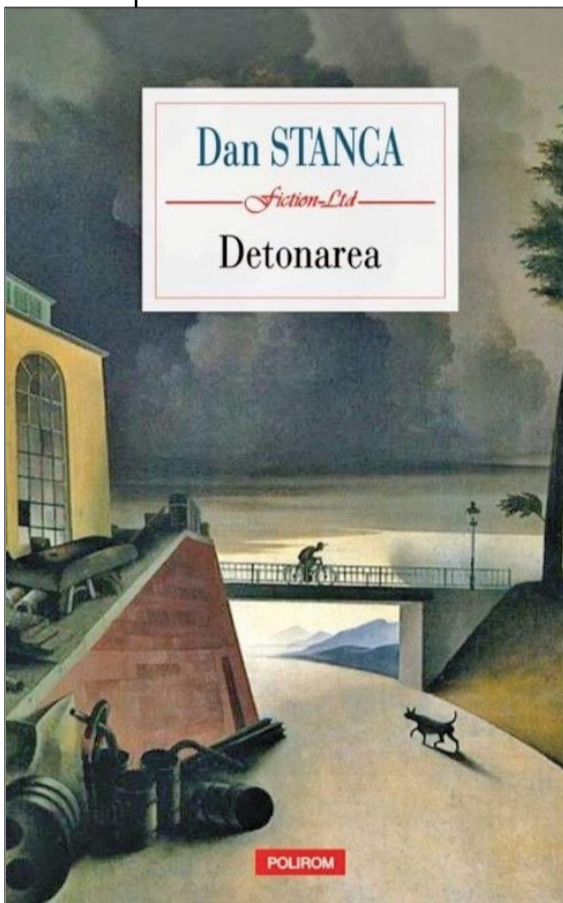
Simona Preda, *Regina-mamă Elena. Măriașul și despărțirea de Carol al II-lea*. Text, note și traducere din limbile engleză și franceză de Simona Preda. Prefață de Filip-Lucian Iorga, București, Editura Corint, 2018.

Un centenar în România

Alexandru ORAVIȚAN

Este foarte posibil ca efortul românesc cel mai recent al lui Dan Stanca să devină romanul Centenarului României, din multiple puncte de vedere. Pentru cititorii prolificului prozator, *Detonarea*¹ reprezintă o schimbare fundamentală de abordare a materiei epice. Digresiunile eseistice și rumațiile prelungi ale personajelor ocupă un rol secundar, în prim-plan aflându-se însăși narațiunea, materia epică, în deplină consonanță cu tensiunile din istoria României ultimului secol. Întins pe parcursul a patru

generații, începând cu 1918, filonul epic trece prin momentele importante din istoria României din secolul XX, pentru a ajunge la punctul de cotitură înregistrat în 1989 și dincolo de el. Protagonisti sunt câte un reprezentant al fiecărei generații, fiecare produsul unei epoci din traiectoria socio-politică și culturală a țării: străbunicul, bunicul, tatăl și fiica. Trei bărbați și o femeie, uniți nu numai de legăturile de sânge, ci și prin destinul țării în care s-au născut.

Încă din acest punct, zonele de intersecție cu *Un veac de singurătate* se lasă întrevăzute cu ușurință. Însă dimensiunile fantastice lipsesc cu desăvârșire din *Detonarea*, o altă marcă a schimbării de paradigmă în scrisul lui Dan Stanca. Romancierul optează pentru un realism străbătut de luciditate în conturarea personajelor și a spațiilor locuite de acestea. Capitolele se aseamănă unor studii de caz sociologice, rezultate din observația prelungă și din cunoașterea aprofundată a vieții în România din 1918 până în 2018. Fiecare din cele patru personaje traversează o răspântie, rezultată fie dintr-o întâlnire memorabilă, fie din decizii care schimbă traiectoria vieții individului și a familiei. În cazul „străbunicului”, Nichifor Bianu, profesor de literatură română din județul Vlaşca, prima turnură existențială o constituie schimbarea numelui. Născut în 1899 ca Marin Bolborocca, Bianu

ia decizia de a renunța la puternicele rezonanțe românești în urma unei întâlniri fundamentale: cea cu Nichifor Crainic, devenit ulterior rudă prin alianță, pe care-l va converti în veritabil idol.

La nouăsprezece ani e martorul Marii Uniri: „nu putea uita clipa de grație a lui 1 decembrie. Cine mai avea o țară ca a lui? Dar dacă cei de la putere nu vor ști să aibă grijă de ea? se ițeau în suflul lui cornițele îngrijorării.” Devine membru PNT și străbate tumultul perioadei interbelice racordat la dezvoltările politice și sociale ale României, redade de Stanca sub forma unei radiografii din perspectiva personajului. Rezultatul e o inserție în mintea și conștiința personajelor cufundate în tensiunile și reverberațiile epocilor trăite. Efervescențele anilor '20, '30, '40 sunt prezente prin ancorarea în cursul istoriei. În urma apariției mișcării legionare, a morții lui Corneliu Zelea Codreanu și, mai apoi, a lui Nicolae Iorga, Nichifor Bianu conștientizează schimbările: „Nici timpul nu mai putea fi măsurat după vechile unități. Morții vor fi viitoarea unitate de măsură, ceea ce (...) până la urmă s-a adevărit”. E o deșteptare spre o nouă lume, cu altă axiologie și permanente pendulări între centru și margine la nivel social.

Astfel de transformări nu pot fi înregistrate decât prin rezistență susținută, lipsă de acceptare a unor puncte de vedere divergente și spirit de frondă: „Nu mai avea niciun dubiu că toată țara românească a intrat într-un proces uluitor de mistificare. (...) Creierul românilor, de acum încolo, va fi intoxicat și, ca să se dezintoxice, va fi nevoie de muncă fizică, de trudă amarnică, de suferință fără pereche...”. Cuprins de febra propriilor convingeri, Nichifor Bianu merge la București să-l confrunte pe fostul coleg de școală, G. Călinescu, ce scrisese un articol critic la adresa lui Iuliu Maniu, semnându-și astfel condamnarea: „Dacă a intrat la pușcărie, aceasta nu s-a datorat altor cauze, ci faptului că a sărit la bătaie și l-a umflat de pumni pe semizeul G. Călinescu.” Nichifor Bianu e reprezentantul generației care a trăit din plin promisiunile din urma Marii Uniri, dar și convulsiile ce au urmat și au zguduit societatea românească din temelii.

„Bunicul”, Emilian Bianu, înregistrează dilemele și alterările primelor decade de comunism în România, în perioada Dej și începutul perioadei Ceaușescu. Tentativele de rescriere a istoriei ajung să afecteze până și raportarea la narațiunea propriei familii: „Despre tatăl său aflase doar că făcuse prostii, se îmbătase, se legase pe stradă de femei și se luase la bătaie cu însoțitorii acestora, fusese, ce mai tura-vura, un element depravat și, dacă ajunsese la închisoare, și-o meritase cu vârf și îndesat. Ieșise de acolo cu sănătatea șubrezită și și-a dat duhul foarte repede.” Asistăm la trecerea în tenebre a unei generații prin intermediul răstălmăcirii și mușamalizării, dar și la nașterea „omului nou”. Fiul are aspirații înalte, nu dorește să fie „un slujbaş oarecare”. Asemenea întâlnirii dintre tatăl său și Nichifor Crainic, și Emilian Bianu va avea parte de un mentor, Silviu Brucan, care-l va propulsa în primele rânduri ale redacției *Scânteii*.

Din punctul de vedere al lui Brucan,

Stanca apelează la o strategie inteligentă, creând unui dublet între nomenclaturistul temut și respectat în redacție și Casa Scânteii și surprinzând etapă cu etapă edificarea acesteia ca unul din pilonii răspândirii ideologiei comuniste în masă.

Astfel Brucan, cât și Casa Scânteii supraviețuiesc trecerii timpului și schimbării epocilor și curentelor de gândire, primul reprezentând figura cameleonică, maestrul negativ, supraviețuitorul prin excelență, imun deopotrivă la critici și complimente. Întâlnirea dintre Brucan și Emilian Bianu capătă astfel statutul unei cotituri existențiale nu numai pentru viitorul bunic, ci și pentru întreaga sa familie: „dacă cineva ne schimbă destinul nu ne afectează doar pe noi, ci și pe urmașii noștri, al dracului neam...”. Cu ajutorul lui Brucan, Emilian Bianu ajunge una dintre cele mai respectate figuri ale *Scânteii*, un veritabil profesionist al aparatului de propagandă, dar și un om de familie, căsătorit cu Lenuș Sidorovici, nepoata temutei Alexandra Sidorovici.

Așa cum Nichifor Bianu a ajuns să se înrudească cu Nichifor Crainic, Emilian Bianu reușește să lege destinul familiei de cel al maestrului său. Gestul e parte dintr-o tendință tipic comunistă de ștergere a urmelor compromițătoare din dosarele personale, de așezare cât mai prielnică în relație cu aparatul de stat, de reverență față de structurile oficiale. Brucan, supranumit ulterior „oracolul din Dămăroaia”, explică cel mai bine acest moment nefast din istoria României: „Comunismul nu înseamnă numai electricitate, ci și nașterea unei noi religii, iar religia presupune un zeu, un stăpân, un idol, tot ceea ce iese din gura lui este fără greșală, tot ceea ce produce este perfect, deciziile lui nu au cusur și, dacă zeul ăsta dispăre, suntem pierduți.”

Comunismul ca religie atee, manifestare de ordin spiritual, reprezintă o conceptualizare expusă pe larg de Nikolai Berdiaev în *Originile și sensul comunismului rus*. În urma sa nu poate rămâne decât vid și nevoia de redefinire a sinelui. Vacuu-

mul provocat de comunism va fi cel mai vizibil în ultimul capitol, dedicat fiicei crescute în plin postcomunism.

O parte a crizei spirituale e perceptibilă și în cazul „tatălui”, Alexandru Bianu, ce se va rupe complet de traiectoria dată de Emilian, alegând calea unui anticomunism fățiș și fugind din țară să lucreze la *Europa Liberă*, spre disperarea tatălui său. Întâlnirea lui Alexandru cu un maestru, Noël Bernard, se va dovedi și ea decisivă. Obstacolele întâmpinate în străinătate, construirea unei vieți într-o altă cultură sunt reprezentative pentru sutele de mii de români ce au ales greul drum al exilului în perioada comunistă. E vorba, de fapt, despre pierderea unei întregi generații ilustrată într-un personaj notabil. În cele din urmă, „fiica”, Andreea Bianu Meinhof, înfruntă din plin provocările postcomunismului, vidul umplându-se rapid cu o suită de forme fără fond, cu apariția capitalismului de carton de după 1989.

În timp ce tatăl, bântuit de ideea că Emilian Bianu „a muncit ca o vită și nu a înțeles nimic din istorie”, simte că are o menire, că are datoria de a face lumină în cazul revoluției și decide să se întoarcă în țară, Andreea rătăcește printre idoli artificiali ai tranziției prezise de „oracolul din Dămăroaia”. O întâlnire fatidică cu Maestrul Hani din Aachen o propulsează pe traiectoria fundamentalismului islamic. Iluzia împlinirii spirituale maschează, de fapt, o adâncire accentuată în nimicnicie. Decizia de a se detona de ziua națională, în mijlocul unui mall bucureștean, în care se afla și tatăl ei, e simptomatică pentru tragedia „milenialilor”, supuși presiunilor ideologice extremiste și rămași fără ancoră existențială în agitația postcomunistă. Sfârșitul familiei Bianu marchează și încheierea unei epoci istorice a României odată atins Centenarul. *Detonarea* e romanul unui mare final, dar poate și al unui nou început, care va depune mărturie peste timp despre un prim secol al unui stat situat la intersecția spațiilor și epocilor.

¹ Editura Polirom: Iași, 2018, 256 p.

O analiză a Solenoidului

Un important studiu asupra operei recente a lui Mircea Cărtărescu e oferit de Ion Neagoș în volumul *Mircea Cărtărescu. Romanul inițiativ*. Axându-se pe romanele din seria *Orbitor* și pe mai recentul *Solenoid*, criticul literar încearcă să descifreze mărcile textuale ale inițierii sinelui în tainele existenței. I. Neagoș identifică simboluri, motive, recurențe, stabilește conexiuni între romane, caută indicii în jurnalele care incorporează laboratorul creației cărtăresciene. Cele două opere sunt, pentru critic, transcrieri ale unei imense suferințe, rezultată dintr-o izbită dedublare a lui Cărtărescu „în cel care gândește cartea și cel care o scrie”. Textul său e „pe ambele părți ale foi deodată, o scriere în oglindă, însemnând că scriitorul își sprijină vârful pixului pe vârful pixului celuilalt, care desenează aceleași litere pe dedesubt, dar negând clipă de clipă textul vizibil, pentru că ele se înșiră invers, de la dreapta la stânga.” Romanul cărtărescian devine, astfel, o operă unitară, cărțile fiind vase comunicante ale unei imense conștiințe narative, care încearcă permanent o (re)scriere a sinelui, dar și a umanității ca întreg. O analiză pertinentă, ce nu trebuie să rămână fără ecou. De semnalat și bibliografia atent aleasă: o selecție a celor mai importante cronici și analize dedicate lui Mircea Cărtărescu în ultimii ani, care include și critici literari ai *Orizontului*.

Dintr-un sâmbure de măr

Grația BENGHA

În fiecare an Nobelul pentru literatură trezește reacții contradictorii. E și firesc, de vreme ce gusturile nu sunt uniforme, iar prevalența principiilor – nici atât. Însă la Nobelul din 2009 disputele au atins, în România, un ambitus neobișnuit. În timp ce unii (nu mulți) s-au repezit să o îmbrățișeze pe Herta Müller, strivind-o sub poleială encomiastică, alții (nu chiar puțini) au ridicat sprâncenele cu nedumerire sau indiferență. I s-au pus sub semnul întrebării atât apartenența, cât și valoarea operei - cu argumente de-o parte și de alta. Nici astăzi lucrurile nu se arată mai deslușite. Cert este că, în cazul Hertei Müller, criteriile lingvistice și etnice se dovedesc inoperante, iar din istoriile literaturii române și din dicționare numele ei lipsește.

Până în 1987, când a emigrat în Germania, Herta Müller a fost cetățean român. A trăit ororile perfide ale dictaturii comuniste, iar cărțile pe care le-a scris arată că încă le poartă urmele, de parcă i-ar fi tatuat pe oase. Nu despre vreun roman-mărturie al Hertei Müller sunt aceste rânduri, ci despre o mărturie care poate fi citită (și) ca un roman. Dincolo de nesațul depoziției, interviul luat de jurnalista austriacă Angelica Krammer evoluează organic, își curbează orizontul publicistic, iar încheierea (crono)logică se lasă dublată de coerență literară.

Publicată la Humanitas, sub titlul *Patria mea era un sâmbure de măr* (vers pe care Herta Müller se obișnuise să-l repete pentru a împinge mai departe, incantatoriu, limita suportabilității în timpul drumurilor la Securitate), discuția purtată în perioada decembrie 2013-ianuarie 2014 scoate la lumină înfruntarea unei traume neasumate istoric. Sau ruptura și forțarea frontierelor politice, etice, estetice, lingvistice. De altfel, sunt traseele predilecte care îi străbat toate paginile, indiferent de gen.

S-ar zice că persistența dărâării granițelor se reflectă și în relația ei cu peisajul. Cu întinderea sau înălțimile. Paradoxal pentru o structură mentală și afectivă care are exercițiul dez-limitării, Herta Müller se sufocă în spațiile largi, copleșită de micimea propriei existențe. Evocarea locurilor copilăriei de la sentimentul înstrăinării pornește: străină e într-un peisaj care (în ciuda râvnirii unei naive transmutații) poate fi chinător, străină e într-un timp pe care nu-l poate răbda. Și, mai mult ca orice, străină se simte în comunitate și în propria familie. Tatăl își păstrase nostalgiile naziste („N-am considerat niciodată că perioada SS a acestor bărbați fusese un păcat de tinerețe, căci ei n-au mai revizuit nimic.”), iar mama fusese înăspriată de cei cinci ani de lagăr rusesc, incapabilă de tandrețe, dar cu un grad de obediență față de putere pe care fiica nu îl putea accepta.

De identitatea adânc vulnerată autoarea confesiunii se distanțează cu încrețenare. Nu o neagă, dar o supune

unei neconținute dinamități prin operații minuțioase de gândire. Practic, Herta Müller descrie, recunoaște, definește, identifică, etichetează, distinge, deduce, exemplifică și clarifică formele crizei cu tot potențialul lor distructiv. Vrea să le înțeleagă - chiar dacă încordarea intransigentă a raționamentelor e greu de tolerat.

Între identitatea familială (socială) și identitatea personală a autoarei cărările s-au șters una câte una, chiar dacă nu au încetat să existe. „Că vreau sau nu, familia se furișează-n urma mea cale de-o jumătate de lume. Sau chiar eu o aduc cu mine în aceste locuri, fiindcă gândurile n-ai cum să le lași acasă. [...] Sufletește, politicul pricinuieste tot felul de lucruri, el are o cotă-parte funestă în toate și în fiecare. Orice istorie familială este printre altele și un abțibild domestic al istoriei contemporane. Desigur, politicul e totdeauna prezent, dar tu singur decizi ce vei face [...]”.

Din *Patria mea...* se extrage întreaga configurație morfologică a totalitarismului, dar și impactul esteticului capabil să determine „conținutul tuturor lucrurilor, și nu doar propoziția pe care-o scrii”. Jurnalista austriacă stabilește repere temporale, întreține dialogul, îl ghidează pentru a căuta un accent. Intervențiile ei nu sunt nici frecvente, nici întinse, pentru că amplitudinea pătrunzătoare a confesiunii Hertei Müller nu lasă loc ambiguităților. Sunt, de-a lungul evocărilor, pagini întregi de rețele nervoase pi-păibile din exterior și care reflectă (printr-o combinație de voce de cap și piept - tăioasă și cu inflexiuni poetice de rafinată expresivitate) modul cum *Brockhaus* și *Cartea doctorului*, singurele cărți care

Unghiuri

La a patra carte de poezie (după debutul cu *Aliona*, în 2007), Ștefan Ciobanu se simte la vremea bilanțurilor: „am nevoie de cineva/ care să-mi ciocăne în frunte/ pentru a mă trezi pe locul de lângă aripă/ și să privesc dintre nori spre locurile din viața mea/ nepuse la loc în cutie// [...] am nevoie/ de sărutul tău ca de o notă de plată/ să pot pleca liniștit/ să-i las să strângă în urma mea/ mizeria făcută intenționat.” În *Pisica. Început de ignasie* (Paralela 45, 2016), contiguitatea (cu irizări metonimice) și similaritatea (cel mai adesea fără injectări metaforice) oscilează între a înjgheba insolite înscenări asociative și a sugera o stare de spirit ilustrativă prin înlănțuirea dintre frământări și impuls ludic.

În linii mari, poemele pornesc de la frânturi de realitate care trezesc apetitul pentru ordonarea flexibilă a mai multor secvențe în jurul temei-matrice. Angoasele și răbufnirile erotice se pot exprima sub diverse forme de clovnerii (ca în *ultima reprezentare sau glugă*), dar prin canalele imaginarului cutreieră cu precădere expresiile recluziunii. Planurile interferează, sistemul de referință se schimbă dintr-o mișcare, iar dinamica spațiului (aparent) elementar se diluează până se pierde în figurile încremenirii („ploaia torențială cu scânduri”, „celulele noastre sunt de fapt rădăcini înfipite în întuneric”).

Obsesia închiderii, atât de marcată la nivelul construcției imaginii, se strecoară și în structura ansamblului textual, în care decupajul schimbă unghiul de vedere și lasă obiectul să comunice cu geometria proximă pe același model structurant al retragerii: „dimineața ne spălăm cu mâini pe față/ alungăm cearcănele și lupii/ ne încălțăm în pantofi de parcă am vrea/ să intrăm cu totul// în colțul camerei stă pisica/ într-un început de ignasie” (*soarele stă în picioare pe cer ca un copil de un an*). Multe dintre poeme cuprind plonjări în trecut sau prăbușiri între mecanisme

de supraviețuit din biblioteca bunicului, au orientat un copil într-o lume nefastă.

Explică de ce patria concretă lasă loc patriei abstracte. Înregistrează dozele de sexualitate, erotism, seducție, calcul și șantaj din cotidianul totalitarist. Zugrăvesc felul în care se trăia și se murea în comunism. Dizolvă cortina în spatele căreia se făcea controlul minții, cu indezirabili aruncați în aziluri și cu sinucigași care ar fi vrut să trăiască. (Câți își mai amintesc de Rolf Bossert? Dar de Roland Kirsch?) Lămurește privirea *străină* - ca privire *primejduită*. Ilustrează cum se poate scrie despre o patrie a strămoșilor, dar și despre singurul spațiu privat din interior. Și, mai ales, modelează legătura dintre frumosul literaturii și frumusețea cotidiană.

Herta Müller nu disociază estetica literară de cea obișnuită. Limbajul cotidian are magia lui - care abia așteaptă să fie descoperită și să devină paradigmă pentru momente de viață. „[...] Nu știu cum să spun - nu cunosc o estetică venită din preexistent, ci doar una venită din nevoia din afară și dinăuntru. De aceea mi-e așa de greu să vorbesc despre artă. Urâtul n-avea nevoie de mine ca să fie urât, era deja gata întronat, puternic, irevocabil. [...] Frumosul îl cărai cu tine ca individ.” Și tot ca individ duci bătaia amintirii. În *Cartea răsului și a uitării* Milan Kundera scria că lupta împotriva puterii este lupta memoriei împotriva uitării. La Herta Müller bătaia memoriei poate fi concentrată într-un singur cuvânt. Un cuvânt inofensiv (bunăoară, „deget”) este cuprins într-o succesiune dramatică de situații a căror realitate trebuie enumerată. Mărturisită. Nu tămă-

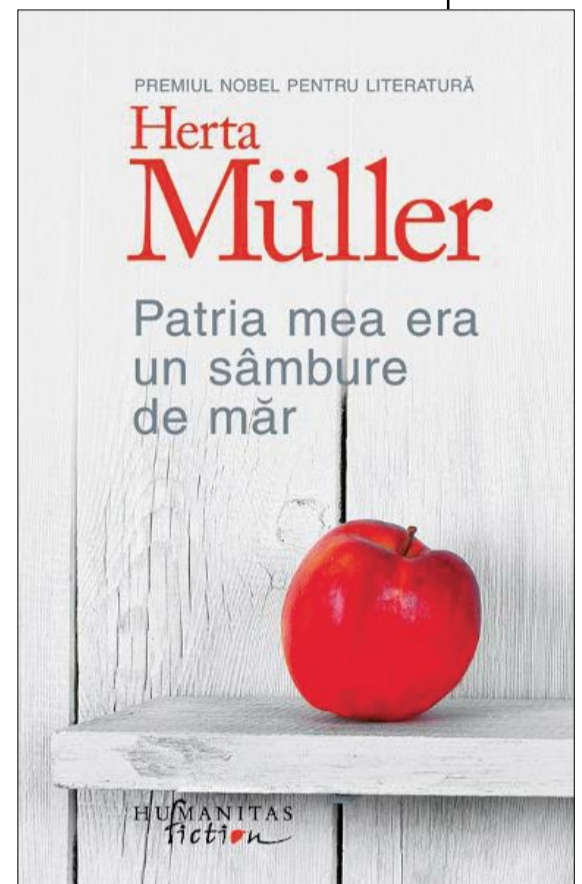
onirice. Unele sunt greu de distins, din pricina ambiguității itinerante. Altele au o tensiune care se acumulează mai ales când reflexia laconică a imaginarului e izomorfa închiderii.

Există și o componentă socială în poezia lui Ștefan Ciobanu, încărcată de striațiile deficitului de calitate din conexiunea eului cu lumea. În *tușește-mi în inimă*, imaginea copilului aflat într-un scaun cu rotile, nevoit să îmbrace un costum de șoim al patriei și să citească o poezie concentrează sugestiile deturării spațiilor personale și relaționale: „aseară m-am visat copil undeva prin '85/ [...] mamă tușește-mi abcdarul la urechel/ să devin/ - uzina unde se lucrează în patru schimburi/ în care muncesc conductele salopetele/ mașinăriile + zgomotele stridente ale viitorului/ - uzina care flutură prin geamuri sparte/ panglicile de la aniversarea de anul trecut/ unde nu a fost nimeni absent dar nici prezent// [...] tușește-mi mamă în inimă/ pentru a stinge iluminatul cu sânge/ să se pornească bezna aia de la sânul tău/ atât de necesară în împlinirea normei impusă de partid// [...] eram un copil falimentat și în lacrimile de pe obraji/ mi se reflecta tabloul cu tovarășu”.

În general, *Pisica. Început de ignasie* se sprijină pe succesiunea perspectivelor asupra realului și intersectarea cu palierele imaginarului. Versurile au de câștigat când autorul lor își reprimă elanul desfășurării largi, tentat să reinvie, abundent, lanțul asociativ și retorica atributivă. Ori când evită platitudinile (fals) șocante. Reverberația poetică primește dimensiuni de luat în seamă numai dacă proporția dintre intensitate și extensiune e în favoarea celei dintâi. În *despre arta de a da*, de pildă, raportul se schimbă, iar nucleul pulsant al unui fragment (pe care-l citez) se va sparge pe o suprafață discursivă neconcludentă ca stare și desfirată expresiv: „ești singura care îl poate opri pe road runner când îmi pui mâna în piept/ [...] în serile de revelion vedem cum liniștea înseamnă un deget de-al meu/ unul de-al tău și tot așa până la cinci/ îmi vorbești despre arta de a da/ intri prin chepengul urechii/ pui pe cazanul mare/ cadoul tău pur sânge”. (G.B.)

duire ori sublimare produc evocările din *Patria mea...* Doar o altă privire înlăuntrul unor lucruri care rămân prezente.

De nicăieri, dintr-o patrie pe care cartografia nu reușește să o cuprindă între frontiere, Herta Müller vorbește despre sens și absența lui, despre frumusețe și

oare. Despre forță și ruină morală. Despre nevoia de subînțelegere. Cu un conținut predictibil pentru cei care îi cunosc cărțile, interviul - alimentat de (re)sursele dualității și ale interferențelor lingvistice - se arată, nu o dată, dificil de prezis ca descărcare expresivă. Sfredelitoare.

Marele Război, cu scriitori și jurnaliști

Lucian-Vasile SZABO

Pe mai multe fronturi

Perioada premergătoare și din timpul Primului Război Mondial este extrem de bogată în evenimente, atât în plan istoric, cât și publicistic. Confruntările s-au dus pe câmpul de luptă, prin demonstrații pe străzi, dar și în paginile de ziar, unde virulența a atins cote maxime. Nume mari vor fi implicate în dezbateri: scriitori, savanți, profesori și publiciști, foarte puțini rezistând tentației de a-și spune, răspicat, opinia. Politicienii vor fi în prim plan, însă curentele de opinie erau formate și alimentate în primul rând de gazetari. Înainte de război, mass-media românească atinsese un nou prag de maturitate, facilitat și de

promovată soluția neutralității, cel puțin pentru o perioadă, artizanul ei fiind premierul I.I.C. Brătianu. Bacalbașa arată că s-a ajuns aici și din cauza realităților din teatrele de război: „Ca România să intre în război alături de Franța și de Rusia nu era cu puțință, întâi fiindcă germanii se arătau a fi cei mai tari, intraseră în Belgia și în Franța, unde înaintau victorioși, al doilea fiindcă regele Carol n-ar fi mers niciodată în contra Germaniei. Atunci oamenii politici căzură de acord ca să susțină rămânerea României în neutralitate”².

Neutralitatea României va fi susținută și de Nicolae Iorga, prieten al lui Slavici la început, însă adversar feroce, chiar neîndurător, în această perioadă a Marelui Război. Îi vor despărți opțiunile pentru cele două blocuri aflate în conflict, istoricul fiind un susținător al Franței, iar scri-

a fi aceea a unei împărțiri destul de echilibrate între partizanii și adversarii unei asemenea intervenții³.

Înainte de intrarea în război nu au fost doar „dezbateri de idei”, ci multe poziționări și regrupări (geo)politice și (geo)strategice. Au existat multe manifestații de stradă, spiritele în societate fiind încinse. Despre aceste mari probleme ale presei și ale cotidianului *Ziua*, unde directorul era I. Slavici, vorbește I.C. Filitti: „Ziarul *Ziua*, care a apărut în favoarea Triplei Alianțe, se vinde tiptil. La Capșa, tineretul nostru a cumpărat un stoc întreg din acest ziar și l-a ars în public. Regele nu e cruțat. Aurul rusesc a cumpărat presa și pe mulți particulari. Alții sunt călăuziți de sentimentalism...”⁴. Ion Rusu-Abrudeanu va cita din rapoartele întocmite de lucrătorii ai Legației Germaniei la București, dintre cei care se ocupau de îndrumarea jurnaliștilor în misiunea lor de a crea o imagine pozitivă Puterilor Centrale printre români. În 9 (22) iulie 1915 se constata: „Ziarul *Ziua* este satisfăcător. A-l lăsa să cadă ar fi o crimă față de germani”⁵.

Lucrurile sunt chiar mai complicate. Serviciile secrete străine căutau să influențeze nu doar presa, ci și pe politicieni. Bun cunoscător al dedesubturilor vremii, Paul Ștefănescu va arăta că, prin manipulare și provocări, cursul istoriei poate fi ajustat, uneori prin crearea de evenimente. Sunt metode vechi, doar readaptate mereu:

„Printre procedeele folosite se număra și discreditarea adversarilor politici și prin infiltrarea la întrunirile politice organizate a unor agenți provocatori ce fie că răspândeau fișici cu conținut compromițător, fie că provocau încăierări, astfel ca să intervină în final poliția. În fine, un alt procedeu folosit de rețeaua lui Günther⁷ consta în adâncirea disensiunilor din Partidul Conservator și determinarea alegerii lui Alexandru Marghiloman la conducerea acestui partid în defavoarea lui Filipescu”⁸. *Ziua* era un ziar finanțat pe filieră germană, iar obiectivul său era cel de a susține curentul de opinie în favoarea Puterilor Centrale. Și pentru că Slavici primise deja eticheta de „trădător” și din cauza provenienței fondurilor favorabile Austro-Ungariei, au avut loc campanii de punere la zid. Execuția se derula prin presă.

Uneori, s-a ajuns și la agresiuni ori la devastarea redacției sau a tipografiei. Și în aceste condiții dificile, Slavici nu va uita de imaginea sa de editor serios. O regăsim într-o scurtă scrisoare către Liviu Rebreanu. Viitorul autor al lui *Ion* era la acea dată, în 1914, aproape un necunoscut, încercând să-și facă un nume în literatură românească și obligat să-și câștige existența scriind pe la diferite gazete. Va colabora, sub pseudonim, la *Ziua*, iar Slavici îi va scrie la un moment dat: „Iubite amice, am dat articolul la tipar și mâine voi stăruii să și se dea onorarul. Azi n-am putut s-o fac aceasta, căci în urma scandalului de ieri seara toate sunt zăpăcite”. Nicolae Gheran va considera că referirea este la seara de 14 octombrie 1914, „când tipografia ziarului fusese devastată de cititori, în semn de protest

față de orientarea progermană a publicației”⁹. Va fi o scrisoare pentru care și Rebreanu va avea de suferit.

Problema fondurilor implicate în editarea unei publicații în epocă merită o mai mare atenție. Este greșit să credem că banii veneau doar pe filiera germano-austriacă. Și ceilalți aveau interese la București: „Nu doar germanii au dat bani ca să cumpere sau să influențeze presa, ci și rușii, și aliații occidentali. Germanii au plătit mai mult, fiindcă ținând seama de orientarea opiniei publice, aveau mai multă nevoie. Tradiția românească a competiției sau, mai simplu, a bacșișului și-a spus cuvântul. Dar nu mai puțin și necesitatea finanțării unor tare, care, altminteri, nu ar fi potrivit să apară”¹⁰.

Cu toată agitația, cu toată efervescența și confruntările de idei, politice și din presă, războiul va veni, iar românii vor fi surprinși nepregătiți. Trecuseră doi ani de când în jurul României se dădeau lupte puternice, fuseseră sesiuni de tratative secrete, însă acestea se vor dovedi fragile atunci când armatele române vor intra în luptă. Totul se va prăbuși, iar bătăliile vor fi pierdute. Populația va suferi mult și pentru că va fi surprinsă fără rezerve alimentare. Constantin Bacalbașa va nota: „Populația bucureșteană avea un suflet de timp de pace. Crescuți într-o epocă de bun trai, de liniște, de prosperitate continuă și aproape generală, bucureștenii nu aveau sufletul pregătit ca să îndure nici lipsurile materiale, nici zguduiri morale. Deși fondul acestui suflet nu este laș, totuși, o lungă deprindere în belșug și nepăsare a găsit pe toată lumea aceasta prea slabă în fața evenimentelor prea mari”¹¹.

Trupe române la Mărășești, 1917

progresul tehnic în industria tipografică. Cotidienele și săptămânalele aveau o activitate stabilă, iar tirajele ajungeau, uneori, să depășească sute de mii pe publicație la o apariție.

Desigur, se făcuseră progrese în ceea ce privește instrucția, cea mai mare parte a tineretului român știind acum să citească. Nume noi se afirmau în presă, însă își vor continua activitatea și reprezentanții vechilor generații, printre care eminentul jurnalist și editor Ioan Slavici. Lui i se va alătura mult mai tânărul Tudor Arghezi. Vor merge împreună și la pușcărie. Umanist, cu un respect profund pentru viață, Slavici se va manifesta mai degrabă în favoarea neutralității, anticipând ororile Marelui Război¹.

Trăitor al acelor vremuri, Constantin Bacalbașa, unul dintre cei mai străluciți ziariști pe care i-a avut România, se va referi în memoriile lui la această perioadă încărcată, marcată de controverse ireconciliabile. Existau politicieni foarte vocali și cu priză la public, care susțineau intrarea în război alături de Antanta — Take Ionescu și Nicolae Filipescu fiind două exemple. Însă Petre Carp sau Alexandru Marghiloman, rămași apoi în București ocupat, erau ferm de partea Puterilor Centrale, susținând astfel poziția regelui Carol I, cel care făcea cu adevărat politica externă a țării. Va fi însă

itorul ardelean un simpatizant al ordinii germane. Iorga își va publica memoriile chiar în 1919, deci informațiile și opiniile lui despre evenimente erau proaspete. Va anticipa dimensiunea catastrofei, vorbind de un „odios masacru”, ceea ce se va întâmpla. În 27 iulie 1914, deci la o lună de la atentatul de la Sarajevo, în care prințul moștenitor al Austro-Ungariei își pierdea viața, Iorga mai credea că declanșarea războiului are drept cauză doar ambiții personale și hegemoniste, întrebându-se (retoric, desigur): „De ce Ungaria lui Berchtold și Tisza, târând după dânsa zdrențele austriace, a atacat Serbia? Pentru a zdrobi ideea națională din mers”³. Totuși, Iorga se va declara de acord cu decizia Consiliului de Coroană din 21 iulie (3 august) 1914, care, în contra poziției regelui Carol I, va decide neutralitatea României.

Context general dificil

Cu unghurii sau cu rușii? Lucian Boia face precizările necesare: „Credința este că ar fi existat în anii Primului Război Mondial, în ciuda unor idei divergente, îndeosebi în rândul unor oameni politici, o cvasiunanimitate în jurul «idealului național», în sensul intrării României în conflict împotriva Austro-Ungariei, pentru eliberarea Transilvaniei. La nivelul elitei intelectuale, o asemenea aserțiune nu se verifică; realitatea se dovedește

¹ Lucian-Vasile Szabo, *Un alt Slavici. O geografie literară după gratii*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2012, p. 222.

² Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată, 1910-1914*, vol. IV, ediția a II, Ed. Ziarului *Universul*, București, 1936, p. 179.

³ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. I, 1914-1916, Editura Ramuri, Craiova, f.a., p. 7.

⁴ Lucian Boia, *op. cit.*, p. 7.

⁵ I. C. Filitti, Jurnal, III, în *Revista Istorică*, nr. 3-4, 1991, p. 205.

⁶ Ion Rusu-Abrudeanu, în *România și Războiul Mondial*, Editura Librăriei Socer & Comp., București, 1921, p. 483.

⁷ Este vorba de Alfred Günther, specialist german în informații. A activat în România ca om de afaceri elvețian, îndeplinind funcția de director general al societății petroliere Steaua română. Acesta a rămas în România până la sfârșitul lunii august 1916, atunci când România a intrat în război de partea Antantei. Dosarul Günther, în care erau consemnate persoanele și instituțiile care au primit bani din partea germanilor, a fost descoperit în seiful societății de către inginerul Constantin Osiceanu (Ion Rusu-Abrudeanu, în *România și Războiul Mondial*, Editura Librăriei Socer & Comp., București, 1921, pp. 465-466).

⁸ Paul Ștefănescu, *Istoria serviciilor secrete românești*, Ed. Divers-Press, București, 1994, pp. 34-35.

⁹ *Tânărul Rebreanu*, Ed. Albatros, București, 1986, pp. 400-401.

¹⁰ Lucian Boia, „*Germanofilia*”, Editura Humanitas, București, 2009, p. 95.

¹¹ Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, p. 5.

Ivasiuc și limitele sale interioare

Vladimir TISMĂNEANU

Alexandru Ivasiuc s-a născut pe 12 iulie 1933, în zodia Racului. Aveam acest lucru în comun, de unde poate și obsesia memoriei. Prin vene îi curgea argintul viu. L-am cunoscut bine, după 1974 ne-am văzut des, aproape săptămânal, până la dispariția sa în cutremurul din 4 martie 1977. Am serbat împreună Revelionul, atunci când intram în acel an fatidic. Erau acolo, ca oaspeți, Catinca Ralea și Emanoil Petruț. Ultima sa carte, despre dictatură, putere, revoluții, conspirații și trădări, se chema Racul. A fost arestat în toamna anului 1956, era student la Medicină, a făcut închisoare și a avut domiciliu forțat până în 1963 sub acuzația de „uneltire contra-revoluționară”. Făcuse parte dintr-un grup care plănuia o demonstrație de solidaritate cu studenții maghiari în perioada Revoluției de la Budapesta. A murit sub ruinele blocului „Scala”. Cutremurul l-a prins vorbind de la un telefon public. Tita și Alec erau prieteni apropiați cu ambasadorul american Harry G. Barnes și cu soția acestuia. Mi-i amintesc la înmormântarea lui Ivasiuc la cimitirul Străulești. După ani de zile, ne-am amintit împreună despre Alec, într-o seară, la Philadelphia. Tita a locuit la ei câteva săptămâni după cutremur. Am mai scris, chiar în martie anul acesta, despre cum mi-l amintesc pe Alec. O poveste cu adevărat tragică pe care țin s-o extind și contextualizez.

Eram, așadar, în relații de prietenie cu el și cu soția sa, regretata jurnalistă Tita Chiper. Mergeam sâmbăta seara la ei, locuiau în Cartierul Primăverii, o garsonieră dublă la ultimul etaj al unui luxos imobil, pe strada Pictor Iscovescu, 44. La etajul I locuia generalul de securitate Aristotel Stamatoiu, ultimul director al Centralei Informațiilor Externe sub Ceaușescu. Erau vecini de palier cu Tamara Mureșan, cândva căsătorită cu Ladislau Ady, general de securitate mazilit și arestat sub Dej.

Ivasiuc mi-a împrumutat cărți, mi-a vorbit despre America (fusesse primul burșier român în programul internațional de la Universitatea Iowa, acolo terminase romanul *Păsările*), despre Ken Jowitt, Andrew Janos și Milovan Djilas, mi-a citit și unele povestiri „de sertar”. Una dintre acestea se petrecea la Moscova, prin 1936. Scena era o ambasadă occidentală. Erau prezenți în poveste diplomați, comisari ai poporului, intelectuali celebri. Era un text koestlerian care culmina în ideea că veacul al XX-lea era unul al vânătorii de oameni. Împrumutasem de la N. Tertulian un volum din scrierile lui Adorno, i-l lăsasem pentru câteva zile lui Alec. N-a mai putut fi recuperat în vâlmașagul de după cutremur, spre disperarea discipolului român al lui Georg Lukács.

N-am discutat despre închisoare decât arareori. Îi pomenea însă cu imens respect pe Corneliu Coposu, N. Carandino și pe prietenul său Florin Constantin Pavlovici. Îi detesta pe trâmbișaii de serviciu gen Eugen Barbu, Adrian Păunescu, Paul Anghel, Dan Zamfirescu, Mihai Ungheanu, Artur Silvestri și compania. Când Săptămâna lui Barbu a declanșat campania împotriva Ilenei Vrancea, în realitate una împotriva tradiției lovinesciene, Ivasiuc a fost, alături de N. Manolescu, printre cei care au protestat, laudând cartea acesteia despre confruntările din critica literară românească a deceniului al patrulea. Peste ani, am citit într-un articol apărut la Paris o frază atribuită lui Ivasiuc: „Suntem 22 de milioane de oameni care trăim în imaginația unui nebul”. Se poate să o fi spus în vreun cerc intim, eu nu l-am auzit spunând atât de ne-echivoc lucrurilor pe nume.

Prima oară mi-a vorbit despre Ivasiuc Andrei Coler, care îl cunoscuse prin sora sa, Luminița. Mi-a spus: „Trebuie neapărat să-l cunoști, este un tip genial”. Alec era foarte bun prieten cu Nicolae Breban, cu N. Manolescu și cu Nichita Stănescu. Fusesse amic cu Ioan Alexandru, treptat se despărțiseră. Mi-a povestit și despre perioada scurtă, când fusesse student la Filosofie (1951–1952), despre colegii săi (între care Mircea Flonta și Alexandru Valentin), despre tatăl meu („profesor tipic al unei perioade tipice”, spunea el, făcând aluzie la faimoasa formulă „personaje tipice în împrejurări tipice”, care însă părea să aibă unele îndoeli, se afla deci „pe drumul pierzaniei”).

Citeam atent rubrica sa din România Literară intitulată „Pro Domo”, exploram împreună multe din temele pe care le ataca. Mi-a analizat minuțios, încurajator și tranșant cartea *Noua Stângă și Școala de la Frankfurt*. Îmi cerea să fiu mai deschis spre tezele anarhiste. Îl prețuia pe Herbert Marcuse, știa foarte bine tradițiile contraculturii americane. Era îndrăgostit de dialectică, scrisese lucruri interesante despre tânărul Marx și despre alienare. Nu sunt convins însă că citise mult Hegel. Era capricios și eclectic în lecturi. Mi-a împrumutat să citesc *Incognito*-ul lui Petru Dumitriu, o carte la care ținea foarte mult.

Ivasiuc era un personaj fascinat de putere (ca și autorul *Cronicii de familie*). Poate că așa se explica apropierea lui de regim, mai ales după 1968, deși fusesse deținut politic și fusesse cumplit bătut în anchetele Securității (între alții, de către bestialul Gheorghe Enoiu). A fost bun prieten cu Goma, apoi, o spune acesta, Ivasiuc a dat un referat editorial care putea fi interpretat ca o delatiune. Același Ivasiuc a devenit campionul literaturii cu voce de la stăpânire pe tema „obsedantului deceniu”. Goma nu a făcut concesii similare, ba chiar dimpotrivă. Sigur, lucrurile trebuie nuanțate. De intrat în partid au făcut-o împreună, în august 1968, alături cu Nichita Stănescu, Cezar Baltag și alții, entuziasmați, seduși, înșelați de condamnarea de către Nicolae

Zece

Mădălin BUNOIU

Nu este vorba despre nota 10 și nici despre cele 10 întâmplări ciudate. Și nici despre cei 10 pictori sau cele 10 zile ori cele 10 vieți ale lui Florin Chilian. Astăzi este vorba despre ceva mult mai concret, mai puțin lipsit de stil, de metafore și de poezie sau cântec. Vă propun o călătorie în și prin istoria a *10 Materiale Minune*, așa cum și-a intitulat cartea, publicată în limba română de către Editura Publica în Co-Lecția de Știință, Mark Miodownik, specialist în știința materialelor la University College London.

Nu cred că este cazul de vreo argumentație care să sublinieze rolul și importanța substanței, a materialelor în general, pentru existența și dezvoltarea speciei umane. De altfel, intervalele mari ale evoluției și dezvoltării societății omenești au fost asimilate materialelor: epoca de piatră, epoca bronzului, epoca fierului. Secolul al XXI-lea, fără a fi comparabil ca durată cu perioadele menționate, a primit și el o mulțime de apelative, inclusiv din perspectiva existenței sale: „va fi al religiei sau nu va fi deloc”, „va fi bio sau nu va mai fi” și, mai nou, că va fi al inteligenței artificiale. Investigarea structurii materiei este ea însăși o poveste în sine. Plecată din antichitate, de la intuiții și abordări filosofice, până astăzi, când atomul nu mai are secrete față de oamenii de știință și când am ajuns, grație microscopelor și acceleratoarelor de particule, să ne apropiem tot mai mult de momentul cunoașterii absolute, această călătorie a scos în evidență frumusețea și misterul naturii, dar și ingeniozitatea și curiozitatea semenilor noștri.

Vom evidenția în continuare 10 perechi material / caracteristică-atribut, așa cum le-a perceput Mark Miodownik. Atunci când vorbind despre *oțel* acestuia i s-a pus eticheta de *invincibil*, ne gândim cu siguranță atât la săbiile samurailor japonezi, confecționarea acestora fiind nu doar un meșteșug, ci și o virtute, cât și la structurile arhitecturale de azi. Și pentru că istoria ne-a arătat că multe dintre descoperirile epocale au avut doza lor de întâmplare, și în cazul oțelului inoxidabil lucrurile au stat astfel. Harry Brearley l-a descoperit în anul 1913 în timp ce încerca să aducă îmbunătățiri calității țevilor de tun.

Primele însemne și înscrisuri ale oamenilor au fost făcute pe piatră și lemn, materiale mult mai tari și mai rezistente decât *hârtia*. Dar, cu toate acestea, hârtia este cea care a căpătat *încrederea* noastră și, în ciuda apariției dispozitivelor inteligente, rămâne și azi obiectul preferat pentru scris și notat. Nu pot decât să susțin acest lucru atât din perspectiva colecționarului de timbre, cât și din cea a celui care, încă mai trimite cărți poștale familiei și prietenilor. De-a lungul studenției, am experimentat intens bucuria corespondenței prin scrisori. Îmi vine în minte o istorioară foarte amuzantă, pe care o împărtășesc și cu dumneavoastră.

Orice student care se respectă, încearcă să facă totul cu cât mai puțini bani. Sunt convins că mulți dintre cei care citesc aceste rânduri au mers „pe blat” cu trenul, au stat „la dublu” în taberele studențești de la Costinești sau Izvorul Mureșului, au intrat „peste gard” la Disco Ring ori la diverse spectacole din centrele studențești tradiționale. Într-un atare context, soția mea, studentă la Cluj-Napoca, la geografie, călătorind mult și scriindu-ne săptămânal, a inventat con-

ceptul de „Corespondența Studenților”: asta însemna că în locul timbrului pune-a aceste două cuvinte. Treaba aceasta a funcționat bine câteva luni de zile, iar eu primeam fără nicio problemă corespondența în Căminul 13 din Complexul Studențesc timișorean. Până într-o zi când un funcționar mai isteț și-a dat seama că o astfel de corespondență... nu există. Drept urmare, m-a chemat la poștă să achit, ramburs, costul scrisorii. Din fericire, nu și pentru toată corespondența de până atunci...

Există un material a cărui menționare are azi o semnificație mai degrabă negativă. „În jurul meu sunt doar *betoaane*”, „*Beton*, oriunde vezi cu ochii”. Cu toate acestea *betonul* este *esențial* în tot ce în jurul nostru. Și pentru a pune și un pic de fizică în aceste fraze, menționez faptul că oțelul și betonul, materialele care, împreună cu sticla, au redefinit, remodelat și restructurat peisajul urban al marilor metropole ale lumii, se regăsesc simbiotic (betonul armat) în toate construcțiile moderne. Explicația e simplă: ele au coeficienți de dilatare aproape identici, și asta le ține împreună indiferent de variațiile de temperatură, mai mari sau mai mici.

Călătoria continuă, până la zece, pe traseul: *uimitoare* / *spuma cauciucată* – cu extraordinarele calități termoizolante; *imaginativ* / *plasticul* – dispozitivele inteligente; *imaginativă* / *sticla* – cu care romanii au confecționat ferestrele, dar mai ales paharele ce au putut să dea vinului nu doar gust, ci și culoare, transparență și claritate, fapt pentru care grupul 3100 (prieteni știu despre ce vorbesc!) le este recunoscător; *indestructibil* / *grafitul* – și starea sa de scenă - *diamantul*; *rafinat* / *porțelanul* – și inseparabilul servit al ceaiului; *nemuritoare* / *implanturile*.

Am să închei într-o notă cât se poate de dulce, discutând despre *ciocolată*. Cum altfel decât *delicioasă*. Tableta de ciocolată este rezultatul unor procese tehnologice de durată. Istoria ei este veche, vine din America de Sud („chocolatl” – semințe fermentate și prăjite de cacao cu apă fierbinte, băutura ceremonială și afrodisiacă) și a fost desăvârșită în laboratoarele elvețiene. Elvețienii sunt primii care au utilizat și laptele în fabricarea ciocolatei. Este o băutură solidă, concepută pentru a se transforma în lichid atunci când ajunge în cavitatea bucală. Pocnetul plăcut al ciocolatei, atunci când se sparge, este dat de cristalele de unt de cacao de tip V. Este o varietate mai specială a acestei substanțe, cu punctul de topire la 34°C —adică exact cât trebuie pentru a ni se topi în gură.

POEME DE Marie ILJAŠENKO

Iljaško (Republica Cehă) s-a născut în 1983, la Kiev, într-o familie cu rădăcini poloneze și cehe, dar a crescut în Boemia. A studiat Limba Rusă și Literatura Comparată la Universitatea Carolină din Praga. *Osip Goes South*, prima ei colecție de poezii (apărută în 2015) s-a bucurat de o primire entuziastă din partea criticilor și a publicului, autoarea fiind nominalizată la categoria de debut a prestigiosului Premiul „Magnezia Litera Award”. Marie Iljaško a publicat eseuri și povestiri pentru reviste precum „Revolver Revue”, „Magnus”, „A2” și „Slovak Romboid”. De asemenea, a tradus din limba ucraineană autori precum Iuri Andruhovici, Arkadi Rovner, Alexandra și Leo Shargorodski. Poemele Mariei Iljaško, scrise în cehă, oferă o viziune subiectivă asupra conceptului de „experiență culturală” europeană și sunt impregnate profund de limbile, experiențele și culturile care formează propria ei identitate.

În Europa Centrală plouă

În Europa Centrală plouă, în Italia este întuneric și dintr-o dată nimeni nu mai are îndoieli cu privire la ce și unde se află - și mie iar mi-e rău și mă plimb fără încetare în visele superficiale dogorind prin orașul dogorit fără hartă și fără ghid.

În sfârșit ies la Zid și dintr-o dată știu că centrul nu se află aici, că mi-aș dori să mă plimb neconținut în cerc să descriu fără încetare aceste cercuri și să doresc din nou și din nou să fiu dorită,

© foto: Dirk Sliba

aș vrea numai să dorm adânc iar pe noptieră

să nu mai fie niciun medicament, ci doar hărți și ghiduri ale tuturor orașelor din țara de sub cer.

Golden sultana

Dragă A.,
când îmi scrii cum s-a revărsat Dunărea,
cum într-o clipă pur și simplu s-a năpustit peste maluri
ca apa care dă în foc din oala pusă la fiert și cum peștii, înnebuniți de atâta libertate,
au început să-și caute loc printre panourile publicitare,
este ca și cum aș fi văzut totul cu ochii mei.

Când scrii că a fost mai grav decât în anul 1501,
îmi amintesc imediat de brutarul
care s-a lăsat purtat de ape pe malul celălalt
pentru a-și salva de la înec soția necredincioasă și pe cei patru copii,
și apoi de fiica sa cea mai mică,
o fată cu părul nu de culoarea inului, ci a stafidelor, răpită
undeva înspre Buda, Pesta și Pola
până la gurile Dunării; undeva pe acolo trebuie să fie Solncev Brjag¹

Tu știi cel mai bine că planurile noastre nu sunt altceva decât niște obiecții iar topografia este o chestiune cu totul privată atunci când reușești

să fii concomitent și în Buda, și în Pesta, să fii și la Praga, și la Passau, așadar Passau nu poate să nu fie o dată pe zi Veneția, zău că nu poate. Mă mai gândesc și la sultanele alea, dar Dunărea nu putea face altfel, Dunărea nu putea face altfel, Dunărea nu putea face altfel, scumpo.

Cel mai bun traducător de benzi desenate

În martie sunt de preferat lucrurile mici:
ceasuri de mână zambile dar de preferat rotunde și metalice
nu porniți mari afaceri nu cumpărați apartamente deșerturi
nu aștepta prea mult și să nu prea pălăvrăgești

pentru a evita înălțarea în văzduh sub impactul propriei lipse de greutate
alături de primii fânțari și primele muște din sticlă
formulează propozițiile astfel încât să încapă
goale și încă nedezvoltate în bulele de aer

E bine să coci cozonaci alcătuiți din vânt, apă și zahăr
deocamdată nimic altceva nu crește în răsăturile grădinilor noastre continentale
dormi cât mai mult și citește cât mai puțin
de preferat benzi desenate

Trebuie să înveți știința baloanelor de săpun:
cum să suflă ușurel aer înspre aer
vei învăța asta de la cel mai bun traducător de benzi desenate
care după toate aparențele este în vacanță

care după toate aparențele nu mai traduce
care după toate aparențele nu mai este în viață
care după toate aparențele ești chiar tu

Norge

Povești care nu s-au petrecut grele ca o corabie zburătoare
dar numai atâta timp cât vă interesează greutatea lor
Oare asta să fie maturitatea? Oare să fie o păcăleală?
Nici vorbă este un gaz rar se numește helium

Acum să-ți amintești de corabia zburătoare care a ridicat ancora
într-un orașel din centrul Europei
o corabie zburătoare în care abia încapă un cuplu
atât de ușoară încât nici umbră pe iarbă nu lasă

Când a murit, Dumnezeu nu a lăsat niciun fel de mesaje
niciun fel de interdicții și nici o povară
ci numai cafea multă cafea pentru ca tu să poți lua decizia corectă
când să cobori și când să te înalți

Totul se întâmplă

Febra se întoarce în vale în interior ca o limbă de ghețar: o cercetezi îndeaproape cu privirea
Privești geamul acolo unde apa și mușchii de pământ au lăsat pe zid mesaje tainice
în slovă sumeriană pentru toate zilele ce vor să vină

Dintr-o dată, rămân numai lucrurile esențiale:
în umbra canapelei poți vedea elefantul și girafa din spatele dulapului
probabil că nimic nu era mai frumos în copilărie decât singurătatea
și poveștile care nu s-au întâmplat

Primul apartament le va cuprinde pe toate cele de mai târziu
în constelația primordială a mobilierului
alb cioplit de mâna unui om care și el se temea de ordine:
patul pe care ai văzut-o plângând pe mama și tăblia patului de copil

un fotoliu plin de reviste și schițe nimeni nu se așeza pe el
masa de bucatărie împodobită cu lamele de parchet
și la fel ca toate celelalte scaldată în lumina nordului
care mirosea a caise verzi

Când vei pleca se va întâmpla totul:
și altcineva va citi aici zidul sumerian
și altcineva va spune altcuiva: aștept când îți vei desface părul
să lași firele căzute în chiuveta de scurgere

dar acum domnește încă nemișcarea aici în pliurile perdelelor cenușii
nemișcarea prafului nemișcarea lucrurilor din casă
Și este ca o limbă de ghețar într-o vale dintre munți
plină de plante montane invizibile indestructibile

¹ Țărnuț de Aur

Traducere din limba cehă de Mircea Dan Duță

© Festivalul Internațional de Literatură de la Timișoara, pentru prezenta versiune românească

Burhan SÖNMEZ

Burhan Sönmez s-a născut în 1965. A studiat Dreptul la Universitatea din Istanbul, profesând o vreme ca avocat și activist pentru drepturile omului. A fost membru al Societății pentru Drepturile Omului (IHD) și a fondat ONG-ul Fundația pentru Cercetare Socială, Cultură și Artă (TAKSAV). A participat la mai multe proteste civice. În 1996 a fost grav rănit în timpul unui asalt al poliției turce și s-a refugiat pentru o perioadă mai lungă în Marea Britanie.

A publicat articole pe teme de literatură, cultură și politică în mai multe ziare și reviste („BirGün”, „L'Unità”, „Birikim” și „Notos”), precum și proză scurtă. În 2009 i-a apărut primul roman, *Kuzey (Miază-noapte)*, urmat, în 2011, de *Masumlar (Păcate și inocenți)*. Cel de-al treilea roman al său, *Istanbul Istanbul*, publicat în 2015, a fost deja tradus în peste 20 limbi. Ediția în limba română a apărut la Editura Polirom, în 2016, în traducerea Leilei Unal. *Păcate și inocenți* a fost recompensat cu Premiul „Sedat Simavi” – una dintre cele mai prestigioase distincții literare din Turcia. Anul acesta, a publicat cel de al patrulea său roman, *Labirent (Labirint)*.

Cărțile lui Burhan Sönmez au fost traduse în peste 35 de limbi. În prezent, Burhan Sönmez își împarte viața între Cambridge și Istanbul.

În capătul străzii văd un magazin de ceasuri. Pe firma lui scrie „Ceasul încremenit”. Astăzi încerc să rețin inscripțiile de pe firme, ca să-mi testez memoria proaspăt redobândită; vom vedea câte dintre inscripțiile acestea au să-mi rămână în minte până mâine. Mă apropii de vitrina generoasă a magazinului. Ceasurile înșirate pe rafturi indică toate, strălucitoare, aceeași oră. Împing ușa și pătrund înăuntru. Clopoțelul atârnat la intrare iscă niște clinchete. Ceasornicarul în vârstă, care meșterește ceva în partea din spate, îmi aruncă o privire peste umăr. Își scoate lupa fixată la ochiul drept. Bun venit, tinere! Îmi spune el. Bună ziua, îi spun eu. Își ia paharul cu ceai în mână și se apropie de mine. Îmi zâmbește. Preț de o clipă, te-am socotit turist, așa că mă așteptam să-mi răspunzi într-o altă limbă, îmi zice el. Credeam că, pe măsură ce îmbătrânim, capacitatea de a ne da seama dintr-o ochire ce hram poartă oamenii sporește. Se pare că nu e așa. Da, nu e așa, îi zic eu.

Îi spun ce fel de ceas vreau. Se apleacă, scoate sertarul cel mai de jos

și-l așază pe teighea. Ceasuri de masă. Toate au sonerie, îmi zice el. Sunetele pe care le produc diferă de la ceas la ceas. Îl încercăm pe cel pe care-l alege el. Un ceas de culoare verde, marca Vaktaki, la un preț modic. Este de producție autohtonă. Dacă dorești un ceas elvețian, îți recomand marca Herz Zeit. Acesta alb... Mai există și alte variante, în alte culori, pot să fac rost de ele de la depozit. Iau ceasul acela alb și mi-l lipesc de ureche. Nu scoate nici un sunet. Dă-l încoace, să-l întorc! Îmi spune ceasornicarul. Este un gen de ceas fără baterie. Ca să-i dai drumul, se răsuștește maneta asta aflată în spate. Cum dorești. Ajunge să-l întorci o dată la două zile. Are un sunet discret, așa că îl auzi dacă stai aproape de el, dar n-o să te deranjeze dacă-l așezi mai departe. Are un preț nițel cam piperat în raport cu celălalt, dar ne descurcăm noi cumva. Nu contează prețul, îi spun eu.

Răsucesc pe toate părțile ceasul pus în funcțiune de bătrân, apoi îl duc la ureche. Nu-mi dau seama cât timp a trecut. Bătrânul se face nevăzut. Revine puțin mai târziu, purtând în mână un alt pahar cu ceai. Îmi întinde băutura aburindă. Văzând că încă mai țin ceasornicul la ureche, îmi spune: tu te numeri printre cei cărora le place să audă sunetul ceasului. Când eram copil, prăvălia asta era proprietatea bunicului meu. Veneam aici, îl urmăream din priviri și ascultam, rând pe rând, ticăitul iscat de fiecare ceas. Am aflat astfel pe cont propriu că fiecare ceas își are sunetul lui, diferit de al celorlalte, așa cum se întâmplă și când vine vorba de vocile oamenilor. Ce invenție desăvârșită! spunea bunicul. Nu se mărginea doar să vândă ori să repare ceasuri, ci le mai și împărțea celorlalți gândurile stranie care-l bântuiau.

Spunea că, de-a lungul istoriei sale, omenirea născocise, cu totul, trei lucruri majore. Unul dintre acestea fusese ceasul. Grație ceasului am ajuns să cunoaștem, în loc de sensul nașterii și al morții, sensul prezentului. În ceas nu sălășluia nici urmă de trecut ori viitor. Trecutul și viitorul reprezentau un obstacol în calea percepției adevăratei vieți. Ceasul ne demonstrase acest lucru, numai că noi tot nu ajunseserăm să ne deprindem, să ne acomodăm cu el în privința stării de spirit. Bunicul, care îmi dăruise primul ceas, îmi spusese să nu-i uit spusele niciodată. Învață să prețuiești clipa, restul nu depinde de tine – nu-ți irosi viața cu ceea ce nu te privește. În ziua aceea eram interesat mai degrabă de primul meu ceas decât de vorbele lui. Era un ceas banal, dar mie mi se părea la fel de fascinant ca un giuvaier.

Bunicul îmi spunea că o altă mare născocire a omenirii era oglinda. Lumea din afara oglinzii era una, pe câtă vreme cea din oglindă era alta. Când se reuniau, cele două deveneau una. Dacă te uitai fugăr în ea, oglinda era un lacăt, pentru ca mai apoi, când te priveai din nou în ea, să devină o cheie. Oglinda era deopotrivă obârșia curajului și a spaimei noastre în fața vieții. Omul ar trebui să fie conștient de faptul că unu și doi înseamnă, deopotrivă, lucruri diferite și același lucru și să nu uite că a aflat asta uitându-se în oglinzi. După mine, faptul că bunicul vedea o mare născocire într-o simplă oglindă, punând-o alături de ceas, care consti-

asta, le-o spunea tuturor celor care-i ieșeau în cale.

Trăiau odată un filosof bun și un faraon bun. Într-o bună zi, Filosoful, care le știa pe toate și care, dacă era să nu știe ceva, se muncea zi și noapte ca să se dumirească în privința aceea, a venit emoționat la Faraon. Am o veste bună, i-a zis el, am născocit scrierea. Ce e aia? l-a întrebat Faraonul. Cu voia dumitale, am să-ți explic, i-a zis Filosoful. O să trasăm pe tablete câte un semn aparte pentru fiecare dintre vorbele pe care le rostim. Ceilalți, care au să cunoască sensul acelor semne, au să le priceapă când au să se uite la tablete, în absența noastră. Au să știe ce spunem fără să ne mai audă vocile.

tuia un miracol, se datora întâmplării că o văzuse pe bunica la un oglinzar și se îndrăgostise de ea. Acum nu mai există asemenea oglinzari în Istanbul. Bunica împodobește oglinzile cu desene și le adăuga tot soiul de ornamente în chip de rame. Nu-ți lăsa ceaiul să se răcească, tinere. E proaspăt. Am deprins obiceiul să beau ceai cât e ziua de lungă de la bunicul meu. Dacă s-ar mai afla astăzi aici, sunt convins că și el și-ar recomanda tot ceasornicul ăsta alb. Pe lângă calitate, mai are și un sunet aparte, doar al lui.

Iau ceasul și îl duc din nou la ureche. Bine, îl iau pe ăsta, îi spun eu. În timp ce bătrânul împachetează ceasul, îl întreb: care era cea de-a treia? Care era cea de-a treia mare invenție a umanității despre care vorbea bunicul dumneavoastră? Aaa, aceea? Păi, ia să vedem, care era? Vai, Doamne, nu-mi aduc aminte! Ce să-i faci, bătrânețea, uiți pe moment tot soiul de lucruri pe care înainte le știai bine. Oare să fie focul, zic eu, ca să-l ajut să-și amintească, sau poate roata? Nu, nu, nu despre ele e vorba. Ei bine, atunci scrierea? E imposibil, bunicului nu-i plăcea să scrie. Nu-i plăcea să scrie? Da, avea o poveste în legătură cu

Eminunat, nu-i așa? Da, a zis Faraonul, dus pe gânduri. Apoi a adăugat: nu sunt însă sigur că tot ceea ce este minunat este și bun. Scrierea aceasta a dumitale îi va îndepărta pe oameni unii de alții. Scrierea va înălța ziduri între muritori, pe câtă vreme vorbele se transmit din aproape în aproape. Mă îndoiesc că la mijloc se află un lucru folositor.

Bunicul, care reproducea aceste vorbe de parcă ar fi fost chiar ale sale, a fost muncit toată viața de aceeași îndoială ca și Faraonul. Din acest motiv, scrierea nu se număra printre invențiile pe care să pună mare preț. Locuiești prin apropiere, tinere? Mai treci la un moment dat pe la mine, căci poate am să-mi aduc aminte de cea de-a treia invenție despre care vorbea bunicul. Sigur, am să mai trec, îi spun eu. Plătesc ceasul. Tocmai atunci se aude clinchetul clopoțelului de la intrare. În ușă își face apariția un puști desculț.

(Fragment din romanul *Labirintul* de Burhan Sönmez, Traducere din limba turcă de Luminița Munteanu)

© Festivalul Internațional de Literatură de la Timișoara, pentru prezenta versiune românească

De la Krúdy la Gyuszi

Vioarei MARINEASA

Nu mi-au plăcut niciodată malurile Begăi. Le socoteam neprietenoase. Tufişuri, boscheţi colcăind de primejdii când se lasă întunericul. Tipi caftiţi, gagicuţe violente. Versanţii de ciment ai Canalului. Stârvuri şi mizerii duse lent de firul apei. Doar câte un schif luncând elegant să-ţi mai bucure uneori privirea. E drept, abia aşteptasem să părăsesc oraşelul. Am picat într-un cartier posomorât, la capătul unei străzi ce expia în terenuri virane, într-o casă cu fântâna colcăind de limacşi, unde mi se destinase un antreu cu patru uşi şi nicio fereastră. Mi-am luat într-o zi de vară pătura şi m-am dus cu nu mai ştiu cine să mă prăjesc lângă uzina de apă, la turbină, așa îi

ziceau toţi, spaţiu de întâlnire ce rivaliza cu cel de pe Corso, din Cetate.

Acolo, băieţii locului lărnuiau, făceau legea, dacă nu aveau *haveri* (=pretenari) erau un ins pierdut sau numai ignorat; auzind că te aciuieşi de scurt timp în urbea exclusivă şi suficientă, strâmbau din nas ca la vederea unei greţosenii; „măi, țărane”, asta îți aruncau, sau nici măcar atât. „Rumenă!” (=rumânule!), îmi scuipaseră cu ură în față și fetițele șvaboice de la grădinița germană de pe strada Hasdeu din Lipova (acolo unde maică-mea ținuse neapărat să mă dea), în timp ce mă înghionteau la perete. „Muu-muuu!, die braune Kuh” (=Mu-mu, vaca maro!), le replicam duos pentru a le îmbuna. Depresie grea. „Te lași la ele?” mă întărâta Peter, șvab și el, dar mai copt și mare amator de româncuțe. Trebuia să am răbdare. Peste puțini ani le smotoceam prin cotarcă pe fetițele șvaboice, dispensate de mofături și brusci iubitoare de românași.

Așa și cu uzina de apă din Fabricul Timișoarei, m-am lămurit treptat, căderea râului de la turbină nu-i chiar de doi bani, cum îmi zisesem cu năduf când aia nu mă băgaseră în seamă, chiar dacă nu o fi ca la Bicaz, dar e cu mult înainte de Bicazul tovarășilor, are semnificația ei, un oraș întreg trăise de pe urmă-i, iar arhitectul Székely László plantase un semn de neșters și acolo. M-am timișorenizat pe nesimțite. Cartierul, m-am dumirit cu destulă întârziere, are misterele lui. „Fotografiatul interzis”, stătea scris la intrarea în uzină, sârme și lacăte salvagardau inte-

resul național; un pic mai încolo, o punte promițătoare peste un pârâu prezumtiv înaintea unei porți pecețluite: *Stațiunea tinerilor naturaliști*. Peste gard, cu teamă, citeai o floră ca și exotica, un rai aproape la îndemână, un pășăret parcurgând tot abecedarul creației.

Deși m-am străduit mereu să pătrund în acele locuri aflate sub interdicții minore, abia la maturitate am avut parte, nu spun că am fost dezamăgit, dar trebuie să recunosc că nu ce am văzut prea târziu mi-a creat decepția, ci, mai degrabă, căderea mea, faptul că nu mai eram în stare să mă bucur la vederea unor lucruri îndelung râvnite, ci doar să-mi observ precaritățile, lipsa de apetit pentru trăirea pleneră, acel amestec de ipocrizii, superficialitate și nerăbdare care-i alimentează și care-i face pe unii oameni bătrâni să se disprețuiască. Faptul că dădusem în boala bifărilor de circumstanță. Atunci când uiți de la mână până la gură, însă nu te lași, te amăgești că totuși ochii tăi s-au boldit cum trebuie la o porțiune de lume și că, în felul ăsta, au luat-o cât de cât în posesie.

De unde să știu că nu e nimic nou în a-ți amesteca ura și tandrețea în felul de a iubi orașul de care lanțuri întrevăzute ori să te lege întreaga viață? Méliusz, timișorean get-beget, a ilustrat-o la fix. *Orașul pierdut în ceață* e, poate, cel mai bun roman consacrat urbei, scris într-o formulă ce-i cuprinde pe Marcel Proust și pe Krúdy Gyula (cel cu *Postalionul roșu*), un „prostian *avant la lettre*”, așa cum însuși autorul recunoaște. Ce a făcut Méliusz ar intra astăzi în categoria *docufiction*, dar este (incomensurabil) mai mult decât atât. Nu mă voi opri decât asupra modului în care scanează marginile sordide ale Canalului, la început de secol XX, locuințele din subsoluri, acolo unde pătimește Katica, verișoara sa primară, micuța croitoreasă, alături de care (și de „mașina-i cu vuiet magnetizant”) are parte de cele mai luminoase clipe ale copilăriei și față de care, datorită statutului de progeneratură a unor înavuțiți de război, se simte vinovat. Responsabil l-au găsit pe autor și cenzorii comuniști în 1949 și în 1955, reproșându-i că a utilizat stereotipul croitoresei tuberculoase, fumat deja în veacul al XIX-lea, în loc să dea cu barda realismului socialist în burghezo-moșierime.

Tot într-o pivniță, într-un demisol de pe-aici, dar ceva mai departe de Canal, își făcea meseria în chip clandestin, pe la mijlocul anilor șaizeci, doamna Lăcră, corpulentă, voluntară, egală a clientelor sale dintr-o, aproape, elită locală. Gyuszi, soțul cu două decenii mai tânăr, se arăta mai rar, stătea în bucătăria apartamentului restrâns, suferea de inimă și de plămâni; fusese pensionat de boală, doamna Lăcră îl menaja la maximum, numai pentru prietenii dacă mai repara vreo sculă electrică. Și cum știa ea să taie croiul la sarafane, la taioare și la rochii cloș sau cu pliseuri, mai rar! Pentru bărbați se băga doar la pantaloni, și atunci după o recomandare, însă refuza să facă vestoane. Îl interpelă aspru, de față cu toți, inclusiv nevasta ăluia, pe cel tânăr: „Ce te-a apucat, mă, să te însori la 20 de ani? Mai ai atâtea prostii de făcut.” Tinerelul lipsi de la proba a doua. Apoi află că doamna Lăcră a dat în primire pe neașteptate. Asta îi dădu o trăire ambiguă, scăpase de privirea ei de corb și de discursul fără menajamente cu care-și însoțea rutina meseriei, însă știa că e moral să se simtă responsabil de așa ceva.

Gyuszi, târâș-grăpiș, trăiește și-n ziua de astăzi. Are o nevastă grijulie.

Domnul neamț, Frăitoceanu din Freidorf

Daniel VIGHI

Așteptăm nu departe de Podul Mодоș să sosească noul vaporetto în cursă pe Bega, o inițiativă de câțiva ani a primăriei, controversată, care se dovedește, până la urmă, indiferent de ironii, polemici și injurături pe rețelele de socializare, OK! S-a spus că sunt niște dulapuri plutitoare. Așteptăm dulapul să vedem cum este. Amiază senină de toamnă. Soarele, cu străluciri ca ale sfeșnicului de alamă al lui Tușa Creața. Unul asemenea îl avea, poate îl mai are și acum, maica mea la Radna, o văd cum îl șterge la vremea curățeniei de primăvară, cu o bucată de postav vânat. Vio se învârte pe debarcader, eu stau locului și mă blejdesc la malurile de vizavi, cu niscaiva aranjamente happening pe niște structuri cubiste din beton, rămase de pe vremea industriei vechi. „Inițiative de acest fel sunt de salutat”, îmi zic, „să intri cu arta plastică și spectacole postmoderne în hale pustii, în magazine și depozite ale răposatelor fabrici ceaștiste, ale fie-iertatului COMTIM, să petreci o clipă de artă, poezie și turism cultural în nemernicia unor nimicuri, hale cu apă scursă de la ploii într-un fel de expansiune enormă a decorurilor din filmul *Căluza* al lui Tarkovski, unde se nevoiesc spre Ideal (ca noi acum spre Fabric) savantul cu omul sceptic și cu amărățul naiv, care-i conduce printre vechi canale, tuburi de beton, clădiri dezafectate, exact ca la comuna Margina, unde se arată la șosea turnul și hardghiile dărăpănate ale fabricii de oțet.

Așteptăm în pacea amiezii de toamnă cu lumina galben-pai, ca alama sfeșnicului Tușii Creața. Nu vine nimeni. Pustiu, undeva, pe aici, a locuit familia surorii soacrei mele prin anii șaizeci, în Freidorf, pe strada Comuna din Paris, nu departe de calea ferată care merge spre Peciu Nou și de acolo la Crucești, la capătul lumii. Ehe, Freidorful, despre care „a bătrână”, babi din Parța, povestea că țărani din satele dimprejurul Timișoarei mergeau la un neamț care punea la loc oasele rupte la mâini și picioare, te pipăia cu degetele lui nemțești, și pricepea unde-i rupt, dacă ești cu scrântăleală, dacă ți s-a „motocosit” umărul, glezna sau orice încheietură, te pipăia cu aplicație și-i spune la cutare uină, cutare uică: „ascultă, dumneata, ce-aico” (sau moșule, ori babo), ți s-a rupt mâna ori piciorul și trebuie puse oasele la loc” sau, caz mai fericit, îți zicea neamțul din Freidorf, „ascultă ceaico, uico, baico (că exista pe vremuri și formula asta de adresare, de exemplu se zicea pe sate: „am fost în goștie la baica Sofia”, un fel de mătușoni bătrân), și zicea neamțul: „baico Sofio, nu ai os rupt, e numai scrântit”.

Și atunci, în ambele situații, și la caz de ruptură, și la caz de scrântitură, urma să te chinuie neamțul ca pe Domnul Nostu Iisus pe cruce, că ți le punea la loc, oasele le așeza în ruptura lor, trăgea umărul în locaș, îți potrivea glezna unde îi era locul, și e greu de povestit ce zbierete, vaiete, strigăte, urlete, sudălmii și plânsete la aia mici se petreceau în avlia neamțului, la masa acoperită cu mușama, chiar pe banca lungă de lemn, acolo se petrecea mucenicirea. Pe urmă, domnul neamț, pe

care țărani îl numeau Frăitoceanu (de la cartierul Freidorf, venea zicerea), avea unsoare anume și te dădea cu ea pe umflătura vânat-neagră, apoi aducea din șofru' niște lăteți anume pe care ți-i punea de-a latul piciorului și a mâinii rupte și te lega cu multă nemiloșenie cu fășii lungi de tifon până căpăta aspect de mumăie.

Vremea amiezii. Mergem în Fabric, de la debarcaderul de la Podul Mодоș din Freidorf! Ca să ajungem aici-șau am trecut prin cimitirele de la Rusu Șirianu și de pe Calea Șagului, am traversat trotuarul pe dinaintea depoului de tramvaie, am trecut prin fața unui bloc de opt etaje în care acum treizeci și cinci de ani am petrecut o noapte de mai cu Monoran la Punctul Termic, era de serviciu și noi toată noaptea am băut rom havanez și am citit poeme traduse de Puiu Ilieșu din Allen Ginsberg printre colțucuri de pită neagră și borcane umplute pe jumătate cu ghiveci amar cumpărat de la Alimentara din colț. Acolo, stimați cititori din mileniul acesta nou, acolo, vă zic, șezum și citirăm, printre gândaci negri și larva pompelor care mânău gradele termice prin țevi spre clasa muncitoare, ca să poată aceasta să se îmbăieze în cada din baie, ca Ionel al lui Dadi din Mățădolea (pe domnește: Macedonia), care lucra la Elba și, după servicii, obișnuia să dea drumul la apă fierbinte în cadă și să băga în apă și citea ziarul „Drapelul Roșu”, până îi venea somnul.

Frumoase vremuri, murmur pe debarcader, și bag de seamă că, iată!, nu mai suntem singuri, s-a ivit pe țărmurile Begheiului o pereche de turiști străini (voi afla asta mintonăș!) care „caută afară” de parcă sunt muncitori la fabrica de ciocolată Kandia, dacă vă mai aduceți aminte de ea. Mă dau mai aproape de ei și pricep de ce arată așa, vorbesc rusește sau altă limbă din asta slavă, poate să fie slovacă, ori bulgară sau sârbo-croată, cum se zicea odinioară. Încet vorbesc și privesc în jur cu mirare molcomă, chiar în momentul în care se arată vaporetto căruia, cei de pe rețelele de socializare îi zic dulap. Pufăie motorul lui vaporetto, dă din elice invers, pe punte stă plin de importanță un mariner și ne zice să nu dăm buzna, ca și când am fi mulțime mare – eu, Vio și slovacii aceia doi. Marinerul ne spune să așteptăm să coboare lumea, după ce petrece cu grijă și multă concentrare pălămarul de stălpul debarcaderului, și de pe punte coboară doi tineri cu un cărucior și cu un bebelăș.

Intrăm în sala mare, cu scaune, cu geamuri prin care intră lumina de toamnă care strălucește precum sfeșnicul din alamă al lui Tușa Creața. Ne așezăm pe banchetă, după ce luăm un bilet în valoare de un leu de la o doamnă care stă și ea gravă ca marinerul, mânăuiește un mic aparat de marcat din care scoate bonuri fiscale. „Da', nu-i puțină lume”, îi zic lui Vio, care încuviințează scurt, mă holbez cu amănunțime la cei din vaporetto, domni cu doamne la vârsta a treia cu nepoții, niscaiva turiști, niște tineri. Pornim spre tărâmurile din Traian și mă umplu pentru o clipă amintirile cu „Fabricul tineretii”. Marinerul strânge cu multă responsabilitate parâma din jurul stălpului, vaporul lărnuie, tușește în apă cu fum, bulboanele se răsucesc sub elice. Afară, lumina toamnei este ca alama sfeșnicului de pe credențul tușichii.

Jurnalul despărțirilor (22)

Paul Eugen BANCIU

Cine vrea să mă creadă că nimic nu mai e ca mai înainte, e mai bine să citească aceste pagini și să se gândească la ziua lui de mâine. Să profite de ceea ce are, să se bucure de ceea ce are cât să nu fie nevoit să se umilească și să încerce să privească seninătatea cu care cresc florile, buruienile nedorite de gospodari, copacii, tufele cu zmeuri și mure, să împrumute măcar pentru câteva ceasuri din pacea cuiburilor părăsite toamna de păsările călătoare, de rândunele, cam pe la începutul lui septembrie, de berze pe la mijlocul lui august, și să se întrebe doar dacă în golul rămas în urma lor mai dăinuie ceva din duhul ființelor ce au stat vremelnic, au clocit și și-au scos puii pe care apoi iau învățat să zboare, să fie ca și cele care le-au dat viață, fără să-și pună întrebări fundamentale despre universul de departe, despre pământ, ape, oameni...

Poate că luna septembrie este chintesența metaforică a întregului an, cu cele patru anotimpuri ale lui. E o vreme a meditației aerului, a cerului din ce în ce mai albastru, din nou, ca în martie, în preajma celuilalt echinocțiu. E pregătirea pentru ceva iminent, dar deloc trecător, ca schimbarea anilor în noaptea de revelion. E un anotimp al amintirilor despre copilărie, părinți tineri, bunici tineri, străbunici necunoscuți nouă, tineri și ei, într-un timp dilatat peste limitele percepute de noi, un netimp, ca în formulele lui Einstein. E ceva ce nu intră nici în formulele acestuia, nici chiar în cea mai celebră formulă, cea din 1905, *E egal mc la pătrat*...

Septembrie are ceva din sentimentul supraviețuitorului părăsit de familia lui, pentru simplul fapt că nu a murit la timp. Adică din prima. Aerul întretăiat de fuioarele funigeilor anunță un fel de îmbătrânire prematură, în care nu crede nimeni, ca femeile, care-și vopsesc tot ce se poate pentru a învinge orice formulă a fizicienilor: nu e nimic din sentimentul vreunui final anunțat, nici din nebunia târzie și minci-noasă a înfloririi magnoliilor sau cașilor ce nu vor mai prinde iarna. E doar imaginea statică a vieții noastre de fiecare zi, oprită pe o peliculă de film color, supracolor, ce lasă sentimentul, pentru cel ce mai are așa ceva, de „crâmpei de eternitate”, de nemărginire. Nimic tragic, nimic care să te arunce în brațele unei fericiri de o clipă, acoperitoare, crezi tu, a tuturor nefericirilor trăite, guma de șters urma unui creion chimic muiat în gură și pusă pe hârtie.

Singurătatea strecurată în sufletul omului nu are nimic din pustietatea involburată de talazurile oceanelor, nimic din ceea ce ar putea muta din locul lor dunele saharelor lumii. E ca o respirație calmă dinaintea somnului de după-amiază, când creierul se retrage către lucrul cu organele interne ale omului, cât să digere un prânz.

Nu are nimic handicapant, decât pentru cei care nu suportă prea ușor explozia culorilor pastelate, de la roșul carmin al arșarilor canadieni la verdele perpetuu al coniferelor, pentru cei ce privesc lumea doar din dreptul mișcării ei, a agitației, a conflictului stimulator de adrenalină, ca inima să crească tensiunea interioară până la accidentul inevitabil. Cine nu știe să privească jocurile calme, ale culorilor, ale trecerilor de la rece la cald, de la vântul blând aducător de ploii ușoare, trecătoare, încă neprevăzute de ceva grav, va ghici că în zilele lunii de început de toamnă se ascunde amenințarea trufașă a unei vâr-

ste, a unui vifor viitor, ca în *Rapsodiile de toamnă* ale lui Topârceanu – poate cel mai mare act artistic românesc la adresa unei luni din anul vieții fiecăruia.

E drept că în septembrie nu mai ești ca înainte, dar asta nu te așază în rândul purtătorilor de baston ori de cârje sub braț, nici al celor cu stimulatoare cardiace sau care-și fac dializă ca să mai prindă o săptămână, chiar dacă toate posturile de radio și televiziune fac (pentru că industria farmaceutică mondială are destui bani) reclame doar medicamentelor noi, să le cumperi, să le iei chiar dacă n-ai nevoie de ele sau, mai grav, îți fac rău. Presiunea mediatică de acest fel îl duce și pe omul normal la ipohondrie, ca și pesonajul lui Jerome K. Jerome din *Trei într-o barcă, fără a mai scoti și câinele*, care, răsfoind un dicționar medical, a constatat cu stupefacție că are toate bolile de la litera A până la Z.

Ele există în oricine, dar obsesia existenței lor în trup, ca niște viermi devoratori de sânge, face mai rău decât pacea de alături dată de lumina calmă a lunii septembrie, de plimbarea, cu greu pentru cei de la o vârstă în sus, printre copacii încă verzi sau deja colorați din mijlocul unei păduri. Pașii aceia făcuți lent, privind spre ultimele ciuperci colorate la rădăcinile copacilor seculari, otrăvitoare, e drept, mare parte dintre ele, lumina strecurată printre crengile fagilor și brazilor în fășii reprezentate ca fiind angelice în icoane, fac mai mult bine decât constatarea diurnă a numărului frunzelor ofilite ce acoperă ierburile încă verzi.

Poate că eu exagerez spunând că luna septembrie poate fi asemuită temerității supraviețuitorului de a reuși să-și oprească la timp o pornire nebunească, venită din disperare, dar dacă fiecare dintre semeni ar păstra în el doar o frântură din pacea acestor zile de început de toamnă, ar trece mai ușor peste agasantul sentiment al greutăților vieții sale, poate și contopindu-se cu tăcerea ce plutește nestingherită de ceva prin tot cerul acesta albastru, tot mai albastru, cu liniștea pierdută din cauza foșnetului slab al frunzelor deja îngălbenite.

Chiar simplul fapt de a urmări dansul lor spre iarba încă verde, spre trifoiul ce continuă să înflorească în neștiința lui, face parte din mișcarea baletului clasic al unor veacuri trecute, dominate de mai mult cald, de mai puțină spaimă întreținută continuu de o mașinărie inventată de oameni spre a le întreține mereu trează vigilența în fața unui pericol iminent. Da, el există, nu trebuie ignorat, dar a nu te bucura de nimic e deja o boală, un handicap psihic major de care majoritatea oamenilor de azi, mai cu seamă din țările cu o viață superdinamică, suferă și dau crezare noilor medicamente, poate netestate și cu efecte neverificate în timp, pe care le înghit pentru a-și oferi, alături de un coniac sau un whisky, ceva ce au lângă ei: o pace sufletească, o împăcare cu ceea ce ai chiar cu propriile suferințe fizice, biologice, conjuncturale, de relație familială. O împăcare cu trecutul tău, cu bunele și relele lui, deși acelea, chiar dacă-și mai arată colții când și când, nu mai există.

Septembrie, zilele însorite calm ale lunii acesteia au ceva de panaceu, de care nu ține cont nimeni, decât, poate, firile meditative, contemplative, romantice... Adică firile cu o doză artistică în sânge ceva mai puternică, singura care-i face capabili să treacă dincolo de cotidian și să se simtă ceea ce sunt: părți infime dintr-un univers îndepărtat, care le-a oferit, printre altele, și pacea... Dar pe artiști nu-i ia nimeni în seamă, deși mulți cred că, peste timp, rămân doar ei...

Jurnal de familie

19

Pia BRÎNZEU

2 octombrie 1938. Bunicul Nicolae Brînzeu se hotărăște să plece la Vulcan, locul din județul Hunedoara unde s-a născut. Acolo a rămas inima lui, acolo e centrul lumii, dar acum îl preocupă lucruri mai prozaice: are o casă ce trebuie întreținută și nu se mai găsesc chiar deloc oameni la lucru. Speră ca notarul să îl ajute cu relațiile lui. Într-adevăr, domnul Vladislav îl primește bine, dar nu vor discuta despre problemele bunicului decât după ce ascultă la radio discursul lui Hitler. Sunt momente de mare emoție, pentru că nemții au cucerit Țara Sudeților și probabil, în curând, va urma ocuparea întregii Cehoslovacii. Ce le va mai aduce viitorul? Război în toată Europa?

Nicolae își amintește să-i ceară notarului și extrasul de căsătorie de la starea civilă. Constată uimit că este înregistrat ca ortodox, și nu greco-catolic. Chiar totul e aiurea în țara asta? Povestea preotului Berinde, sosit între timp, atinge și ea o culme neașteptată: mizeriile pe care le-a îndurat în timpul războiului, fiind închis unsprezece luni la Cluj, sunt de nedescris. Vasul de care se folosea noaptea îl spăla dimineața la fântână și își aducea în el supa de chimion! Urmarea e și mai rea: ajungând șeful poliției din Lupeni, s-a răzbunat asupra unguirilor răsculați în iarna anului 1918-1919 și i-a băgat în apa Jiului chiar de Anul Nou. Trăgând pe deasupra capetelor lor, i-a obligat să bea apă din râu și să strige: „Trăiască România Mare!” Pentru că s-a nimerit să treacă întâmplător pe acolo un țigan cu un măgar, l-a pus să țină coada animalului ridicată și i-a obligat pe cei șazeci unguri să defileze prin fața lui, sărutând măgarul sub coadă și strigând: „Să trăiești, tata-meu!”

Ce timpuri ciudate! Singura soluție pentru el în asemenea momente este o excursie pe munte. A ales o rută frumoasă și a pornit-o pe Jieț în sus până la Coasta lui Rus, a trecut în Valea Lotrului și a dormit în camera unui proprietar de joagăr. În dimineața următoare a trecut pe la Mândra spre Prislop și, când l-a ajuns noaptea, a dormit în pădure. Dimineața a coborât la Bumbesti și, prin defileu, a venit acasă. S-a cam rătăcit din cauza negurii, dar nu-i nimic, chiar și așa îi place pe munte. Se simte bine și uită de tot ce-l nemulțumește. Cum ar fi, bunăoară, faptul că nici la douăzeci de ani de la unire noua administrație românească n-a fost în stare să revizuiască numele localităților.

Mai există și acum denumiri prost traduse din ungurește care figurează pe tăblițele de la marginea comunelor, pe sigiliile acestora și în întrebuintărea lor oficială. Ce rușine! Așa apare Jiu-Coroști, Jiu-Paroșeni, Strein-Sângeorș, Șieu-Măgheruș și multe altele. Adică denumiri compuse din numele propriu și numele unui râu sau al unei regiuni. E adevărat că cel din urmă se pune înaintea numelui propriu în maghiară sau germană, dar – se revoltă în gând bunicul – traducătorii, de obicei câte un notar minoritar fără prea mult simț pentru limba română, nu trebuiau să urmeze aceeași regulă. Așa au creat nume cu totul inadmisibile! E ca și când ai zice Jiu-Târg, Olt-Piatra, Vâlcea-Râmnic... La Jiu-Paroșeni, nu mai era nevoie de numele râului fiindcă alt Paroșeni nu există. Ungurii au pus Jiu nu la Paroșeni, ci la Mățești: Jiu-Mățești-Paroșeni; dar dacă în românește s-au abandonat Mățeștii, trebuia abandonat și numele râului...

În privința localității Petroșani, discuția i se pare bunicului mai greu de lămurit. Își amintește că în *Istoria Vicariatului Hațeg* (1913), Iacob Radu scria: „Frații de dincolo, care vin adeseori ca să tragă aici câte un chef strașnic, nu știu pe ce bază îi zic Petroșani. Nu discutăm care ar fi denumirea mai bună, dar credem că trebuie să o susținem pe cea întrebuințată de cei de acasă, care vor ști mai bine cum îi este numele”. De fapt, localnicii pronunță Petroșeni, așa cum notează și Ovid Densușianu în *Graiul din Țara Hațegului*. S-a mai scris că denumirea veche a fost Petroșani și numai ungurii i-au dat forma de Petroșeni, în tendința lor de a schimba numele românești, dar asta nu-i adevărat. Dacă e vorba de intervenția ungurească, atunci tocmai terminația *ani* e cea la care recurgeau ungurii: așa au făcut din Săceni Szécsány și din Văleni, Valány. Prin urmare, dacă poporul de aici pronunță Petroșeni, nu se poate spune că pronunțarea nu ar fi destul de românească și că pe acest motiv trebuie schimbată în Petroșani.

Dar gata cu revolta, își zice bunicul, acum s-a hotărât. Când va ajunge acasă, va scrie un articol pentru *Avântul*, unde va cere o rectificare a denumirilor greșit traduse: „o necesitate și o chestiune de prestigiu pentru mândra noastră Vale a Jiului”. Zis și făcut. Articolul a fost publicat, anii au trecut, dar numele localităților au rămas tot așa până în ziua de astăzi, deși a trecut deja un secol de la unire. Și, de bună seamă, nu se vor mai schimba niciodată! Sau poate greșesc?

picătura de cucută

Întocmai ca un elefant

Robert ȘERBAN

Toată lumea îl știa de Ele, de la Elefantu. Avea aproape doi metri, iar în tinerețe cântărise 180 de kilograme. Dar porecla nu de aici i se trăgea, nu de la corpul-i uriaș, ci de la nas. Care era enorm, neverosimil, ca o trompă. Toți întorceau capul după el pe stradă, nimeni nu mai văzuse un asemenea nas. Chiar și cei care-l știau, nu se puteau abține să mai arunce măcar o privire. Cu trecerea anilor, Ele a pierdut din greutate, s-a mai încovoiat de spate, dar trompa era la locul ei, stupefiantă.

De la un moment dat încolo, Ele a început să călătorească. O făcea atât de des, de parcă ar fi găsit o comoară și n-ar fi știut pe ce altceva să o topească. Nu mergea doar prin țară, ci și în cele mai îndepărtate și chiar periculoase locuri din străinătate, din care se întorcea după câteva zile ori după câteva săptămâni, dar fără nici măcar o fotografie, o carte poștală, o frunză, un fir de ață. Dacă n-ar fi fost văzut în aeroport ori așteptând autocarul, nimeni n-ar fi crezut că Ele colinda lumea. Când puținii lui prieteni îl întrebau unde a fost, pe unde se va mai duce, dar mai ales ce face pe acolo, pe unde nimeni altul n-a ajuns, răspunsul era invariabil: *Caut, caut...* Nici nu venea bine de unde plecase, că după vreo trei-patru zile pornea din nou. Părea că slăbește, părea că nasul lui creștea puțin câte puțin, dar n-ai fi jurat dacă e așa sau nu.

Ele trăia singur, de vreo 40 de ani. Îi fugise soția la cinci zile de la nuntă și lui i-a fost suficient: nu s-a mai recăsătorit. Probabil că ar fi fost complicat să-și găsească pe cineva. Dar se zice că nici măcar nu a încercat.

După una dintre plecări, Ele nu s-a mai întors. A trecut o lună, au trecut două luni. Trei. Unul dintre vecini, ce îl știa încă din tinerețe, a anunțat poliția, care nu i-a dat niciodată de urmă, deși l-a căutat și în țară, și în străinătate. Și prin Interpol, și cu ajutorul rețelelor de socializare, și cu anunțuri în presă. Motivul cel mai des invocat al dispariției lui Ele era că își găsisse ceea ce căutase în toate călătoriile lui: locul perfect în care să moară, departe de toți, neștiut de nimeni, întocmai ca un elefant.

Puseuri bibliofile (3)

Radu Pavel GHEO

Pomeneam luna trecută despre colecționarii de manuscrise. Dar nu oricine își permite să colecționeze așa ceva, iar bibliofilia mai are și alte forme datorate de satisfacție. Există cărți rare, ediții rare, ediții princeps ale unor capodopere sau volume pur și simplu frumoase, tipărite cu grijă, rafinement și – de obicei – în tiraje reduse. Ele sînt extrem de valoroase în sine, cum o știi prea bine colecționarii pasionați, însă multe dintre ele au și o valoare concretă, în bani, pe piața de profil.

De exemplu, cum tot am pomeneit în episodul trecut de valoarea de „piață” a manuscriselor lui F. Scott Fitzgerald, merită spus că nici edițiile princeps ale cărților lui nu sînt prost cotate – chiar deloc. Un exemplar din prima ediție a *Marelui Gatsby*, apărută în 1925 la Scribner, se vinde cu sume cuprinse între 30.000 și 100.000 de dolari, iar pe un *site* de profil am găsit un exemplar *cu autograf*, ajuns în decursul timpului în Marea Britanie și pentru care se cere suma de 275.000 de lire sterline, adică peste 300.000 de euro – o carte la prețul unei case. Prețul unui exemplar din prima ediție a romanului lui J.D. Salinger *De veghe în lanul de secară* pornește de la aproximativ 10.000 de dolari. Primele ediții ale romanelor lui Jane Austen se vînd și ele cu 20.000, 30.000, chiar 50.000 de dolari. Un exemplar din prima ediție a romanului lui Dumas *Cei trei muschetari* (din 1844) se vinde la licitație cu peste 150.000 de dolari – și așa mai departe. Să mai spui că literatura nu are căutare.

Cum stau însă lucrurile cu literatura română? (că avem și aici o piață de carte rară, ba chiar – mi se pare – una în creștere). Un exemplar din prima ediție a *Moromeșilor* lui Marin Preda poate fi cumpărat cu aproximativ șase sute de lei, iar unul cu autograf – adresat „tovarășului Ion Marin Sadoveanu” – și legat în piele, doar că destul de kitchos, e oferit la vînzare pentru patru mii de lei. Prima ediție din *Patul lui Procust* al lui Camil Petrescu, roman apărut în două volume în 1933, se vinde cu o sută de lei – plus transportul (!). Un volum rar, prima ediție a *Momentelor* lui I.L. Caragiale, publicat în 1901 de Librăria Sococ & Comp., se poate cumpăra cu 3.500 de lei – și e un preț bun, aș zice, un autor precum Caragiale merită mai mult. În schimb, prima ediție a romanului lui Ioan Slavici *Mara*, apărută în 1913, nu costă nici o sută de lei. (Deși aici un bibliofil autentic și-ar da seama imediat că e vorba de prima ediție apărută în România, adică ediția a doua – romanul, publicat într-o primă fază în foileton, a apărut mai întîi la Budapesta, în 1896).

Dar edițiile rare sau căutate de pasionații cărții nu aparțin doar clasicilor literaturii române. Există, de exemplu, un prozator român mai puțin cunoscut din perioada postbelică, Alexandru Monciu-Sudinski, care a publicat doar

trei cărți în anii 1970, dar al cărui nume este destul de cunoscut în lumea literară – și pe bună dreptate. Monciu-Sudinski este un prozator remarcabil. E foarte probabil să fie recuperat și reevaluat în anii următori ca figură aparte a literaturii române, grație caracterului atipic al scrierilor sale, stranii, subversive, adesea sumbre, bizare, grotești (mai ales în proză), oricum valoroase estetic, dar – inevitabil – și datorită biografiei sale. În 1978, Monciu-Sudinski a intrat în greva foamei în semn de solidaritate cu fostul său coleg de facultate, Cezar Mititelu, arestat de autoritățile comuniste. Ulterior i se permite plecarea în Suedia (după cunoscuta metodă de „expulzare elegantă” a disidenților), unde obține azil politic și se stabilește în acea țară. Devenit un mistic ortodox radical, în 1992 își arde actele civile, renunțînd astfel simbolic la identitatea sa publică – și astfel dispare din viața socială. Poate că mai trăiește încă pe undeva prin Suedia, dar e de negăsit.

Cărțile lui Sudinski au un destin similar cu cel al autorului. Excelentul său volum de debut, *Rebarbor* (1971), o antologie de proză scurtă, este retras imediat de pe piață și topit cvasi-integral, iar dacă au mai rămas pe undeva câteva exemplare, ele sînt într-adevăr rarități bibliofile. *Rebarbor* a fost reeditată în 1997 la o editură mică, Ileana, într-un tiraj pe măsura editurii, și e greu de găsit – cum greu de găsit sînt și celelalte două volume ale sale, *Caractere* (1973) și *Biografia comune* (1974), ce conțin niște interviuri de o autenticitate îndoielnică și o subversivitate evidentă cu muncitorii din epoca socialistă. Pe piața noastră de carte ele se vînd cu 200-300 de lei, iar valoarea lor bibliofilă nu poate decît să crească, de vreme ce orice reeditare e, practic, imposibilă fără un contract legal încheiat de o editură sau alta cu autorul. Și cine l-ar putea găsi acum pe Monciu-Sudinski?

Un caz comparabil este cel al cărții *Antologia inocenței. Cele douăsprezece lumi ale visului*, o superbă culegere de texte despre copilărie realizată de Iordan Chimet. Volumul a apărut în 1972 la Editura Ion Creangă, în niște condiții grafice excelente, cu ilustrații color și alb-negru preluate de la mari artiști ai lumii – și tocmai asta îl face unic: nu cred că vreo editură din România și-ar permite să îl reediteze și să plătească drepturile de autor pentru reproducerea textelor și mai ales a ilustrațiilor de Picasso, Chagall, Paul Klee, Saul Steinberg, Dalí, Le Corbusier și mulți alții. Așa că acest volum rămîne ireproductibil. E una dintre acele cărți pe care orice pasionat și le-ar dori în bibliotecă, iar în rarele cazuri cînd apare la vînzare în vreun anticariat sau pe vreun *site* de profil, se vinde cu patru-șase sute de lei.

Poate că, prin comparație, piața de carte rară din România pare mult mai săracă decît cea din lumea occidentală. E inevitabil: prosperitatea, tradiția culturală și pasiunea pentru carte merg mîna în mîna (în mîna). Dar nu e întotdeauna așa, iar excepțiile nu sînt tocmai puține – cum o să încerc să arăt data viitoare.

Totuși eseul

Claudiu T. ARIEȘAN

(I) Genul eseistic, recunosc, îmi pare a reprezenta o încununare a oricărui tip de talent scriitoricesc modern, denotând capacitate egală de sinteză și analiză, abilități de construcție originală în domeniul umanist și nu numai, inovație stilistică și forță gnomică îndestulătoare, ba chiar și un dram de umor, la rigoare, după modelul britanic citire. Câteva biruințe certe ale speciei echivalate în veșmânt românesc ne-au atras recent atenția în chip deosebit. Prima apariție de semnalat în context este impresionantul tom al ilustrului teolog și istoric al religiilor Alfred Loisy, *Sacrificiul. Eseu diacronic*, trad. Alexandru Gafton și Adina Chirilă, pref. A Gafton, note și comentarii A. Chirilă, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2018, 386 p.

Marele savant rămâne un reper semnificativ al criticismului biblic și antidogmatic făcut din interiorul ecleziei, afirmațiile sale tranșante privind improbabilă paternitate a lui Moise asupra întregului Pentateuh și dubiile enunțate privitor la chestiuni de consubstanțialitate sau resurrecție aducându-i nu doar înlăturarea de la Catedra Institutului Catolic parizian în 1893, ci și răsunătoarea excomunicare din 1903. De fapt, imensa cercetare de specialitate apărută în 1920 este una făcută în spiritul enciclopedic al eseistilor britanici de tip Carlyle, Locke, Hume, Addison ori Thackeray, mai degrabă decât al omologilor francezi. Cu toată multitudinea de teze controversate și opinii de multe ori apăsate speculative ori greu sustenabile, meritul major al întreprinderii sale rămâne concentrarea asupra unui subiect etern uman și teribil de prolific în mitologiile lumii: suferința ca dat peren și controversă indisolubilă „până la sfârșitul vremurilor”.

(II) Minunata colecție „Eseuri de ieri și de azi”, fondată în 1991 de Luca Pițu, la rândul său un incontestabil maestru autohton al genului, a ajuns (*incredibile dictum!*) la apariția cu numărul 84: Alain Montandon, *Despre ospitalitate. De la Homer la Kafka*, trad., pref., note Muguraș Constantinescu, Institutul European, Iași, 2015, 434 p. Cum remarcă editorul, „versiunea românească vine pe un teren bine pregătit de studii de etnografie, antropologie și istorie a civilizațiilor pentru a da ospitalității o dimensiune sociopoetică, literară și filozofică”. Construită ca o interogație modernă ce ține cont de problematica raporturilor dintre identitate și alteritate, precum și de pericolul derapajelor implicate într-o ospitalitate prost înțeleasă sau imperfect aplicată, lucrarea universitarului din Clermont-Ferrand – creatorul conceptual menționat de sociopoetică și președinte al comparatiștilor francezi – scanează cu atenție analitică și

folos conceptual scrierile unor autori canonici precum Homer, Rousseau, Flaubert, Camus, Kafka, dar și al unor scriitori insulari, răzvrățiți de profesie, precum Mandiargues, Vercors, Landolfi.

Asociață paradoxal cu dorința și armonicele sale afectiv-culturale, buna primire a oaspeților (derivați etimologic, să nu uităm, din „vrăjmașii, ostilii” - *hospites* - latini) devine o modalitate referențială de conspectare a unor capodopere majore dintr-un unghi de atac hermeneutic absolut remarcabil și insolit, cu concluzii plauzibile și provocatoare deopotrivă. Iată una dintre ele: „ospitalitatea celui alt ca ospitalitate a sinelui față de sine interoghează la nesfârșit exterioritatea și dorința de identitate, a unei identități întotdeauna incomplete și care îl reclamă pe celălalt pentru a se desăvârși ca punct de perspectivă și punct de fugă. (...) Această dorință dezvăluie lipsa, dar o și constituie în elanul său cu neputință de potolit”.

(III) Veritabilă, mereu actuală și de neocolit în peisajul publicisticii locului este și vocația eseistico-polemică a celui care încheie acest triptic dedicat speciei evocate încă din titlul rubricii noastre: Mircea Pora, *Noua aristocrație*, Editura Eikon, Timișoara, 2018, 192 p. O fulminantă culegere de articole, editoriale și intervenții social-politice, culturale sau civilizatorii sunt așadar reunite sub flamura locvace, acerbă și bătaioasă a unuia dintre cei mai talentați condeieri din Banatul de astăzi. De altminteri, tribuna favorită a combativității colegului nostru de breaslă scriitoricească exact așa se și numește: „Banatul azi” – una din publicațiile fa-nion din ultimii ani ai scenei literare din vestul țării.

Victimele favorite plasate sub lupa crochiurilor sale adeseori satirico-ironice, dar mereu impecabil strunite verbal și stilistic sunt parveniții vremurilor de acum, ciocoi (foarte) noi, impostori de profesie care confirmă cu răsunătoare eșecuri umane, de competență profesională și rateuri morale butada întristată a lui Mircea Pora: „omul nepotrivit în orice loc l-ai pune”. Titlurile mini-eseurilor despre viața noastră, a tuturor, ce a devenit atât de obositoare, apăsătoare și arhicomplicată în ultima vreme sunt perfect transparente și nu lasă loc de dubii asupra intențiilor sale critice: *Anormalitatea românească, Formatorii de opinie, Rânduri pentru adevăr, Ce să-i faci?... la Est e Rusia* și, mai ales, *La vremuri noi... tot noi!* Plăcerea constantă a lecturării pastilelor sale drese măiestru cu mirodenii înțepătoare nu este concurată decât de sentimentul de răcorire generală pe care spusul lucrurilor adevărate cu tact și vervă ironică, însă de-a dreptul, pe șleau, fără ascundere sau ipocrizii și-o produce la final. Și pentru asta îi mulțumesc, de fiecare dată, în gând, acestui gladiator al slovelor înroșite de pasiunea luptei drepte din arena culturii naționale.

ELVIS

Adriana CÂRCU

Acum câțiva ani, l-am invitat pe artistul Constantin Răducan să expună la o galerie din Heidelberg. O bună bucată de timp după aceea, vizita lui mi-a rămas în memorie ca un eveniment cu semnificație dublă. Era prima expoziție personală pe care o organizam cu un artist român, iar faptul că în ajunul vernisajului, în timp ce repetam cu febrilitate textul de prezentare, Tică m-a îndemnat în cuvinte puține, dar clare, să mă apuc de scris, mi s-a părut la fel de important. O a treia semnificație a întâlnirii noastre mi s-a relevat de abia pe măsură ce timpul trecea. Știam foarte bine că fundalul muzical al vizitei lui Tică fusese muzica lui Elvis Presley, și anume două CD-uri nou-nouțe cu titlul *Ballads*, pe care le ascultam obsesiv. O obsesie recurentă, care mă vizitează fără greș la câțiva ani, ca un omagiu compulsiv adus unui muzician absolut. Ceea ce aveam să aflu însă de-a lungul anilor a fost că acest fundal muzical devenise unul dintre acele fire nevăzute, dar trainice, care țes „urzeala” unei prietenii.

Dacă-mi amintesc bine, primul semn a fost o carte poștală ilustrată din anii '60, expediată într-un plic alb, fără comentarii. Era adresată cuiva aflat la spitalul de psihiatrie din Gătaia, de către Hansi, care trimitea salutări din Germania. În imaginea foarte colorată, Elvis, în pantaloni scurți, cânta la ukulele, înconjurat de cinci frumuseți îmbrăcate sumar, purtând ghirlande havaiene în jurul gâtului. Ușor amuzată, am „salvat-o” pe loc în contul emoțional.

Peste câțiva ani, m-am trezit cu un pachet destul de greu. Primul meu gând, când i-am recunoscut scrisul inconfundabil, a fost acela că Tică Răducan s-a apucat de sculptură. Pe când deschideam cutia înaltă, care adăpostise cândva topuri de hârtie de scris, mi-a devenit clar că e vorba despre cu totul altceva. După ce am îndepărtat și ultimul strat de ambalaj, țineam în mâini un obiect pe care îmi vine destul de greu să-l descriu: o construcție din ghips de forma unui templu, pe frontispiciul căreia stătea înscris cu litere romane cuvântul **ELVIS**. În interior, cioplit în negativ, se afla bustul muzicianului. Un bec amplasat în pragul construcției făcea ca raportul de umbre să se schimbe astfel încât atunci când te mișcai prin casă aveai impresia că Elvis întoarce capul și te urmărește cu privirea. Un kitsch adorabil, care și-a găsit imediat locul pe boxa muzicală de lângă televizor și care continuă și azi să pricinuiască întrebări de genul: „Adriana, te știu o femeie de bun gust, ce caută chestia aia acolo?!” Întrebări care se transformă în exclamații de încântare, în momentul în care pun în funcțiune „veioza dinamică” și încep să spun această poveste.

Au urmat ani mulți, în care Tică își făcea simțită prezența, invariabil de Crăciun și de Mărțișor, prin scrisori scrise pe marginea desenelor în creion sau prin felicitări cu imagini ale lucrărilor sale. Apoi, cândva mai târziu, un nou gest muzical: un vinil cu *cover-uri* după Elvis, teaurizat și el în contul prieteniei.

La una din întâlnirile care au urmat în Timișoara sau la Lugoj, când mi-am amintit să-i mulțumesc pe viu pentru memorabilia muzicală, Tică mi-a răspuns scurt, după cum îi este felul: „Elvis merită o poveste”. Astă-vară, când l-am întâlnit pe Tică Răducan la Lugoj, cu ocazia unei lecturi, prezența lui mi-a dat, ca de fiecare dată de altfel, sentimentul liniștitor că cineva mă ascultă cu atenție. N-am avut prea mult timp să stăm de vorbă, dar, câteva săptămâni mai târziu, m-am trezit cu trei pachete subțiri, ambalate cu grijă în hârtie albă, în care am bănuț imediat ce se află. Când le-am deschis, am dat de un material pentru care mi-aș câștiga invidia oricărui colecționar: cinci viniluri originale produse de legendara casă de discuri *RCA Victor*, plus un exemplar din revista fan-clubului oficial Elvis Presley. Cu ele în mână, m-am îndreptat spre camera-studio din subsol, unde se află un pickup. L-am pornit și am reluat automat gesturile unui vechi ritual: am scos discul din copertă și apoi din „cămașă”, l-am verificat să văd dacă are zgârieturi, l-am șters cu o cârpă moale, l-am așezat pe placa turnantă și am pus cu grijă acul în primul șanț. Camera s-a umplut de acordurile piesei *Love Me Tender*, însoțite de păcăniturile atât de liniștitoare ale acului, urmate apoi de vocea inegalabilă a lui Elvis, iar eu m-am trezit proiectată în adolescență, ascultând cu emoție primul cântec pe care îl solicitasem postului Radio Timișoara.

Când s-a terminat discul, mi-am dat seama că stăteam exact pe locul în care mă aflasem la începutul mileniului, când prietenul meu, pictorul Constantin Răducan, aflat în vizită la Heidelberg, mi-a spus să mă apuc de scris.

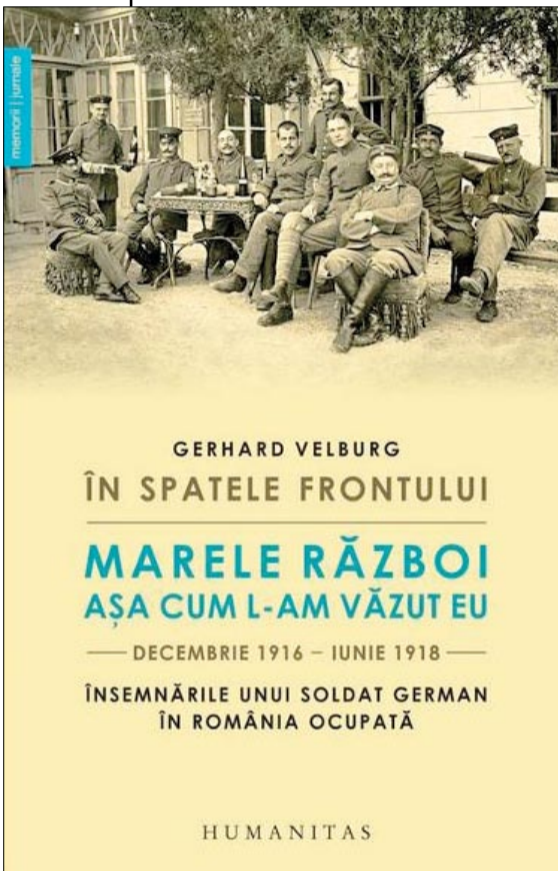
În spatele frontului

Alexandru RUJA

Gerhard Velburg, *Marele Război așa cum l-am văzut eu*.

Traducere din germană, introducere și note de Ștefan Colceriu. Editura Humanitas, București, 2018, 353 p.

Titlul cărții lui Gerhard Velburg (pseudonimul lui Bogislav Tilka) în ediția germană (apărută într-o singură ediție, în 1930) este: *Rumänische Etappe: Der Welt-krieg wie ich ihn sah! Etapa românească: Războiul Mondial, așa cum l-am cunoscut eu*. Titlul ediției românești a fost dat în editură. Mobilizat ca rezervist în Primul Război Mondial, după un sta-

tuneluri, cascade, prăpăstii”, trec prin Orșova și primul oraș românesc pe care-l cunosc este Craiova. Deși șederea aici este scurtă (două zile), ochiul pătrunzător al diaristului observă atent, îi uimesc contrastele, iar notația este amănunțită.

Sfârșitul de an 1916 îi găsește în București, iar descrierea orașului este între cele mai detaliate din jurnalele care surprind Capitala în timpul ocupației. Este impresionat de Școala Militară, admiră „clădirile mari”, face plimbări pe Calea Victoriei, trece prin restaurantele de toate tipurile, prin cofetăriile Capșa și Riegler, pentru ca mereu să-și întoarcă privirea spre oameni. „Pe Calea Victoriei, care e pe alocuri foarte îngustă, este un etern du-te-vino. Toți snobii, bărbați și femei deopotrivă, se fățâie de colo-colo. Românele sunt scunde, dar grațioase și foarte elegante. Pe mulți ne surprinde dantura lor puternică, de animale de pradă. Valuri de parfum se revarsă pe trotuar, chipurile strălucesc de boiala de război, blănurile se etalează cu mare lux. La modă sunt ghetete înalte cu șiret, așa cum nu am văzut încă în Germania, cel puțin nu la dimensiunile astea.”

Jurnalul ia, astfel, turnura unui roman citadin. Nu doar zona centrală este descrisă, ci și „mahalale”, pe unde batalionul lor execută un marș, fiindcă, notează cu umor autorul „Populației civile trebuie să i se arate ce tare și puternică este armata germană”. Spre finalul jurnalului vor reveni notațiile despre București, fiindcă autorul va fi transferat la biroul de evidența populației (*București, 21 noiembrie 1917*). Notațiile culturale vor fi mai dese: asistă la prelegeri universitare „care au loc la Fundația Carol, vizavi de Palat”, vizionează spectacole la Teatrul Național

(„În interior, e decorată cu toată pompa și după ultima modă. România nu e cu nimic mai prejos în această privință decât Europa de Vest și Mitteleuropa, cu ale lor teatre regale”), la Teatrul de varietăți „Alhambra”, la Teatrul Evreiesc.

Nu este întâmplător, pentru structura acestei lucrări, că, la un moment dat, diaristul face câteva considerații asupra altui jurnal, cel pe care-l scrie pastorul, care s-ar putea transfera propriului jurnal. Undeva, în jurnal, este notat regretul lui Franta că nu-și va putea termina romanul, fiindcă a primit ordin de plecare pe front, iar finalul e imprevizibil: „Din păcate nu poți să-mi scrii tu romanul până la sfârșit”. Părăsind Bucureștiul se îndreaptă spre malul Dunării, locul stabilit pentru misiunea unității sale și de unde vor fi următoarele consemnări în jurnal. (*Fetești, 10 ianuarie 1917. De pază la bac. Porcii înoată. Starea jalnică a refugiaților. Amestecul limbilor. Clacă balcanică*).

Ipostaza în care se află (paza și supravegherea bacului, a trecerii Dunării) îi creează o stare de liniște și o ambianță din care poate observa, detașat și fără presiunea luptei, oamenii din satele românești, dar și pe cei în mișcare, care trec Dunărea într-o parte și în alta, obiceiurile și comportamentul acestora, situația materială și starea morală în care se află. Cu un cuvânt, lumea pe care nu a cunoscut-o înainte, dar în care a nimerit datorită războiului și în care va fi obligat să trăiască un anumit timp. Constată că „În Balcani se întâmplă o sumedenie de lucruri care în alte părți sunt de neconceput”.

Gerhard Velburg descoperă cu o oarecare uimire această lume a Bărăganului, pe care o fixează în jurnalul său,

însă nu doar din perspectiva militarului aflat într-o țară „inamică”, ci și din cea a intelectualului care poate filtra cultural tot ceea ce întâlnește și recepționează sau din aceea a locuitorului temporar într-un anumit loc, pe care trebuie să-l împartă cu băștinașii și de ale căror obiceiuri va trebui să se apropie prin înțelegerea lor. Aici legile dure ale războiului se mai atenuază, chiar dacă participă la acțiuni de rechiziționare, la un fel de recensământ al oamenilor (mergând din sat în sat), despre care, cu oarece uimire și umor, notează că a fost dificil să-i înscrie, fiindcă nu știau care este numele sau prenumele adevărat în cazul celor care se numeau Șerban Nicolae/ Nicolae Șerban, Radu Ion/ Ion Radu etc. Rămâne surprins de obiceiurile de Anul Nou, Paști sau Sfântul Gheorghe, de urăturile copiilor, de specificul culinar (descrie cu savoare preparatele culinare de care are parte; exemplele sunt multe), de felul în care se frige berbecul „la proțap”, de paparudă, de procesiunile pentru invocarea ploii, de traiul pescarilor și al ciobanilor etc.

Povestirea este o modalitate folosită de Gerhard Velburg, pentru că bacul de trecere a Dunării îi oferă o adevărată întretăiere de lumi (se întâlneau aici români, turci, bulgari, ruși, nemți, greci, un Babel autentic), unde poveștile nu conțin, iar acestea sunt reținute și redade (povestea unui neamț din Dobrogea care vrea să se întoarcă acasă, a unui ceaș turc care a luptat aproape în toate războaiele, a unui locotenent bulgar, a doi negustori bucureșteni etc.). În iunie 1918, Gerhard Velburg (Bogislav Tilka) pleacă din România pe frontul din Vest. Ultimele notații din jurnal consemnează momente ale pregătirii pentru acest nou traseu.

Criticul de atitudine

Răzvan Voncu este un critic ce are bine și statornic fixate reperiile la care se raportează în comentarea literaturii, cu o clară și lucidă perspectivă istorică a fenomenului literar analizat, cu un acut și subtil simț al desprinderii valorii din opera literară, cu o eleganță a expresiei critice fixată cu exactitate în diagnoza axiologică a operei comentate. Interesul pentru poezie, modul în care o înțelege, o valorizează și o contextualizează s-a putut observa în cărțile sale, dar mai ales în volumul *Poezii române de azi I* (2015), după cum faptul că poate ieși într-un cadru cultural mai larg, înțelegând sincretic fenomenul culturii, exersându-și și alte abilități ale comentariului și analizei, îl putem găsi în inedita lucrare *O istorie literară a vinului în România* (2013).

Volumul *Arhitectura memoriei*, cu subtitlul *studii de istorie literară clasică și contemporană* (Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, 412 p.), se remarcă, în primul rând, prin amplitudine, prin arcul de timp mare sub care se desfășoară exegeza, dinspre clasici (și mai înainte) până în contemporaneitate. Este nevoie de o capacitate de sinteză și de o flexibilitate a demersului critic pentru a putea acoperi o asemenea întindere a literaturii. Răzvan Voncu își organizează volumul în trei secvențe: *Revizitându-i pe clasici; Istorii recente; Arhiva și laboratorul sau istoria și teoria literară*. Criticul caută să aducă unghiuri noi de interpretare, să citească literatura din vremi mai vechi prin ochiul lectorului contemporan, să o perceapă prin sensibilitatea acestuia, să o înțeleagă în raport cu metamorfozele produse în timp în spațiul literaturii, dar să îi păstreze relevanța și valoarea în contextul epocii în care a apărut, să o contextualizeze în spațiul cultural al genezei operei. Studiul despre Constantin Brâncoveanu este astfel unul complex, din care reiese mai clar importanța inițiativelor și faptelor domnitorului pentru configurarea trăsăturilor culturii românești. Numai că importanța acțiunilor sale, verticalitatea atitudinii sunt invers proporționale cu recunoașterea lor și popularitatea domnitorului.

Răzvan Voncu este un critic de atitudine: își expune tranșant opinia, aduce argumente în susținerea ei, nu ezită să

se pronunțe critic când constată că anumite fapte nu sunt în concordanță nu doar cu propriile păreri, ci și cu o mai largă viziune asupra unor stări ce ar trebui să fie echilibrate. Acțiunea critică se desfășoară între inventivitate și rigoare, calități ce nu-i lipsesc lui Răzvan Voncu și se pot observa în „cronica edițiilor”, mai ales asupra unor scriitori despre care s-ar părea că lucrurile fundamentale s-au spus. Recitindu-i, criticul găsește câte un element de originalitate și de diferențiere. Interesantă și generatoare de resurse interpretative este ipostaza în care criticul îl vede pe Creangă, de pildă, ca *scriitor ascuns*.

Articolul despre Slavici — *Un nou Slavici apărut*, prilejuit de tipărirea publicisticii scriitorului în ediția Vatamaniuc, arată din nou claritatea și rectitudinea atitudinii criticului, care nu merge pe căi bătătorite, ci încearcă interpretări noi, chiar în contradicție cu altele exprimate, configurând o nouă imagine a scriitorului prin publicistica sa. Este util de urmărit traseul argumentativ al criticului bazat pe realitatea operei publicistice, pe descifrarea condițiilor complexe ale perioadei, pe evidențierea poziției reale a lui Slavici în perioada războiului, a ocupației Capitalei, în problema Unirii Ardealului, pentru a putea fixa cu exactitate profilul scriitorului, mai ales al publicistului Slavici. Răzvan Voncu demontează debilitatea unor afirmații (chiar falsul lor) referitoare la Slavici și poziția în problema Unirii.

În acest volum mai scrie despre C. Stere (cu titrări care ar trebui să-și găsească o consonanță în realitatea axiologică operei: *C. Stere, marele scriitor; Un publicist fără egal*), despre Cioran, pune într-un *dosar al avangardei* pe Geo Bogza, Sesto Pals (Simion Sestopali), Stephan Roll, Șașa Pană, Urmuz, D. Trost, Sebastian Reichmann. Discută proza lui Zaharia Stancu, D.R. Popescu, Marin Preda, Fănuș Neagu, Augustin Buzura, Gabriel Chifu. Observă că, spre meritul său, criticul nu se lasă dus și amețit de delirul propagandistic care, în cazul multor comentatori, a anulat luciditatea analizei, care ar trebui să rămână obiectivă în atitudine și aplicată pe operă. (A.I.R.)

giu în Germania făcut în administrația militară, Gerhard Velburg este trimis în România alături cu alți rezerviști, care fiind la rândul lor fiind titrați, autorul îi numește, cu umor, „o căprărie academică” (*Pe drum, 14 decembrie 1916. Plecarea. O căprărie academică. Urcarea în vagoane*). El însuși specialist în Drept, cu lucrări în domeniu, Gerhard Velburg îi are colegi (care vor apărea ca personaje pe parcursul jurnalului) pe „Franta Sindig, un pastor bine înșurubat, și el doctor în filozofie”, pe Fritz Beschorner „specialist în limbi moderne”, un „student la Teologie”; chiar și subofițerul acestei „căprării” are studii superioare, e, adică, „filolog clasic.”

Este de la sine înțeles că lucrarea lui Gerhard Velburg excellează de cadrele unor simple notații jurnaliere ale unui participant la război (mai ales că autorul nu a fost un combatant în liniile de luptă); ea are caracteristicile jurnalului, dar se intersectează cu diverse modalități epice, cu o suită de reflecții ce țin de analiza sociologică și de prospecții din zona psihologiei. În timpul drumului spre România, au răgaz să dezbata teorii savante despre eroism și eroi în timpul războiului, despre „moartea eroică”, despre „moartea în război”, despre condiția de erou. Când trebuie să se reîntoarcă din permisie (septembrie-octombrie 1917) meditează asupra sensului și adevărului stărilor premonitoare. Ajung în „Alpii Transilvaniei: viaducte,

Biblioteca, o nestăvilită erupție

Gheorghe GRIGURCU

Robert Șerban: Kafka își dezvăluie în jurnal lăcomia de cărți. Îi cam semănați: de la 7-8 ani colindați librăriile. Bănuiesc că azi aveți o bibliotecă neîncăpătoare, că primiți o mulțime de volume cu autograful autorilor, că editurile vă trimit noutățile lor. Continuați să mai mergeți prin librării și prin anticariate? Dacă da, ce anume căutați?

Gheorghe Grigurcu: Cred că „lăcomia de cărți”, manifestată precoce, reprezintă semnul unui impuls enigmatic al evaziunii din real. Unii din cei în cauză rămân toată viața la stadiul unor cititori pasionați. Alții devin autori, însoțindu-și abstragerea din real cu plămuierea unei „opozitii” la acesta, în planul ficțiunii. Vă rog să nu mă considerați neapărat bucuros de împrejurarea că fac parte din a doua tagmă. Milan Kundera vorbea undeva de visul ardent al unui literat de a nu fi literat. Ne putem da seama de ce, nu-i așa? Cît privește biblioteca, aceasta mi-a crescut mereu, cuprinzând toate odăile din ambele locuințe pe care le am acum, aidoma unei erupții ce n-a mai putut fi stăvilită. Cu toate că din librării nu-mi mai cumpăr volume noi decât extrem de selectiv. Și că din rândul celor numeroase pe care le primesc de la diverși autori nu pot reține decât puține pentru a le comenta în scris.

– Ce faceți când nu citiți, nu scrieți ori meditați? Priviți la televizor? Ascultați muzică? Vă uitați la filme, vă plimbați? Aveți un ritual al zilei?

– Un ritual al zilei? Îl avem fiecare din noi. Acesta constituie un soi de anticameră a încăperii psihice în care scriem, în care zăbovim mai mult sau mai puțin, cu gândul evident îndreptat spre obligația scriptică ce urmează. E aidoma unei somnolențe ușoare, cu urechea ciulită la sunete ce ar putea interesa scrisul. Un răstimp alb. Adevărul e că și-n acele clipe se întâmplă să-mi pregătesc în mințe cite un text pe care-l voi așterne când mă voi așeza la masa de lucru. Cele două plimbări cotidiene cu cîinele îmi îngăduie și ele nu o dată să-mi pot continua truda literară.

– Spuneți undeva că tinerețea e o greșală a copilăriei, că maturitatea e o greșală a tinereții, dar că nu știți ce ar putea fi bătrînețea. S-au mai limpezit lucrurile între timp? Care ar fi plusurile pe care le aduce cu sine bătrînețea?

– Da, bătrînețea... Vine atât de discret, încît prea adesea nici nu realizezi că s-a instalat. Exceptînd unele neajunsuri somatice, am rămas același. Așa-zisa vîrstă a treia nu e atît o inovație a existențialului, ci așa zice o sumă a etapele sale anterioare, neexcluzînd copilăria. Am impresia că ar fi cu puțință o analogie cu postmodernismul, cel ce convoacă toate experiențele acumulate anterior, pe care le poate solicita *ad libitum*. Bilanțul a ceea ce am fost, a ceea ce suntem, pe care l-am putea obține la senectute se modelează continuu din materia a ceea ce-am trăit. Chiar dacă în combinații inedite ce ne confirmă simțămîntul unei *prezențe* tardive care mai dăinuie.

– Unul dintre prietenii dumneavoastră, poetul Petre Stoica, a scris o

carte cu titlul «Insomniile bătrînelui». Vă bucurați de acest... avantaj al vîrstei sau nu?

– Ocazional, „mă bucur”, dacă vreți. Dar mă bucur mai ales că l-ați amintit pe importantul poet și pe scumpul meu prieten de odinioară, Petre Stoica.

– În debutul unei cronici, din 2011, la o carte a poetului Adrian Alui Gheorghe, faceți o referire, nu tocmai măgulitoare, la postmodernism: «fața machiată a modernismului pentru a nu i se vedea pe scenă ridurile». Nu sunteți prea aspru cu acest curent literar și cu numeroșii lui teoreticieni și susținători, de la noi și de aiurea?

– Sunt departe de-a contesta semnificația postmodernismului atît de extins, atît de tangibil la ora actuală. Dar cred că n-am putea evita constatarea că avem a face cu o precumpănitoare exploatare, nu o dată ingenioasă, imprevizibilă, a trecutului, în formulele creației pe care le cunoaștem de un secol și jumătate încoace. E o circularitate ce nu exclude originalități incontestabile, dar în sensul, poate, al unei faimoase vaticinări hegeliene cu privire la artă. Spiritul uman pare a fi atins un plafon al unei încăperi în care e însă liber a se desfășura precum în *plein-air*...

– Cum vă place literatura tinerilor milenariști? Ce considerați că aduce nou generația 2000 și cea de după ea, în lirica de la noi?

– Poeții noului mileniu pun accentul pe o intimitate paradoxal socializată, a străzii, a barului, a tehnicii inclusiv informaționale. Introspecții grăbite, sincopate, aglutinate cu o dispoziție conversațională, familiară, cu largi ferestre deschise spre un firesc al urbanității acaparatoare. Și nu fără, în destule cazuri, drăgălașe verbe porno. Numai că deocamdată sunt la mijloc prea multe nume, sute și sute de autori scriu în aceeași cheie, într-o expresie prea adesea nediferențiată. Witold Gombrowicz nota undeva că într-un singur oraș argentinian există zeci și zeci de pictori, însoțită de surprinderea sa că lucrările lor „nici nu sunt prea rele”. E nevoie de o decantare a acestor nume care se va produce neîndoielnic, curmînd babilonia la care asistăm în prezent.

– „Să adîncești atît de mult intimitatea, încît aceasta să capete un interes public”. Vă aparține această idee pe care eu o văd ca o posibilă și foarte frumoasă definiție a poeziei. Sunteți unul dintre cei mai longevivi scriitori, cu o relație îndelungă și intensă cu literatura. Ce v-a ținut alături atîta timp?

– Nu numai comentariul critic, ci și poezia, ca și însemnările de jurnal de care m-am învrednicit, cu speranța de-a nu mă jena de ceea ce am scris.

– Nu v-a tentat să scrieți și proză, roman?

– Nu. Motivul, cum am spus undeva: agorafobia. Spațiul prea amplu al epicului care mă intimidă.

– Ce fel de cărți recitiți, care autori? Mai e timp pentru recitit, cînd valului de titluri noi nu i se vede creasta?

– Una din mîhnirile mele prezente e cea de-a nu mai avea timp să recitesc ceea ce aș dori. Poate chiar cea mai mare decepție pe care mi-o aduce senectutea e această strîmtorare a timpului, dacă

e să-l considerăm static, ori acea viteză crescîndă a rîlării sale dacă e să-l considerăm cinetic.

– Mărturisiți că scrieți prea adesea despre cărți care nu par a avea mari șanse de supraviețuire, care sunt „de epocă”. Ce și cînd vă entuziasmează o carte? Cum și de ce supraviețuiește o carte?

– Mi s-a adus la un moment dat obiecția că mă ocup de autori „minori”. Dar, Doamne, cum aș putea proceda altminteri? În postura de cronicar literar, am de a face în primul și în al doilea și, frecvent, în al treilea rînd, cu „autori de

epocă”, rareori cu aparițiile celor, să zicem astfel, excepționali, posedînd alibiul cert al supraviețuirii. Oare alți confrăți ai mei, cei mai stimabili, în materia criticii „de întîmpinare”, nu procedează la fel? Oare cei mai de seamă critici interbelici n-au scris prea adesea despre poeți de care azi nu-și aduc aminte decît cercetătorii? Să nu uităm că valoarea în numele căreia ne străduim a ne rosti e o „relație unică și inconstantă între operă și un cititor oarecare” (Valéry). Și cum să nu ne amintim imaginea pe care Proust o acorda bibliotecii, drept un mare cimitir, unde, pe cele mai multe morminte nu se mai pot citi numele șterse?

– Față de ce carte, față de ce poet vă simțiți vinovat din postura de critic literar? Pe cine ați subevaluat, dintr-un motiv sau altul?

– Sunt departe de-a mă socoti infailibil. Socotesc însă că alții ar putea stabili mai bine unde am greșit.

– Există muștrările de conștiință ale criticului sau, totuși, literatura e un joc, nu o chestiune de viață și de moarte?

– Neîndoios, literatura poate fi abordată și ca un joc (vezi Huizinga). Dar orice joc nu e un spectacol al Destinului? Proiecția aparentă a acestuia, la o scară sau alta, fie și în miniatură, prin mijloacele cîștigului ori ale pierderii?

– Lumea culturală se schimbă rapid și, odată cu ea, poziția criticului (fie el de artă, muzical, dramatic, literar etc.). Puterea lui e astăzi mult diminuată, influențează tot mai puțin mediul în care se manifestă. Internetul a impus o democratizare a intervenției critice. Ba chiar și politicile corecte au făcut-o. Ce fel de viitor apreciați că va avea meseria de critic literar?

– Vedeți, progresul tehnic, avansul

informațional, pedanteria politicii corecte nu duc la dispariția șpețelor consacrate ale scrisului literar. Cînd a apărut fotografia, lumea s-a temut că pictura și-a trăit traiul, cînd a apărut cinematograful, s-a crezut că teatrul își va da obșteșcul sfîrșit. De ce să prezumăm scoaterea din uz a criticului literar?

– S-a mărit numărul cărților de rebut în ultimii ani, susțineți. Aveți o explicație?

– Fenomenul acesta de inflație cred că s-ar putea explica în două feluri. Pe de o parte, avem a face cu o detență prelungită a îndelungatei epoci dominate de cenzură, cu un compensator libertinaj *sui generis* la care se dedau tot mai mulți tineri și mai puțin tineri literatori, nu în ultimul rînd veleitari. Pe de altă parte, e posibil să fie și un mijloc al defensivei, o retranșare în idealitate în fața economiei

de piață, nu o dată dure, inclemente cu cei ce nu intră în sfera pragmatismului său.

– Are scrisul de literatură vreun scop, domnule Grigurcu?

– Maioreșcu se întreba odinioară: „Dar care e folosul folosului?”

– Trăim într-o lume a topurilor, a clasamentelor. Care vă sunt preferințele din poezia românească contemporană? Care este „lista lui Grigurcu” pe care ați recomanda-o cititorilor curioși de poezie? Aveți un top... 10?

– Îmi puneți o întrebare ultradelicată. Nu mai puțin dificilă decît dacă unei femei i s-ar cere să numească public 10 cele mai frumoase femei din rîndul numeroaselor sale colege. Celelalte, nu o dată frumoase și ele, nu s-ar simți ofensate?

– „Amintirile pot fi mai tari decît orice alcool. Într-o clipă te euforizează, sugerînd un soi de Destin cu direcție inversă”, scrieți. Vă propun un joc: dacă ar fi să furnizați subiectele pentru două filme de scurt-metraj tari, foarte tari, din propriile amintiri, care ar fi acele amintiri?

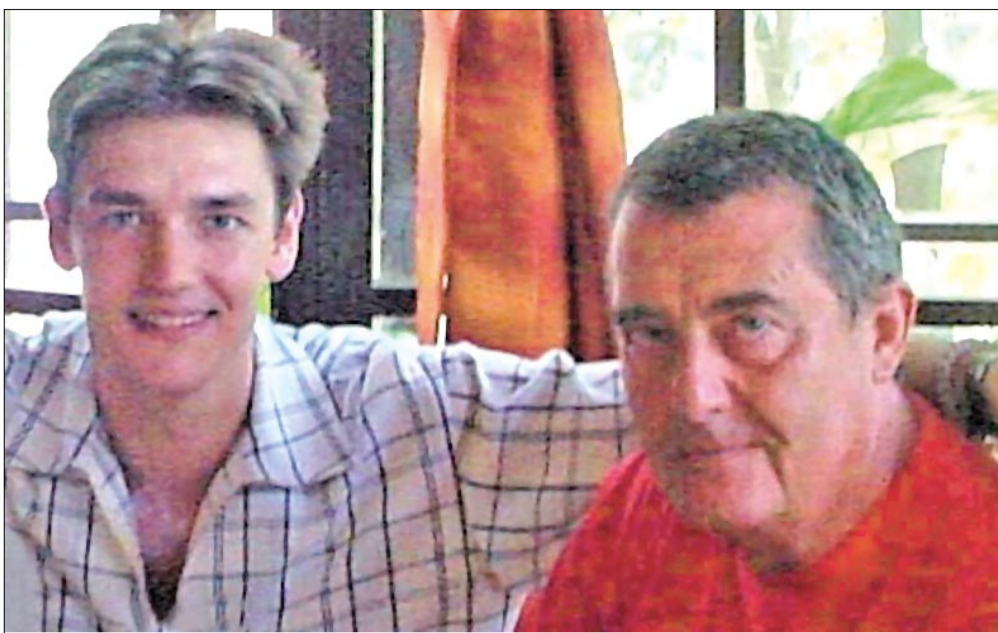
– Fiindcă ar fi două „scurt-metraje”, vă dau un răspuns corespunzător: angajarea mea la revista *Familia*, în 1965, și evenimentele din decembrie 1989.

– Se face o antologie a poezilor lumii contemporane. Cu ce poem, din cele scrise de dumneavoastră, participați?

– Nu sunt în stare acum de așa ceva. N-ar fi o lipsă de modestie să mă autotitez, în finalul discuției cu dumneavoastră, pentru care vă mulțumesc, cu versuri?

Interviu realizat de Robert ȘERBAN

Borco Ilin și Dușan Petrovici

24

O zi obișnuită

Ildikó GÁBOS

Pe la prânz, când după un somn lung și apăsător, cu vise încalcite, în sfârșit se hotără să-și deschidă ochii, privirea-i căzu pe pata de cer murdar-cenușiu ce se întrezărea prin perdele, iar în urechi îi răsună cadența monotonă a ploii.

– Ce bine că e o ploaie fertilă de primăvară și nu una rece de toamnă! – își zise, înlocuind rapid gândurile automate negative cu unele pozitive, după cum o învăța terapeutul ei.

Se întinse leneș în așternut, moment în care cârcele obișnuit de la trezire se instală dureros în pulpa piciorului stâng. Numără încet de la 1 la 10, după cum învățase la cursurile de relaxare, însă cârcele nu cedă, silind-o să sară în picioare și să-și maseze energic cu două degete pulpa, după cum îi indicase kinetoterapeutul ei. Mișcarea bruscă și aplecarea în față îi induse pe loc o amețală puternică, palpații și o senzație de sufocare. Automat întinse mâna după tensiometrul de pe noptieră: 105-55-109.

– Bine-ai venit, tahicardie! zâmbi în gând, după cum învățase la Thai Chi, în timp ce notă valorile într-un caiet cu etichetă roz pe care, la indicația maestrului ei Zen, scria: *Caietul micilor fericiri*.

– Păcat că sunt numere atât de mari, altfel aș putea să le joc la loto, cu siguranță aș câștiga și aș merge în excursia aia în jurul lumii pe care o tot planific, mai adăugă în gând, după cum auzise la un workshop de gândire pozitivă.

Inainte de a ieși din dormitor, mai aruncă o privire către iubitul ei care, sub influența anxioliticelor și a sedativelor, continua să sforăie liniștit și constată că în loc de un iubit, vede doi!

– Asta mai lipsea, diplopie! fu primul ei gând, pe care-l înlocui repede cu: „Ce noroc pe mine, dintr-o dată doi iubiți!”. Vorba ceea: „Avem doi iubiți, cum procedăm?”, rânji în sine ea, apoi se duse în bucătărie pentru a iniția „secvența de start”, însă nu spre vreo planetă îndepărtată sau vreo nouă eră, ci spre o nouă zi.

În timp ce-și pregătea cafeaua, rația zilnică de două felii de pâine prăjită fără gluten, iaurtul cu semințele de chia, îndulcit cu o banană, răsturnă un pahar cu apă, risipi semințele pe podea, se zgârie cu capacul de la ambalajul iaurtului și avu mari dificultăți să scoată o ceașcă din dulap.

– Ataxie sau apraxie? That is the question, monologă în gând, shakespearizând, plus slăbiciune musculară, crampe abdominale, transpirații reci și frisoane, mai constatată sec, nemaistrăduindu-se să înlocuiască niciun gând cu nimic.

După micul dejun-prânz, urmă „doza uzuală”: o pastilă roz (pe care o iubea cel mai mult, pentru că o binedispunea prin culoare și netezime), una lunguiață și portocalie, una albă și plată, una ovală ca o perla străvezie și una mare, neagră și urâtă, ce semăna cu o goangă de bucătărie și pe care o ura mai ales pentru că abia o putea înghiți. Apoi începu „Marea Ungere”, dar nu cu mir, ci cu diverse alifii: pe unghii, pe degete și la călcâi.

– Oare Ahile se ungea la călcâi? se întrebă râzând în sine ea, pentru că îi plăceau cinismele.

Iși mai numără și bășicile din palmă și de pe buricele degetelor, spunându-și: „Dacă iese număr par, voi avea o zi bună!” Erau 17... „Ei, la urma urmei e cifra mea norocoasă”, se încurajă.

Urmă dușul, agățată de cele două bare de inox pe care și le montase recent în baie, uscatul, șezând pe colacul wc-ului, pentru că nu-și putea ridica piciorul, îmbrăcatul, încălțatul (printre alte ameteți și vedere încețoșată), machiajul la oglinda ca o lupă (după tutorialul de „makeover pentru VIP-uri” de pe youtube), legarea eșarfei (după tutorialul „25 ways to wear a scarf”, tot de pe youtube) și în fine, obosită moartă și transpirată din nou, fu gata să iasă în oraș.

După ce coborî 126 de trepte, se văzu obligată să se prăbușească cinci minute pe banca din curte, urmărind indiferentă cum câinele vecinului urină discret la picioarele ei.

Pe stradă merse, vorba cântecului, „pe lângă gard, pe lângă drum”, cu grijă și cu nasul în pământ de groaza gropilor-capcană. Nu-i dădu nimic cerșetorului de la colț; „zgârcita dracului”, o înjură acesta printre dinți.

Seara când, după repetarea tuturor operațiunilor de mai sus, dar în ordine inversă, în sfârșit închise ochii, apucându-se de „bilanțul zilei”, după cum învățase la cursul de managementul timpului, concluzionă placid: o zi obișnuită...

Spaima de absurd

Dușan PETROVICI

În lucrarea mea de licență, *Retorica discursului (im)posibil*, din 1998, susținută în cadrul Facultății de Jurnalistică la UVT, am abordat, printre alte creații literare (am să numesc doar *Cărțile crude*, de Mircea Mihăieș), și poezia lui Dușan Petrovici. Am regăsit corespondența cu Dușan, de acum mai bine de douăzeci de ani, după ce, în ultimii zece ani, mi-am schimbat domiciliul de cinci ori. Mirare mare cum de nu s-a pierdut, mirare mare să citești astăzi scrisorile scrise de mână! Abia după mult timp îți dai seama de greutatea lor, de călătoria lor în trenuri și avioane, de amprenta directă și personală pe care o pune cineva pe hârtie, gândindu-se la tine. Senzația este una asemănătoare cu cea a conversațiilor telefonice de pe vremuri, când mergeam, în vacanță, cu bicicleta până în satul vecin, la centrala telefonică, să fac o comandă de convorbire cu iubita din Timișoara. Cum îți era norocul – aude, nu aude, e acasă sau nu e. La fel se aștepta și o scrisoare, căreia nu puteai să-i mai faci un *later edit*, să o modifice, să o renegi sau să o depersonalizezi. Ce a fost scris cu mâna rămâne pe un altfel de *server*, cu o capacitate de stocare mult mai mare decât cea tehnologică — în memoria inimii. (Borco Ilin)

Dragă Borco,

De la un sârbo-filolog care-mi despică (pre)numele-n șapte cu atâta nostalgie „transcendentală”, și care, el însuși poet (după câte mi-am putut da seama și din scrisoare și din «po(i)etica»-ți lucrare), nu mă pot aștepta decât la scalparea până la măduvă a „dușă-nu”-lui meu sufletesc! Ceea ce ți-a și reușit, lăsând printre degete să-ți curgă, nu însă fără a le arde, „nisipul mișcător” al neputinței mele.

Am impresia, ba sunt sigur, că și tu, ca și Șerban(e) porți aceeași stranie grupă sanguină (să-i zicem „Alfa și Omega”) care te înalță până la stele și te coboară în Hades după bunu-i plac. Pentru ce-ai făcut merită să-ți scriu în sârbește, dar a trecut cam „o palavină de veac” de când nu mai maltratez (sau invers) limba cumplitului Karagici. Poezia, la mine, a fost o treabă hormonală (chiar așa!) și nu vreun „dar” deosebit, „talent” sau nu știu ce „revelație”. M-am atârnat de ea de spaima să nu cad în hăul absurd al Mumii celei Mari, și iată că ea m-a târât până în pragul bătrâneții, dar nu a celei „dușănești”, căci, slava Bogu, nu m-am maturizat deloc!

Se să-ți mai scriu despre poezie? „Nu moare sârbu”, i-am spus eu lui Șerban în clipa în care m-am hotărât să iau drumul pribegiei. Și faptul că n-am murit încă se datorează, în mare parte, acestei Doamne în freneticul ei giulgiu îngeresc. Drept care-i foarte mulțumesc! Precum și ție, care ai laut-o cu atâta patimă în brațe.

Și cum „sârb la sârb nu-și scoate ochii”, sper să ne vedem în Temișvarul verii lui '97. Până atunci, zdravo și dovidjenja!

Dușan
11. 11. 1996, Düsseldorf

Dragă Borkovici,

Cum epistola ta, care a făcut aproape o lună pe drumul marelui poștalion românesc, m-a năpădit cu versurile-ți băștinașe, din care zău că a crescut aba-

nosul ca un colț de mamut — eu mă văd bătut, dar nu abătut, deoarece nu am nici un afiș mai ca lumea, și zău că aș fi vrut să-ți trimit vreo 2-3 fluturași — cap de mort, căci:

E vina noastră că am ales,
între cer și pământ,
eternul zero al tuturor lucrurilor;
și rămași grei într-o clipă nătângă
ne purtăm plodul cauciucos cu
mândrie

și habar n-avem cum îngerii fără sex
avortează zilnic o lacrimă sterilă,
lacrima de moarte!

Poete, eu la viața mea am scris versuri atât de anapoda, încât mă mir că am ajuns, din câte am aflat de la Șerbanski, într-o antologie (alcătuită de L. Ulici) a poeziei românești de la origini până-n prezent! Și asta cu trei poeme și făcut cu patru ani mai tânăr! Nu e rău deloc.

Încolo, îmi tot bat capul ce să fac: să mă întorc, într-o bună zi, la vatra strămoșească sau să-mi vând scheletul la vreo facultate de medicină germană (5000 DM!). Căci...

aș vrea să plec,
dar mă lovesc mereu numai de
puncte cardinale

ce nu-s măcar nici coarne de cerb
ci furci cu fierul înroșit
și mă zbat ca un demon, și surd și
mut,

și mă gândesc că n-o să moară cu-
vântul,
precum nici pasărea în cuibul ei.

O asemenea încheiere trebuia să te facă să plângi, dar cum n-ai s-o faci de sârb ce ești, eu te salut și te rog s-o sâruiți pe Vera din partea mea, căci moja zena te sârută și ea și mă îndeamnă să-ți mai scriu.

Zdravo și dovidjenja
Dușan
2. 2. '98, Düsseldorf

Dragă Borko,

Îți trimit umila-mi prefață (mai bine zis pre-fața acestei cartoline!) la marea ta carte de versuri de bastard rece ce ești.

În ce mă privește, mai bine aș fi „vultur slav” decât al poeziei sclav și aș face ceva să scap de problemele care mă frământă.

„Un vultur slav”

Poezia lui Borko, acest Bastard rece, care visează „ferocități mirifice” este, de fapt, un mister, iar poetul nu face altceva decât să-și exorcizeze tinerețea căzută într-un timp care i se pare ca „un bătrân agresiv”. Viziunile întunecate ale lui Borko sunt atât de bine prinse în structuri metaforice de un subtil expresionism, încât Apollo și Dionisos devin frați siamezi în „nordul bastard” al existenței sale, iar poetul plânge „ca un monstru fragil”, de unde și lipsa orgoliului și a vanității de a epata cu orice preț, căci „toate cuvintele din Biblie/ au fugit la Dumnezeu/ să îndrepte erorile gramaticale/ ale judecății de apoi”. Iar când poezia va deveni „o rece prăpastie”, ceea ce se și întâmplă adesea, atunci un poet înzestrat, să nu zic apucat, ca Borko, va ști să grăiască: „Măine în zori tu alegi armele/ cu care îți voi șterge de pe frunte/ urmele lăsate de copitele lunii/ și cicatricele săpate de poeziile străinilor”. Așa să fie!
16. 09. 2003

Notă: Prefața a fost scrisă pentru cartea de versuri cu titlul inițial *Bastardul rece, care s-a transformat în Adio, gondolier, vin caii. Nu a fost publicată, căci se pierduse pe vremea galopului nebun.*

harfa de iarbă

Bizanțul, filosofia, ereziile

Adina ȘTEFĂNESCU

Dragă Zoon Emotikon, ne apropiem de marea filosofie greacă, începând cu sofistii și Socrate. Dar așa cum în film sau în literatură se începe uneori cu finalul, pentru a menține suspansul și interesul viu, voi proceda la fel cu tine. Voi scrie azi despre perioada când se credea că filosofia greacă a murit și spiritul antic s-a stins pentru totdeauna. Vom vorbi despre Bizanț și filosofia greacă deghizată subversiv în teologia creștină în secolele IV-VIII.

Bizanțul înseamnă mai mult de 1000 de ani de istorie fabuloasă, într-o perioadă neagră, a invaziilor popoarelor barbare. În timp ce Occidentul se lupta cu noi și noi valuri de imigranți, care nu știau nici măcar să dea sârui-mâna, așa cum știu cei de azi, păzit la granița de nord de Dunăre, străjuit de două mări, Marea Neagră și Mediterana, Bizanțul părea să se dezvolte în ciuda tuturor contradicțiilor interne. Imperiul Bizantin a avut nucleul în Orientul Apropiat, iar pe vremea lui Iustinian a ajuns până în Italia și Spania.

Din 284, din vremea lui Dioclețian, și până la divizarea vechiului imperiu roman, în 395, Bizanțul înseamnă, de fapt, tot Imperiul Roman, chiar dacă fusese mutat capitala la Bizantium (Constantinopol), în vremea lui Constantin cel Mare. Oricum, Roma nu mai era centrul lumii de multă vreme. Acolo se mai afla doar Senatul. Înșiși Dioclețian cărmuia tetrarhia de la Nicomedia (la sud de Istanbul). Roma rămăsese importantă doar pentru că exista Vaticanul. Ultimul împărat roman al Apusului a fost Romulus Augustus, detronat în 476 e.n. de către generalul german Odoacru. Istoria cea mai interesantă se petrecea în noul Bizanț. Dacă Roma și Atena deveniseră provinciale și marginale, în Răsărit înfloreau dinastiile. Prima a fost dinastia lui Teodosie. Dar înaintea lui Teodosie I cel Mare a fost Constantin cel Mare, cel care a schimbat cursul istoriei, punând în legalitate creștinismul și mutând capitala la Constantinopol (noua Romă).

Constantin cel Mare este considerat un sfânt important de Biserica creștină. Nu voi intra în această discuție. Voi spune doar că el a dat foarte multe drepturi creștinismului (prin edictul de la Mediolanum) și l-a pus sub protecția statului, alături de alte religii păgâne. Creștinii nu au mai fost persecutați. Clerului creștin i s-au acordat privilegiile preoților păgâni. Dar să nu uităm că și Galerius, împăratul cu origini de prin părțile noastre, după ce i-a căsăpuit pe creștini, a dat un edict în 311, prin care li se recunoșteau drepturile. Constantin a rămas toată viața Pontifex Maximus, funcție supremă în religia veche, păgână. În calitate de *augustus*, conform tradiției romane, primeai această numire pe viață. Constantin a intuit că noua religie era impredictibilă, așa că a preferat să o țină sub atentă supraveghere. Acest om de stat vizionar, înainte de toate revelațiile și epifaniile despre care se povestește, a fost un personaj extrem de practic și pragmatic. A înțeles că tocmai creștinismul ar putea fi elementul cheie care să unifice toate rasele imperiului.

Dacă nu înțelegem atmosfera religioasă din epocă, nu înțelegem nimic. Creștinismul devenise religie oficială de stat, dar era sfâșiat de contradicții interne și de erezii. Încă din vremea lui Constantin începe aventura conciliilor,

întâlniri între clerici la care uneori lua parte și împăratul, pentru a dezbate chestiuni arzătoare ale dogmei creștine. Înșiși Constantin a căzut spre sfârșitul vieții într-o erezie. La modă atunci era arianismul, care contesta că Dumnezeu Fiul a fost născut, iar nu făcut, de o ființă cu Tatăl. E ușor de recunoscut un fragment din Crez, elaborat la primul conciliu de la Niceea, în 325, la care a participat împăratul. Să nu-ți imaginezi că aceste concilii și sinoade priveau doar o elită religioasă și culturală. Problemele de dogmă constituiau obiectul unor pasiuni cumplete între cetățeni, constituiți în grupuri mari și bine organizate.

În secolul al IV-lea, sinoadele erau ceva extrem de obișnuit. Le-aș asemăna cu colecțiile de modă din fiecare sezon sau cu lansările unor noi versiuni de gadgeturi. Înainte să ajungă Constantinopolul centrul cultural al Răsăritului și, implicit, al elaborării dogmei creștine, orașul cel mai bine cotate a fost orașul egiptean Alexandria. La Alexandria s-au mutat toată intelectualitatea și cultura elenistică, după ce Atena pierduse mult din importanță. Am să povestesc altă dată cum, din cauza războaielor religioase, căzuse victimă o mare femeie matematician și filosof, Hipatia. Povestea ei este edificatoare despre cum se tranșau pe vremea aceea chestiunile de dogmă. În cel mai bun caz erai exilat, în cel mai rău, sfârtecat la propriu, fizic, așa cum a pățit

Incepând cu Constantin cel Mare, statul a luat parte la disputele religioase și le conducea după cum îi dictau interesele politice. Cel mai dramatic pentru toată lumea era când interesele statului nu corespundeau cu interesele Bisericii. Dioclețian fusese foarte inspirat când separase puterea militară de cea civilă. Dar niciodată nu s-a gândit că ar trebui să o separe și de cea religioasă. Problema este că această hotărâre a lui Dioclețian crease mediul perfect de dezvoltare pentru o aristocrație administrativă. Birocrația și-a găsit desăvârșirea în imperiul bizantin. S-au adăugat privilegiile bisericești, cum ar fi scutirea de impozite și obligații civile, extinderea patrimoniului prin donații și moșteniri și stufăria birocratică. Abia foarte târziu, patriarhului de Constantinopol i s-a impus să provină din mediul monahal, să nu mai fie laic. Toate aceste fapte de laudă le-am preluat și păstrat cu mult respect, noi, urmașii Imperiului de Răsărit.

Totuși, chiar și Dioclețian prinsese gust pentru fastul și autoritarismul orientat. Tot ceea ce avea legătură cu împăratul era considerat sacru. Având reale calități de colecționari, bizantinii le-au adunat pe toate și le-au dus la nivel de mare artă. La curtea împăratului era un veșnic circ pe controverse religioase, un circ controlat, e adevărat, dar viața continua să fie confortabilă și opulentă, iar privilegiile celor din administrație și corupția mergeau înainte. În mod eronat se crede că turcii au dezvoltat sistemul de privilegii și un aparat administrativ supradimensionat și corupția. De fapt, preluaseră totul de la bizantini, o moștenire ca de la imperiu la imperiu.

Să nu ne îndepărtăm însă de vremea lui Constantin și ce a urmat, până la Iustinian. În imperiu colcăiau ereziile. De pildă, arianismul, care plecase de la capul răutăților intelectuale, adică din Alexandria, apoi nestorismul, monofizismul și multe altele mai neînsemnate. Ulterior a apărut imensa problemă a iconoclastului. Toate astea în contextul prezenței păgânismului. Au existat

împărați, precum Iulian Apostatul, care, după moartea lui Constantin, a încercat să restaureze păgânismul în imperiu. În Grecia rurală, de pildă, păgânismul era înfloritor, probabil pentru că se afla lângă vechile centre păgâne și departe de centrele de efervescentă religioasă creștină. Adevărații intelectuali ai acelor vremuri erau teologii, precum anatolianul Ioan Gură de Aur sau capadocienii Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz. Disputele erau religioase, dar maniera de elaborare era de sorginte păgână, folosind regulile școlilor de retorică și logică din Atena sau Alexandria.

In primele două sinoade ecumenice, după lupte care au antrenat multe pasiuni și persecuții, s-a fixat definitiv învățătura că Isus Cristos este atât Dumnezeu, cât și om. Dar această soluție nu a fost satisfăcătoare pentru teologii avizi de despicierea firului în patru. Erau pur și simplu obsedați de felul

prin imensul potențial de concepte și înțelesuri.

Erodat de neînțelegerile religioase, Imperiul poate părea un dezastru perpetuu. Dar în realitate nu este așa. În secolele sale timpurii, în imperiu exista o puternică viață spirituală. Existau foarte mulți călugări eremiți (solitari), cei care trăiau în pustiu și singurătate într-o mare ținută morală. Mulți dintre ei proveneau din familii nobile, bogate, din clasa *curiales*, aristocrația orășenească, și erau foarte instruiți în cultura veche, păgână, fiind iubitori ai lui Platon. Sfântul Antonie este unul dintre cei mai cunoscuți eremiți, cu origini nobile, de la începutul monahismului bizantin. Un alt călugăr cunoscut este Sfântul Pahomie, un om cu state grele în armata romană, care a pus bazele organizării mănăstirești, preluând în parte rigoarea organizării militare. El a pus bazele monahismului cenobitic, de grup.

cum trebuie înțeleasă unirea firii umane a lui Cristos cu cea dumnezeiască. Dacă la Roma nimănui nu-i mai stătea mîntea la finețuri teologice, căci Alaric, căpetenia vizigoților îi ținea într-o stare de șoc permanentă, în Bizanț Nestorie îi susura la ureche împăratului Teodosie al II-lea: „Dă-mi, Stăpâne, un pământ curățat de eretici, iar eu îți voi da în schimb cerul ca răsplată. Ajută-mă să îi nimicesc pe eretici, iar eu am să te ajut să îi înfrangi pe perși”.

Prin eretici, Nestorie îi înțelegea pe toți cei care nu credeau în independența firii umane a lui Cristos. De pildă, Nestorie nu îi spunea Mariei Maica Domnului, cu Maica lui Hristos sau Maica Omului. Evident, persecuțiile adversarilor s-au ținut lanț și așa a ajuns Teodosie, exasperat, să convoace al treilea Sinod Ecumenic, cel de la Efes, în anul 431. Niciun mare împărat nu a scăpat de această preocupare. Și Constantin cel Mare a avut întâlnirea sa de gradul zero cu Biserica, prin Conciliul de la Niceea, când se puneau problema arianismului și când s-a stabilit Crezul. Orice formulare îi cuvințel, oricât ar părea de nevinovate din actualele cărți bisericești, cele acceptate de dogmă, desigur, au o istorie mai mult decât spectaculoasă și multe victime la activ.

Apare firesc întrebarea: de ce s-au dezvoltat atât de haotic și dezlănțuit ereziile în Imperiu? Și la fel de firesc vine și răspunsul. Pentru că filosofia greacă păgână n-a dispărut niciodată. Multiplele școli elene de filosofie s-au insinuat mai mult sau mai puțin vizibil în dogma creștină și au explodat-o din interior

Cei mai importanți teologi ai vremii au fost crescuți și formați în cultura clasică. Capadocienii Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz au trecut prin școlile de retorică de la Atena și Alexandria. La fel s-a întâmplat și cu Grigorie de Nysa, afiliat la mișcarea neoalexandrină din secolele III-IV, care pune la mare preț rolul rațiunii în studierea dogmei. Cu toții am auzit câte ceva despre marele intelectual Ioan Hrisostomul, zis și Ioan Gură de Aur. Acesta, împreună cu Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz, fuseseră instruiți în stilistică și retorică de către păgânul Libanius din Antiohia. Înșiși împăratul Iulian i-a fost ucenic acestui extraordinar dascăl.

Dacă până în secolul al V-lea, limba oficială a imperiului rămăsese latina (Codexul lui Teodosie este în latină), de aici încolo greaca devine limba intelectualității. La Constantinopol își găsiseră casă bună toți intelectualii surghiuniți din Occident, mânați de furia popoarelor barbare ce năvăleau în fostul Imperiu de Apus. În 529, se încheia Academia de la Atena sub domnia lui Iustinian. Dar se naștea Universitatea de la Constantinopol. Însăși programa acestei universități din timpul lui Teodosie al II-a (secolul al VI-lea) era în limba greacă.

Sistemul de organizare roman poate fi regăsit la orice nivel în noua lume creștină. De pildă, episcopii, numeroși și foarte importanți în epocă, își vor organiza episcopii după vechiul sistem civil roman. Ei au primit o serie de prerogative civile, inclusiv acela de judecător.

Continentul gri

Cultura în subteranele Securității

Daniel VIGHI,

Viorel MARINEASA

Un fost țărănist îl admiră pe Tito

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
STRICT SECRET
I.M.B. – SECURITATE Ex. nr. 1
131/LI/
Nr. 0025157 din 29 APR 1975
Tov. Mr. Santo
SS indescifrabil
CĂTRE
INSPECTORATUL JUDEȚEAN
TIMIȘ
- SECURITATE –

20,30, sursa a stat de vorbă la sediul Asociației scriitorilor din Timișoara, din Piața Vasile Roaită nr. 3, cu fostul fruntaș al P.N.Ț. prof. universitar VICTOR IANCU, de la Universitatea din Timișoara, în prezent pensionar, pe care îl cunoaște din 1943.

Printre altele, acesta pretinde a fi informat de unele cadre didactice sârbe de la Universitatea din Timișoara, pe care nu le numește, că la recenta întrevvedere dintre tov. Ribici și șeful statului nostru, ar fi avut loc unele tratative în legătură cu retrocedarea către R.S.R. a unor județe din așa-zisul Banat Iugoslav.

VICTOR IANCU susține că actualul conducător de stat și de partid a reușit să traducă în viață, cu înțelepciune, politica național țărănistă a doctorului Lupu și Sever Bocu de anexare a Banatului Iugoslav, în care predomină populația etnică română.

De asemenea Victor Iancu se extiază de ceea ce el numește „înțeleapta

unele articole în revista Orizont.

Sursa apreciază că, în ultimii ani, capacitatea de muncă a profesorului Iancu a fost considerabil redusă. S-au înmulțit însă ciudățeniile, nervozitatea, atitudinea gălăgioasă, pierderea controlului de sine, impresia că nu i se acordă atenția cuvenită și cinstea respectivă.

Și înainte și după ieșirea la pensie venea aproape zilnic la facultate. Nutrește o adevărată pasiune pentru bârfă, se crede nedreptățit, face comentarii în legătură cu comportarea colegilor, a cadrelor de conducere din Universitate, glume în doi peri.

În ceea ce privește lucrarea de lingvistică care i se atribuie nu este autorul ei. Lucrarea apărută în editura Facla aparține unui autor (cred) din Baia Mare, cu același nume.

În ceea ce privește influența pe care o are profesorul Iancu, considerăm că ea este ca și inexistentă, deoarece majoritatea oamenilor cu care intră în contact își dau repede seama de neseriozitatea sa și de crescândă diminuare a capacității intelectuale și a puterii de muncă.

Bănățeanu

Observații

Nota a fost luată la solicitarea Mr. Indrei, care are informații despre nonvaloarea lucrării publicate de editura „Facla”, semnată de Iancu Victor și fiind considerat ca autor cel semnalat în notă, fost cond. P.N.Ț., în care caz situația putea fi apreciată ca un sprijin pentru această categorie de autori.

Iancu Victor fiind în evid. generală, nota va fi anexată la restul materialelor de verificare.

Inf. a fost instruit cum să procedeze în viitor pt. a avea un mănunchi de fapte care să „proptească” aspectele generale care are intenția de a le evidenția.

Ss indescifrabil

Cărțile vechi îl strică pe omul nou

Timișoara, 26.IV.83

Notă

Deși despre prof. univ. I. I. sursa a mai comunicat, ... problema, mai ales că în ultimele luni (aproximativ din toamnă) au apărut și aspecte noi.

Sursa îl cunoaște de mulți ani. La început prin soția profesorului, care activează în domeniul pedagogic liceal, iar mai apoi, după o întrerupere a relațiilor (și intereselor comune) în mod mai direct, ... să colaboreze (ba în vederea organizării unor expoziții de bibliofilie, în cadrul muzeului, ba sub forța interesului personal al lui I.I. de a-și îmbogăți colecția de cărți și prin intermediul sursei).

Iată deci câțiva piloni care au pus bazele unui drum de acces deschis al sursei spre locuința și bibl. deosebit de bogată a profesorului.

Aspecte vechi și noi (unele neverificate de sursă că ar fi fost înfăptuite) și caracteristici: - Om de cultură, doct., citit. etc. Dar în mintea lui totul pare a fi

amalgamat, fapt care nu-l impune celor din jur decât după un lung contact direct și permanent, această parte negativă îl împiedică a se dovedi și fixa în ochii studenților ca un bun practician în metodică și didactică profesională.

- Deși om de filozofie și științe social-umaniste, nu este pe deplin convins de doctrina socialistă, faptul că se află în continuă relație cu conținutul cărților vechi nu-i dă posibilitatea unui discernământ; de ex., când a fost să se determine lista titlurilor pt. o expoziție de carte la Etnografie (în colab. cu sursa) a venit cu cărți ce, probabil, nici n-ar mai trebui să existe în bibl. personale, ca de ex. Nichifor Crainic sau cu ale unor „istorici” naționaliști de orientare, zicând – la observația sursei – că, din moment ce se referă la tematica expoziției, sunt afișabile. El urmărea legalizarea lor prin catalogul ce dorea să-l scoată muzeul cu ocazia acțiunii. Sursa a sesizat totul, a comunicat n.i. și a barat această tendință.

- Este un mare colecționar de cărți și ilustrații. De aceea i se aprindeau ochii în cărțile ce nu le avea, la bibliotecile de familie din care ar putea achiziționa cărți, la punctele-depoziț părăsite (ex. biserică, turlele lor) etc. Când sursa i-a spus că ar putea să-l ducă la astfel de puncte sau familiei, cerea cu insistență acest fapt.

Iar din ceea ce sursa avea de la bătrânul învățător Simeon Andron, nu s-a lăsat până nu i-a luat ce credea potrivit (cărți, partituri, ilustrate etc.). A văzut niște caiete la sursă, în l. sârbă (cum a studiat pe ele învățătorul respectiv la Arad prin 1860-70) și le-a cerut cu insistență, spunând că vrea să le dea unor persoane din Iugoslavia, care îi dau cărți de pe-acolo. Cum se face schimbul, cum trec ele frontiera, sursa nu știe, dar a sesizat și acest aspect.

În anul trecut, la începutul lui 1982, se plânga sursei că-i pleacă fata în G., prin căsătorie. Cu această ocazie a spus acesteia că-i necăjit, fiindcă fata îi cere partea ce i se cuvine din averea părinților, inclusiv cărți (unele din cele bune le-a achiziționat chiar ea!) și că nu știe cum să le transfere, că e în căutarea unor posibilități. La care sursa i-a zis să lase până în 1983 când ea se va duce în vizită în G. cu autoturismul și-i va duce câte vrea, fiindcă merge în interes de serviciu. I. I. nu și-a dat seama că este o undiță aruncată spre el, un truc, și a sărit ca ars: „foarte bine, este o cale bună, în matali am încredere”!

Cum însă profesorul nu a fost în atenția organului de județ sau cel puțin sursei nu i-a fost dat „în grijă”, ea a abandonat din prudență pe I. I., în sensul că, de când i-a plecat fata, s-a distanțat de el și-l evită în colaborare. Totuși prin ianuarie, I.I. a vizitat de 2-3 ori sursa la birou, aceasta i-a dat câteva broșurele și atât. Dorește nespuse de la sursă o carte despre muzeele din Transilvania și Banat și starea lor la Unire (1918), pe care acesta o are cadou de la un muzeograf din Arad (a adus într-o zi din toamna trecută câteva exemplare pe care le-a donat lui [...]) și sursei).

Ss indescifrabil

N.B. – Titlul „dragii mei” sursa l-a trecut din [...], să nu fie [...] Când a terminat Nota, l-a anulat.

Alăturat vă trimitem spre informare nota informativă 38570/00480 cu privire la VICTOR IANCU, fost fruntaș al P.N.Ț. domiciliat în orașul Timișoara.

Rugăm ca măsurile pe care le veți lua să nu ducă la crearea de suspiciuni asupra sursei noastre.

Adj. al șef securității
Municipiul București
Lt. Col. Cepraga C-tin

Șeful Serviciului
Lt. col.
Lăzăruț Ioan
SS indescifrabil
Conceptat LI
Dactilo nm/rd.6/531.
Nr. exemplare: _____

Cd. 35/1974 V 11
I.M.B. - SECURITATE
Primit: lt. col. Lăzăruț I.
Sursa: „Pascu Iuliu”
Data: 2.04.1975
nr. 38570/00480
STRICT SECRET
Ex. unic.

NOTĂ INFORMATIVĂ

În ziua de 25 martie a.c. la orele

politică a genialului Iosif Broz Tito, care judecă dincolo de interesele meschine naționale drepturile istorice ale României”.

„Pascu Iuliu”
rd. 6/531.

Nr. 21068/1/0024/ din 7.01.1975
Inf. „Bănățeanu” mr. Santo Petru
Universitate
140175
Mr. Indrei

Notă informativă

Prof. Dr. Victor Iancu, fost șeful Catedrei de literatură universală de la Facultatea de filologie, a fost pensionat în anul 1973, rămânând însă profesor consultant și cu dreptul de a conduce doctorate.

În ultimii ani de profesorat, profesorul Iancu a ținut un curs special de literatură comparată. Activitatea științifică este slabă; nu are lucrări mai de amploare, unele studii de mai mică întindere și puține la număr, publicate în Analele Universității din Timișoara și în publicații ale Academiei, de asemenea și

Ready-made și sculptură

Maria OROSAN TELEA

În anii '80, într-o perioadă de precaritate a învățământului artistic din România, când liceele vocaționale se desființau și facultățile de profil se orientau înspre artele aplicate, Rudolf Kocsis a reușit să-și urmeze calea și să devină sculptor. Parcurusul său a început devreme, la vârsta de 10 ani, când s-a transferat de la școala din satul natal la Liceul de Artă din Arad. De la început l-a interesat sculptura, dar, pentru că în liceu nu exista o astfel de secție, a fost autodidact în ceea ce privește acest mod de expresie. Între timp, Liceul de Artă s-a desființat și ultimele două clase le-a făcut în cadrul Liceului Pedagogic, unde elevii au avut șansa de a-și finaliza studiile începute în domeniul artistic. Cu toate acestea, participarea la olimpiada națională de sculptură i-a adus un premiu important și i-a întărit convingerea că acesta este drumul său în viață.

Allegerea de a studia la facultatea din Iași s-a dovedit benefică. Condiționările și presiunile dinspre sfera politicului păreau mai puține aici decât în universitățile mai mari de artă, iar studenții aveau parte de suficientă libertate. Rudolf Kocsis își amintește de revista *Opinia studentescă*, unde se publicau articole neașteptat de curajoase pentru acele vremuri.

De perioada studenției petrecută în Moldova se leagă și aprofundarea unor tehnici tradiționale specifice icoanei bizantine, pe care le-a aplicat ulterior, într-o manieră experimentală, obiectului sculptat. Tot aici, marea donație de ghipsuri primite în secolul al XIX-lea de Academia din Iași de la Louvre, a reprezentat o importantă inspirație. Căpîi de mari dimensiuni, de o calitate impecabilă, ale unor statui celebre din toate etapele istoriei artei împânzeau coridoarele facultății. Contactul vizual zilnic cu acestea nu a rămas fără repercusiuni în creația sa. În acest context a luat naștere ciclul de sculpturi *Arhaică* în care artistul se raportează la obiect ca la o relicvă care poartă patina trecerii timpului. Sensului nostalgic i se adaugă tendința generală de recuperare a unor expresii formale de factură antică. Nu doar arta egipteană, mesopotamiană sau greacă au avut ecou în această serie de lucrări, ci și cea medievală, observată în mod direct de artist în vechile biserici din Moldova. Redarea materialității impregnate de trecerea timpului a fost un alt aspect asupra căruia s-a aplecat prin această serie.

Prima expoziție personală a avut loc la Iași în 1988, imediat după absolvirea studiilor. Interesul pentru lemn ca material, dar și pentru obiectul vechi, recuperat l-a condus spre o abordare bazată pe asocierile policrome de esență lemnoasă, spre patinarea lemnului, spre reconsiderări ale unor structuri preexistente, dezmembrări și rearticulări.

O etapă importantă în evoluția sa a fost cea petrecută la Simeria, unde a

ajuns – în urma obișnuitelor repartiții ale forței de muncă din perioada comunistă – la întreprinderea de prelucrare a marmurei destinate Casei Poporului. Partea pozitivă a acestei perioade de doi ani a fost posibilitatea de a lucra cu tehnologie de ultimă oră, atât în ceea ce privește utilajele, cât și materialele sintetice. Testarea materialelor noi, piatră artificială, amalgamuri plastice, rășini sintetice etc., a fost un mare avantaj pentru un sculptor tânăr din România anilor '80, ajutându-l ulterior în activitatea de restaurare a sculpturii în piatră.

Imediat după Revoluție, s-a întors la Arad, unde a contribuit la reînființarea secției de sculptură din cadrul Liceului de Artă. Din 1996, a început să predea și la Facultatea de Arte din Timișoara, titularizându-se trei ani mai târziu și renunțând, astfel, în scurt timp, la postul de profesor de la Arad. Anii '90, petrecuți la Arad, au fost foarte prolifici în ceea ce privește creația personală. Au avut loc atunci numeroase expoziții personale. De asemenea, existența mișcării *Intermedia* și organizarea la Arad, de către Angel Judit, a unor evenimente de artă contemporană importante, a fost benefică pentru integrarea sa într-o scenă de artă orientată înspre experiment și înspre noile media. Astfel, fiind invitat să participe în cadrul expoziției *Art Unlimited s.r.l.* din 1994 a prezentat o instalație realizată din peretare de bucătărie și fragmente de mobilier țărănesc colectate din satul său natal, Țîpar.

Un alt moment important pentru acest traiect experimentalist a fost participarea, în 1994, la expoziția *01010101... Artistul, ecou al problemelor comunității* de la Muzeul Țăranului Român din București. Era vorba despre a doua anuală a Centrului Soros pentru Artă Contemporană, proaspăt înființat la București, care își propunea sprijinirea artiștilor români, în special a celor interesați să lucreze cu noile tehnologii computerizate. Curatorul Călin Dan le-a cerut artiștilor să abordeze tematici sociale dezvoltate în practici artistice relaționale. Rudolf Kocsis va răspunde la această propunere curatorială extrem de novatoare pentru acea perioadă, prin cercetarea și documentarea tuturor naționalităților din zona natală (români, maghiari, germani și slovaci), din casele cărora a colectat peretarele. Ele au fost prezentate alături de fotografiile persoanelor care le dețineau și de un scurt interviu cu acestea.

În mare parte, opera lui Rudolf Kocsis este legată de trecutul personal sau al familiei sale extinse, de locurile natale, de un nucleu social asupra căruia reflectează prin prisma viziunii sale de sculptor. Recuperarea memoriei propriiei familii, prin obiectele personale ale membrilor, prin obiectele din gospodăria părinților și a bunicii, a fost punctul de plecare pentru mai multe dintre ciclurile sale sculpturale. Uneori, materialitatea acestei lumi și repertoriul de obiecte care o compun sunt analizate

în strânsă legătură cu anumite concepte estetice. Despre asta este vorba în ciclul *Recuperarea kitsch-ului*, unde peretelor cașerate pe plăci de lemn și repictate li s-au adăugat bibelouri deconstruite și integrate în compoziții tridimensionale. Seria a mai cuprins câteva tablouri din casa părintească, făcute de un pictor amator, asupra cărora artistul a intervenit repictând anumite zone. Acest ciclu de lucrări a făcut obiectul mai multor expoziții personale, printre care cea din 1995, de la Centrul Cultural Maghiar din București și cea din 1997, de la Galeria First din Timișoara.

Unul dintre cele mai personale proiecte este *Garderoba bunicului*. Piese de vestimentație ale unei persoane apropiate și dragi sunt valorificate artistic prin transpunerea lor în limbaj sculptural. În expoziția din 1997, de la galeria Delta

Contraste aduce o viziune mult mai formală, de factură minimalistă, asupra obiectului sculptat. Lucrările trăiesc prin ele însele, fără referințe extrinseci. Ceea ce l-a interesat pe artist în acest caz a fost studierea diferitelor materialități, a modului în care suprafețele de lemn patinat relaționează cu fragmente de țevi din cupru sau nisip cimentat.

Cea mai nouă serie de lucrări, *Vitis*, începută în 2012, vine în completarea preocupărilor artistului pentru valorificarea propriilor origini. „Mitologiile personale” s-au construit inclusiv în jurul unor activități de acest fel, foarte prezente în timpul copilăriei și al adolescenței. Materia organică, – sâmburi și coji de struguri – rezultate în procesul de obținere al vinului, a stat la baza mulajelor folosite pentru realizarea unor lucrări figurative cu suprafețe vibrante. Multe dintre acestea au fost incluse în ultima expoziție personală, *Iradierei*, care a avut loc la Muzeul de Artă din Arad, în perioada 27 septembrie – 10 octombrie 2018. Expoziția a venit

din Arad, care a prezentat integral acest ciclu de lucrări, obiectele *ready-made* erau alăturate cōpiilor sculptate în lemn. Acestea urmăreau uneori fidel obiectul real, alteori erau interpretări în baza unor reconsiderări personale ale artistului.

Demersul acesta a fost continuat și în cadrul studiilor doctorale, realizate în Ungaria, la Pecs, în perioada 2000-2002. De această dată însă, un singur tip de obiect personal al familiei, și anume geanta, a constituit punctul de plecare pentru seria de sculpturi cu același nume. Cercetarea a avut în vedere relația dintre obiectul de tip *ready-made* și obiectul sculptural. Astfel, fragmente din obiectele reale deconstruite au fost integrate în sculpturi, care, la rândul lor, reprezentau variațiuni pe tema genții de mână feminine și masculine.

Printre preocupările constante ale lui Rudolf Kocsis au fost cele legate de autonomia fragmentului și contrastul materialității. Acestea se regăsesc în două mari serii: *Fragmente* (1993-2011) și *Contraste* (1998-2011). Prima dintre acestea propune o interpretare a anatomiei umane pornind de la problematica dimensiunii și a proporțiilor. Ciclul

cu o abordare nouă a punerii în scenă, prin expunerea unor sculpturi care au extensii spațiale realizate din nisip și urme tehnologice circulare pe suprafețe.

Activitatea de sculptor a lui Rudolf Kocsis a presupus și realizarea, în cadrul unor simpozioane de sculptură, a unor lucrări monumentale. Încă de la începutul anilor '90, a fost preocupat de transpunerea sculpturilor de mici dimensiuni în compoziții monumentale din piatră. Opera de for public este completată și de portrete bust în bronz ale unor personalități, realizate pentru diverse instituții de învățământ sau biserici.

Sculptura lui Rudolf Kocsis este profund marcată de apartenența la micro-universul cultural al satului natal. Repertoriul de obiectele care au populat spațiul copilăriei este revizitat pe tot parcursul carierei sale de sculptor cu o atitudine în care nostalgia se întrepătrunde cu reacția critică și ironică. Asumarea acestor mitologii personale, apropierea obiectelor din imediata sa vecinătate, documentarea și conceptualizarea etapelor pregătitoare stau la baza unei abordări creative bine ancorate în practicile artistice ale prezentului.

Daniela ȘILINDEAN

Scriam în numărul anterior al revistei *Orizont* despre diversitatea formulelor de spectacol pe care criticul Oltița Cîntec, curatorul Festivalului Internațional de Teatru pentru Publicul Tânăr (organizat de „Lucașfăruș”, Teatrul pentru Copii și Tineret, Iași) le-a inclus în selecția sa. Aminteam și despre importanța acestora, nu numai în ceea ce privește familiarizarea publicului cu moduri diferite de a face teatru, ci și în peisajul mai amplu al înțelegerii fenomenului teatral, al receptării. Ediția a XI-a s-a aflat sub provocările lui *altfel*. *Altfel* a fost descifrat la FITPTI în manieră, în manifestări culturale, în tematicile prezente, în raportările individuale la spectacol. Multe dintre propunerile cuprinse în program au avut în vedere o perspectivă participativă, în care spectatorul se lipsește de confortul pasivității

nat și ideii de *tăcere*. Am ales să vorbesc despre trei dintre ele, fără a mă referi la cele din sfera non-verbalului. M-au interesat pentru această abordare tăcerile, pauzele care survin nu numai ca rupere a ritmului, ci într-o așezată dialectică, acelea care întregesc percepția spectatorului. Mai bine spus, cele care îi dau șansa privitorului să ia parte, să își testeze *limitele interpretării*, să le împingă dincolo de obișnuință. Am identificat în spectacole momente definite de liniștea care face ca un discurs să-și recapete suflul și care au cel puțin aceeași valoare precum cuvintele pe care le precedă sau le urmează cu conștiințiozitate.

Chorea Theatre Lodz, Teatr Figur Cracovia, Polonia Frații Aurorii boreale. Concept și muzică: Tomasz Krzyżanowski.

În Frații Aurorii boreale, șapte povești și legende baltice recuperează folclorul zonei, dar și atmosfera ei fantastică. Deși jucat în Sala mare a Tea-

Sunt folosite tehnicile teatrului de umbre, ale storytelling-ului, și linii melodice – mijloace ce par simple, dar care au puteri uluitoare de expresivitate. La aceasta contribuie și vocile interpreților, tonurile instrumentelor, candoarea textului aproape susurat sau sonoritățile țării baltice. Sunetul se amplifică, se transformă în melodie, capătă glasuri multiple, pline de sensibilitate, fiind înțregit de imaginile deopotrivă gingașe și evocatoare. Astfel iau viață, între două răsufări, cât o respirație întretăiată, legende, cântecele de leagăn, fragmente de epopee în estoniană, finlandeză, lituaniană, letonă și poloneză. Siluete fulgurante traversează spațiul scenic, ademenind imaginația și contribuind pe deplin la misterul și poezia relevate pe scenă. Lumea este re-croită pe tiparele basmului.

„Confecționarea” și regândirea tiparelor este una dintre premisele spectacolului **Autorul de Tim Crouch, Teatrul Național „Marin Sorescu” Craiova, în regia lui Bobi Pricop.** *Autorul* se joacă în primul rând cu convențiile locului, cu participarea publicului, cu gândul la cât de repede ne detașăm de violența lumii în care trăim. *Autorul* se joacă în și cu public. Și probabil că acesta este primul lucru care frapază la intrarea în sală. Nu există un spațiu delimitat convențional pentru scenă, ceea ce face clară redefinirea zonei pe care o împart publicul și actorii. Aceștia din urmă sunt așezați printre spectatori, având cel puțin inițial o schimbare de statut. Tăcere, luminile sunt aprinse, toată lumea pare a-și fi găsit locul în sală. Cu publicul pe scenă, cu șiruri ca în oglindă, privitorii „ca la teatru” au răgazul de a-i observa pe cei aflați vizavi de ei. Se află față în față cu ceilalți. Pentru Tim Crouch, „publicul este desprins cu blândețe din priponirea sa tradițională în teatru!”¹

Autorul este un spectacol despre violență. Doi actori relatează diferite momente din repetiții, un spectator vorbește despre efectul pe care l-a avut reprezentarea cu pricina asupra lui, iar un autor dezvăluie felul în care textul i-a modificat limitele moralității. Se succed straturi și adânciri succesive în ficțiune. Abaterile de la linearitate sunt voite, construcțiile se realizează în ramă, pentru a pune în oglindă spațiul sălii Teatrului „Lucașfăruș”, adică spectacolul care se construiește din mărturiile actorilor din textul lui Tim Crouch și apelul la evenimentele care i-au inspirat. Două tăceri lungi au semnificații distincte în economia spectacolului. Lipsa de acțiune e acțiunea însăși. Semnalul că spectacolul a început nu e dat „tradițional”, ci printr-o prelungită lipsă a replicii sau a muzicii. Până la un punct, situația poate fi firească. Ea e, de altfel, degajată. La început, se hrănește din nerăbdare, curiozitate, dar are și rostul de a-i tachina pe cei prezenți în sală, pentru a le provoca reacții – fie ele și mărunte. Iar reacțiile apar. Tăcerea lăsată peste finalul spectacolului e grea, plumburie, încărcată de istoriile la care spectatorii au devenit părtași. E copleșitoare prin acumulare, prin violență, prin tensiunea construită cu conștiințiozitate. E tănuitoare, e necesară, pentru că vorbele nu mai sunt suficiente și nu mai pot ilustra nimic. Face

casă bună cu întunericul care adâncește și mai tare ecoul vorbelor reprimite. Răspunsurile la derapajele fizice și morale, la abjecție, trebuie în primul rând filtrate prin propria busolă. Restul nu poate fi decât iluzie și tăcere. Și o invitație la reevaluarea statutului de autor.

NOK! NOK! (dramaturgie și regie: Nicoleta Lefter) e o adaptare liberă după cartea *Anul gândirii magice* de Joan Didion și face parte din Programul de Arte Performative de la MNAC București. Textul *Anul gândirii magice* a fost folosit ca țesătură principală, iar pe el au fost altoite povești ale echipei de creație. Rezultatul face apel la stări, la interogarea propriei persoane cu gândul la final: al unei istorii, al unei etape, al unor realități, al unor vieți. Nu scriptic, ci aflate în imediata vecinătate; nu în ficțiuni, ci în vieți. Prin acest performance, sunt chestionate concepte precum pierdere, așteptare, autoiluzionare. Ca participant, rămâi cu gândul la veștile care curmă rutina sănătoasă, la cele care pot scoate pe cineva din imensa bulă de existență pe care și-a creat-o ca mecanism de autoapărare. Veștile proaste trebuie să vină, vor veni negreșit. Știm cu toții că vor veni. Neînduplecate. Nu știm când, iar ceea ce se întâmplă în intervalul lăsat deschis ține de așteptări. Ele curtează fie ignorarea deliberată a sfârșitului, a morții inevitabile a cuiva apropiat, fie frica neanunțatului final. *Nok! Nok!* este și despre gândul pe care îl amănăm mereu, cel despre / la marele sfârșit, fără de care experiența întregă poate părea lipsită de sens sau, cel puțin, incompletă.

Un sămbure de poveste (o soție își vede soțul murind în timp ce-i pregătește cina, iar mai apoi primește lucrurile defunctului într-o pungă) generează impulsul auto-analizei și odată cu ea, regândirea propriului *eu*. Flash-uri de poveste, fărăme de discurs oferă o situație palpabilă pe care orice privitor o poate imagina – chiar dacă rezultatul e terifiant. În tonuri de alb-negru sau în culori puternice, cu mișcări sacadate sau repetitive – deslușim manifestări ale durerii, ale furiei, ale neputinței de a accepta o pierdere covârșitoare. O spectatoare este invitată să aștepte în micul spațiu de joc până când performerul (Flavia Giurgiu) iese din încăpere și anunță ca va reveni cu o veste proastă (așa sunau instrucțiunile oferite). Tăcerea care a urmat a contopit spaimă, tensiune, încordare, surpriză. Un amestec de senzații ținute sub un clopot de sticlă. Pentru câteva momente, *cu frica-n sân* a devenit tangibilă. Și a fost, cu siguranță, urmată de cohorte de gânduri și sentimente contradictorii. La finele lui *Nok! Nok!* știrile proaste nu au mai venit, dar răgazul pentru reflecție, da.

Tăcerile, lipsa, liniștea – prilejuri de a opri, de a derula și, eventual, de a schimba perspectiva, inclusiv asupra modului în care privim teatrul azi. Asaltați mereu de oceane de vorbe, aflați sub imperiul imaginilor, al cacofoniilor de zi cu zi, ne-am spus că, în absența cuvântului și a sclipirilor ce iau ochii, spectatorii se află puși în situația de a-și reseta modul de a privi. Sau modul în care alege să privească.

¹ <http://www.timcrouchtheatre.co.uk>

PHOTO-FLORIN BONDRIȚA

și devine parte activă a demersului artistic. Producțiile invitate au venit dinspre scena independentă, au fost realizate de teatre de stat sau de un singur artist. Un Prolog (*showcase* Teatrul „Lucașfăruș”) și opt zile de festival au confirmat că FITPTI are în vedere întâlnirile cu publicul – pe care îl surprinde în spații variate în oraș (în săli de spectacol, galerii de artă, baruri, spații comerciale, sau în aer liber) – fapt care se reflectă în mod clar în conceptul festivalului. În plus, spectacole-lectură, volume publicate, lansările de carte, completează parcursul text-scenă și dublează rolul spectatorului cu acela al cititorului de carte de teatru.

În mod subtil, dincolo de tematică, de tipul de teatru pe care îl reprezintă, o bună parte a spectacolelor s-au subordo-

trului, sentimentul pe care reușesc să îl inducă e cel de comunitate adunată în jurul focului, atunci când ziua se îngână cu noaptea și văpaia focului se transformă în pânză pe care defilează cu simplitate formele zămislite în fața ochilor. Luminile și umbrele se potențează reciproc, vocile interpreților poartă muzica și servesc drept ghid către lumea în care săniile alunecă pe zăpadă și, odată cu ele, vorbele despre prințese și șerpi transformați în prinți ce domnesc pe fundul mării de smarald, despre castele de chihlimbar ce ascund nefericirea iubirilor neîmpărtășite, despre zei ce eliberează lumina Soarelui și a Lunii, despre rășnița căzută în mare și care macină sare din vremuri de mult apuse sau despre vrăjile care transformă oamenii în copaci.

Cum ne îmbrăcăm la Machu Picchu

Dana CHETRINESCU

Un neamț, un olandez și un elvețian se plimbă la Machu Picchu. Deodată, își dau jos pantalonii și se fotografiază. Un polițist apare de după colț și îi amendează¹. Mica narațiune de mai sus are aproape toate ingredientele bancului, mai puțin poanta finală. Aceasta din urmă a fost înlocuită cu o morală destul de seacă: expunerea indecentă se sancționează prin lege. Imaginea defilării incomode cu pantalonii în vine într-un spațiu hiper-aglomerat are, pe lângă o morfologie de banc, și o semantică de coșmar. Ambele scenarii ne frapază ca fiind destul de comune – anecdota cu trei naționalități și visul în pielea goală. Fiindcă așa ne stă în fire, însă, nu putem să nu ne întrebăm cum de lipsesc românii din peisajul în trepte din Peru, la o înălțime egală cu Munții Făgăraș.

Scopul bancurilor cu trei reprezentanți ai unor popoare bine văzute este acela de a pune între paranteze niște stereotipuri ce duc în spate, de obicei, o istorie îndelungată. În cazul acesta, incidentul ar putea fi prezentat după cum urmează. Neamțul, deși complet lipsit de simțul umorului, țepăn, cu nivelul de romantism la genunchiul broaștei, a acceptat, fără să mai lungească vorba inutil, în mod onest și neechivoc, să își expună fundul. În acest timp, olandezul, descălcând de pe bicicletă și aruncând cât colo chiștocul unei țigări de iarbă, confecționate manual, a devenit deosebit de obraznic în timp ce și-a băgat chiloții în buzunar. Iar elvețianul în costum de schi, cel mai bogat dintre cei trei, a ajuns foarte punctual la locul faptei, a lăsat jos rucsacul doldora de ciocolată și cașcaval și și-a dovedit eficiența făcându-le prietenilor o poză de toată frumusețea.

Trebuie spus că motivul pentru care poanta acestei scurte povestiri întârzie să se arate este tocmai asemănarea prea mare (și vecinătatea geografică) a celor trei naționalități. Mult mai convingător ar fi sunat știrea dacă olandezul era înlocuit cu un american, iar elvețianul, cu un român. Trio-ul imbatabil al bancurilor românești comuniste se compunea obligatoriu dintr-un cetățean relaxat al democrației și bunăstării de peste ocean, un ștab ori activist care întruhipa amenințarea de la Răsărit, precum și un localnic, personaj ambivalent, un Ianus Bifrons, când Bulă, când Ceaușescu. Acolo, orice vehiculare de clișee era scuzată de nevoia de contrast și variațiune, absentă în viața de zi cu zi.

Americanul, fie el generic ori prezidențial și federal, amintea de un ideal la care românii încă se încăpățâneau să nu renunțe. Uneori, el putea fi suplinit de un neamț – obligatoriu refegist –, care avea toate calitățile americanului, doar că nu era afectat de decalajul de fus orar. Rusul, KGB-ist sau consumator inofensiv de vodka Absolut, era fratele mai mare al românului, vârat pe gât, într-o familie nu tocmai tradițională. În fine, românul (alintat adesea, când dragăstos, când ironic, ca *românaș*) făcea ce făcea și se descurca, ieșind mai mare și mai tare decât cei doi mamuți între care nu-l ploaia, dar nici bine nu-i mergea. Învațătura glumelor cu trio-ul euroatlantic și panasiatic era, de fapt, rezistența prin haz de necaz. Pe lângă rezistența prin cultură și rezistența prin mâncare, aceasta din urmă reducea riscul bolilor cardio-vasculare

– de care părem, într-adevăr, să fim mai afectați în era post-comunistă –, ajutând românii să nu pună la suflet.

Constatând, în aceste bancuri, că moare capra grasă a vecinului de la Washington DC, precum și țapul costeliv și enervant al cumătrului moscovit, românului îi mai venea inima la loc că el nu are nicio capră, pentru că ea și toate suratele ei fuseseră de mult trimise la export. Să recunoaștem totuși că, după '90, autocritica a înlocuit autocompătirea. Rușii neprietenoși au fost înlocuiți cu japonezi onorabili, chinezi harnici, italieni eleganți ori francezi galați. Comparația implicită nu ne mai era favorabilă.

Dacă, din povestea peruană lipsește un român, nu ne scapă faptul că, pe lângă bancuri, pe ai noștri îi mai consolează, bimilenar, și interpretarea viselor. Ocupația aceasta nu am inventat-o noi; nici pe departe. Dar și aici funcționează mecanismul de autoapărare și prevenție văzut în funcția bancurilor cu americani și alte națiuni favorizate din anii cei mai triști și cenușii. Unul din coșmarurile pe care le avem cu toții (cred!) destul de frecvent este acela că ne găsim într-un loc plin de lume, în pielea goală, precum neamțul, olandezul și elvețianul. De la ghidul antic egiptean sau cel grecesc de interpretare a viselor și până la compendiile digitalizate anglofone disponibile azi pe zeci de site-uri – o variantă care se bucură de un oarecare succes în era apucăturilor de tip New Age este semnată de o chineză² – goliciunea din vis a anunțat un sentiment de vulnerabilitate și de teamă, rușine față de ceva ce adormitul a făcut sau spus, ori față de un secret care ar putea fi dat în vileag.

Globalizați, și românii acceptă aceste soluții: „Dezbrăcat. Explicația acestui vis seamănă cu aceea dată visului în care apari descult. E vorba despre lipsuri cauzate în special de faptul că nu te simți în stare să întreprinzi și tu ceva.”³ Totuși, la-tura terapeutică a interpretării trebuie să primeze chiar în fața „adevărului”, dacă acesta va fi existând în universul oniric. Căci mult mai populară este tălmăcirea românească a goliciunii din vis, ca semn bun pentru bolnavi și pentru cei aflați în impas sentimental. Cine se visează fără îmbrăcăminte va scăpa de toate neplăcerile, fie ele trupești ori sufletești.

Să nu încheiem înainte de a convinge toți cititorii că dezbrăcăm tonul negativ și moralizator cu care a fost prezentată știrea despre cei trei epicurieni cocoțați pe culmile Anzilor Cordilieri. Banc-nebanc, vis-nevis, cei trei sunt de basm. Lângă cei trei fii de împărat, cele trei ursitoare, soacra cu trei nurori și capra cu trei iezi, cei trei turiști refac numărul perfect, simbol al stabilității absolute. Și, dacă tot vorbeam mai devreme despre rezistența prin mâncare în timpul comunismului, trei este și cifra-minune a gastronomiei – trei feluri de mâncare principale, trei tacâmuri, trei minute să fiarbă un ou. Deja începem să ne întrebăm dacă cei trei chiar au fost pe bune sau aceasta este o altă știre confecționată, ca să mai ciuntească din aura de corectitudine a popoarelor occidentale privilegiate în raport cu noi, muritorii (de răs) de la gurile Dunării.

¹ *Hotnews*, 15 martie 2018.

² Theresa Cheung, *The Dream Dictionary from A to Z: The Ultimate A-Z to Interpret the Secrets of Your Dreams*, Amazon Digital Services, 2017.

³ E. Mihăescu (coord.), *Cartea românească de vise. Tălmăciri tradiționale*, București, Editura Călin, 2008.

Filosofia fundului

Ciprian VĂLCAN

Johannes Sturm, Hans Berg și Jan Visser s-au întâlnit în 2016 la Berlin cu ocazia unui concert al DJ-ului suedez Avicii. Sturm se născuse la Bremen și studia filosofia la Heidelberg, Berg lucra la DHL la Berna, iar Visser era funcționar la Utrecht. Sturm credea că oamenii sînt proști și răi. Berg nu avea nicio îndoielă că oamenii se nasc pentru a se face să sufere unii pe alții. Visser era convins că nici măcar cea mai frumoasă femeie din lume nu face cât un jambon afumat în apropiere de Parma. Aceste credințe ferme i-au făcut să se înțeleagă de minune și, după ce și-au luat obișnuita porție de marijuana, au hotărât că vor rămâne prieteni pînă la moarte.

Sturm, Berg și Visser au stabilit să se întâlnească din trei în trei luni, alegînd la întîmplare cite un oraș european pe care aveau de gînd să-l bată la pas timp de un week-end. Pentru vacanța de vară, au decis să iasă în afara Europei, fixînd destinațiile în funcție de prețurile biletelor de avion pe care le găseau pe internet. Știau că nu s-au născut tocmai în cea mai bună dintre lumile posibile, însă asta nu-i demoraliza deloc, se consolau cu gîndul că nu le rămîne altceva de făcut decît să se distreze.

Pentru că erau ceva mai retrași și nu prea țineau la băutură, pentru că citeau cite zece cărți pe an și nu descărcau în fiecare zi cite un nou film porno, Sturm, Berg și Visser n-au avut nevoie de prea mult timp ca să se convingă că sînt toți trei niște oameni speciali, niște rebeli inclasabili, niște spirite libere ce trebuie să lucreze pentru schimbarea societății. Au început să-și scrie scurte mesaje pe Twitter, un soi de aforisme iscate la beție, plus o serie de înjurături nostime. Sturm a adăugat și citeva note ce i s-au părut erudite, căci începuse să citească două cărți ale lui Sloterdijk și, de cînd ajunsese pe la mijlocul lor, avea impresia că e cel mai deștept om din lume.

Deși Sturm era socotit intelectualul grupului, Visser era de departe cel mai influent, fiindcă știa să gătească dumnezeiește, avea limba slobodă și reușea să găsească poreclele cele mai nostime pentru toți cei pe care îi întilnea, amuzîndu-și teribil prietenii. Apoi, probabil tocmai fiindcă nu dădea doi bani pe femei, avea cel mai mare succes cu ecologistele și feministe, care îi săreau imediat în brațe, fascinate de ursuzenia lui frustă și de disprețul pe care îl arăta lumii moderne. La succesul lui contribuia și un bici mongol pe care îl ținea lîngă pat, amenințînd să-l folosească pe spinarea progresistelor și activistelor ce l-ar fi scos prea tare din sărite. Însă n-a fost nevoie să-l folosească niciodată, era destul să cînte un pic la chitară și cele mai vajnice luptătoare pentru drepturile animalelor se declarau învinse, cerîndu-și porția de plăcere.

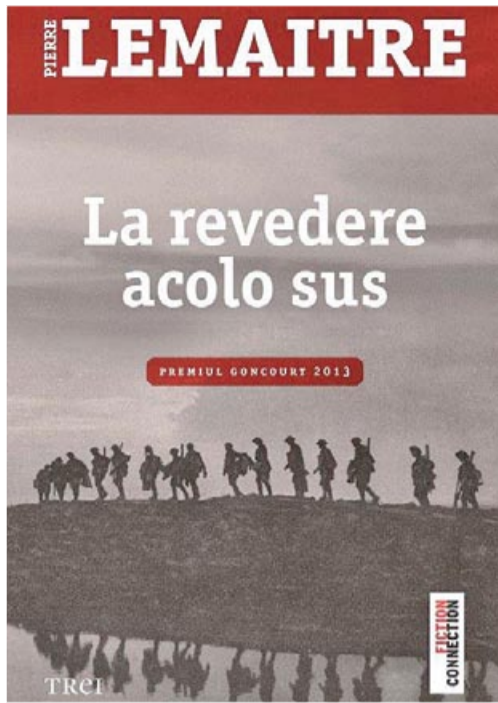
Berg era mai timid și se arăta pasionat de origami și de diverse jocuri logice. Îl fascinau toate teoriile conspiraționiste și era convins că va descoperi la un moment dat cum sînt recrutate cele 365 de sosii ale președinților americani care trăiesc într-un mirific orașel de sub pămînt și semnează un contract draconic ce le interzice să mai iasă vreodată la lumină. De femei îi era mai teamă decît le fusese străbunicilor săi de diavol, așa că, incapabil să se apropie măcar de sluta slutelor, asculta cu gura căscată poveștile lui Visser și îl socotea pe prietenul său olandez un adevărat mag, un Casanova al lumii moderne apărut ca să le redea încrederea bieților bărbați timorați. Visul lui era să se stabilească în Japonia și să trăiască într-o casă construită din lemn de cireș, lîngă un templu construit din lemn de cireș, gîndindu-se atît la fluturii din pădurile Braziliei cît și la minunații fluturi de hîrtie ai maestrului Jo Nakashima.

E greu de spus dacă cei trei prieteni au crezut că sînt pe cale să inventeze o nouă filosofie derivată din filosofia lui Antistene și Diogene sau dacă s-au gîndit, pur și simplu, că orice gest de teribilism e binevenit. E sigur însă că au început să călătorească prin lumea largă nu pentru a vedea catedrale, poduri ori magazine de mobilă, ci pentru a-și fotografia cu perseverență fundurile. Și dacă n-au fost deja arestați de poliția unei țări care nu glumește cu respectarea bunelor moravuri, probabil că-și mai fotografiază fundurile și astăzi, fericiți că au avut norocul să se nască atît de speciali într-o lume care nu înțelege originalitatea...

29

narrenturm

Ingeniozitatea disperării

Cristina CHEVEREȘAN

Cei care caută rapid câteva informații esențiale despre cariera câștigătorului Premiului Goncourt 2013 vor afla că e renumit în primul rând pentru ficțiunea detectivistică, avându-l drept pivot pe comandantul Camille Verhoeven. Cu toate acestea, cartea ce i-a adus lui Pierre Lemaitre cea mai înaltă distincție a literaturii franceze se abate într-o oarecare măsură de la tiparul predilect, înscriindu-se într-o trilogie marcată de marile războaie ale secolului XX. *La revedere acolo sus*, tradusă la Editura Trei, în colecția Fiction Connection, coordonată de Magdalena Mărculescu, e, de la prima vedere, o scriere cu greutate ca dimensiuni (versiunea românească are 550 de pagini) și nu numai. Acțiunea acoperă trei ani de foc, la propriu și la figurat (1918-1920), debutând în tranșee, către finalul Primului Război Mondial. Evident, traumele dintre cele mai diverse și perverse provocate de acesta vor continua aproape la nesfârșit, marcând ireversibil existențele celor rămași.

Ceea ce domină narațiunea complexă ține, până la un punct, de specialitatea lui Lemaitre: suspansul, imprevizibilul, răsturnările de situație, schimburile (sau furturile) de identitate, misterul în care varii personaje aleg sau sunt forțate de împrejurări să se învâluie, descoperirile surprinzătoare, coincidențele relevante, toate apanaj al ficțiunii criminalistice de calitate. Și totuși, pretextul e diferit, iar contextul – mult mai vast decât cel al unei povestiri a cărei unică miză ar constitui-o găsirea și pedepsirea unor delicvenți. Războiul transformă fiecare individ în parte în victimă sau torționar, vinovat sau pradă; absolut nimeni nu scapă intact fizic, psihic, etc. Nuanțele se contopesc, principiile se prăbușesc, binele și răul se relativizează într-o lume a reacțiilor post-traumatice care depășesc adeseori imaginabilul fără a cădea în neverosimil.

Autorul mizează pe șoc drept *modus operandi* de la bun început, când doi camarazi sunt legați indisolubil de un atac violent, al nu-știu-câtelea dintr-o „enormă loterie cu gloanțe adevărate în care dacă supraviețuiești vreme de patru ani e o adevărată minune”. Sau cel puțin așa s-ar putea crede. Romanul se concentrează pe devastarea trupeză și psihologică, pe degradarea și decăderea inevitabile ale „fericiților” supraviețuitori, pe anihilarea speranței, încrederii, onestității, moralei – toate nobilele idealuri ale vremurilor apuse odată cu suflul devastator al conflagrației – și înlocuirea lor cu suferință, compromis, dependență, renunțare, depravare, dezintegrare a fostelor personalități și improvizații adeseori demne de milă. Lemaitre re-

curge la un întreg arsenal al bizarului, întunecatului, grotescului, respingătorului, scabrosului, tenebrosului, macabruului pentru a pune în scenă o reprezentare realistă, zguduitoare a condiției umane postbelice. Imaginile brutale, asocierile dezumanizante transpun cititorul într-un univers paralel, din care reperatele comune au fost exilate fără drept de apel.

Chipul mutilat pe veci al lui Edouard Pericourt, artist genialoid redus de bombe la o monstruoasă nepuțincoasă, eforturile supraomenești ale celui salvat cu prețul propriei „normalități”, Albert Maillard, de a-i asigura un trai cel puțin suportabil, stau în centrul unei caricaturi sinistre a luptei individului cu un sistem pe care, dacă nu i te poți integra prin metode legal-convenționale, te vezi nevoit să-l înfrunți, exploataându-i însăși absurditatea, lipsa de temeuri, substanță, scrupule, decență. Debutând cu accente tragice inevitabile, dar scrisă cu surprinzător umor negru, sec, tăios până la sânge pe alocuri, cartea radiografiază profunda dezordine morală lăsată în urmă de ravagiile unor bătălii ce se mută pe perioadă nedeterminată de pe câmpul de luptă în mințile și conștiințele indivizilor, comunităților, națiunilor afectate. Ingeniozitatea disperării, abrutizarea celor ce au pierdut deja tot ce au însemnat vreodată, cinismul și meschinăria nemărginite ale profitorilor de pe urma tragediilor personale, duse la extreme ce stârnesc simultan râsul și plânsul, calculele și valorile în derivă ale unei societăți spulberate sunt elemente de bază ale unui roman care pare a acumula tot mai mult suflu, revoltă, hohote (auto)flagelante pe măsură ce înaintează printre capitele.

Odată depășit șocul inițial al confruntării cu drama desfigurării, depersonalizării, durerii dezumanizante, cititorul e purtat prin aventuri ce stau mărturie, pe de o parte, încăpăținării autorului de a crea personaje și situații memorabile. Pe de altă parte, câtă vreme evenimentele se derulează în ineditul lor revoltător ca esență, frapează perfectă plauzibilitate și actualitate a unor întâmplări teoretic de neconceput într-o lume civilizată. Mai mult, Lemaitre reușește, îmbinând un imaginar flamboiant, straniu, oscilând între exces și lapidaritate, un joc al perspectivelor care păstrează marile frământări filosofice ale textelor demult canonizate, dar lansează noi întrebări referitoare la disoluția limitelor, așteptărilor, regulilor, interacțiunilor sociale și interumane firești, la suspendarea gândirii și acțiunii logice și critice în proximitatea și posteritatea unor catastrofe ce trec dincolo de fatalitățile contorzitate numeric. Un roman puternic, dur, necruțător despre pierderea umanității și consecințele-i greu de anticipat.

30

Comedramă cu iz chaplinesc

Adina BAYA

De îndată ce vezi numele lui Albert Dupontel în dreptul regiei și al rolului principal din *La revedere acolo sus* (*Au revoir là-haut*, 2017), poți bănuși că filmului nu îi lipsește umorul. Format ca actor de teatru de comedie și, ulterior, titular al unui spectacol de stand-up comedy devenit celebru în Franța la începutul anilor '90, Dupontel și-a făcut prima apariție notabilă în cinema în *Un héros très discret*, de Jacques Audiard, în 1996. Nominalizat la César, și-a demarat astfel o carieră extrem de prolifică, din care nu lipsesc colaborări cu nume celebre de autori de film, precum Gaspar Noé sau Jean-Pierre Jeunet, dar nici apariții în comedioare fără pretenții prea mari. În paralel cu debutul în fața camerei de filmat, Dupontel începe să activeze și în spatele ei, implicându-se în scriere de scenarii, producție și regie.

La revedere acolo sus este al șaselea lungmetraj regizat de el și, fără doar și poate, cel mai reușit. Nu numai pentru că a fost primit excelent de critici și a câștigat cinci premii César în 2017, ci și pentru că reușește cu surprinzătoare fidelitate să condenseze romanul uriaș al lui Pierre Lemaitre, distins cu premiul Goncourt în 2013, în două ore de film. Deși numele lui Dupontel pare asociat din oficiu comediei, povestea ne trimite într-o direcție diferită. *La revedere acolo sus* debutează pe front, cu puțin înaintea încheierii Primului Război Mondial. Doi colegi de tranșee, Edouard și Albert, își văd rapid viațile distruse de ordinul unui locotenent despot, care-i trimite într-un ultim atac sinucigaș, cu toate că tocmai aflase că războiul s-a încheiat.

Edouard îi salvează viața lui Albert, însă se trezește el însuși mutilat de o explozie. Supraviețuiește, dar are fața complet distrusă și e condamnat la un handicap enorm și dependență de morfină. Cei doi se târăsc de la o zi la alta în perioada de sărăcie cruntă de după război. Deși nu îi leagă nimic în afara experienței comune de pe front, Albert se simte obligat să aibă grijă de Edouard, care are nu doar o sănătate extrem de fragilă, ci și o implacabilă depresie. Pe fundalul postbelic, unde mizeria cotidiană, trauma și corupția merg mână în mână, tușele de umor suprarealist punctate de rolul lui Albert Dupontel contrastează neașteptat și binevenit. Rama dramatică a poveștii e contrapunctată de episoade cu iz chaplinesc, ce salvează fil-

mul de la melodramă și contrabalansează cu succes coincidențele puțin cam bătătoare la ochi din scenariu (locotenentul despot menționat anterior devine, după război, soțul surorii lui Edouard).

În rolul „colegului de tranșee” al lui Albert în film îl veți recunoaște pe actorul argentinian Nahuel Perez Biscayant, pe care cel mai probabil vi-l amintiți de pe posterul filmului *120 BPM (120 Battements par minute)*, 2017), peliculă-manifest pentru comunitatea LGBT, laureată cu Grand Prix la Cannes și primită cu mari controverse la noi, unde o proiecție de la Muzeul Țăranului Român a fost întreruptă de un grup extremist cu pancarte de tip „România nu e Sodomă”. Deși joacă în cu totul alt registru decât Dupontel, actorul argentinian – practic fără replici în acest film, având fața mutilată acoperită mereu de o mască – întruchipează excelent tânărul cu suflet de artist, plecat pe front pentru a-și sfida tatăl-bancher. Ieșirea pe care o găsește din marasmul unei existențe mutilate de război constituie detaliul scenic naristic ce dă culoarea dominantă filmului. Creativitatea lui Edouard explodează în creații scenografice și coregrafice luxuriante. Sub pretextul ascunderii feței, el creează o multitudine de măști ce ajung să evolueze în spectacole inițial fantazate, iar apoi reale. Fără a dilua drama, costumele lui Edouard punctează deopotrivă spiritul excentric și tulburarea, trauma care îi marchează inexorabil viața de după război.

Dincolo de dramele personale, *La revedere acolo sus* face un portret necruțător al anilor postbelici, în care profitul de pe urma morților în război reprezintă un scop ce scuză mijloacele pentru afaceriști cu ambiții de parvenire. Fraude uriașe se pun la cale pentru a deturna banii alocați de stat îngropării victimelor de pe front sau construirii unor monumente dedicate acestora. Prins între lipsa de scrupule moștenită de Edouard de la tatăl său și un bun simț nativ, de om simplu, Albert ajunge părtaș la o astfel de fraudă. La început văzută ca experiment amuzant plănuț în detaliu de Edouard, situația escaladează și îl pune pe Albert într-o poziție conflictuală greu de gestionat. Cu suficient suspans, tușe salvatoare de umor și un portret fără menajamente al epocii, cu decoruri și costume extrem de inspirate, *La revedere acolo sus* reușește să fie o comedramă de calibrul, în care cele două genuri opuse nu se subminează. Un film deopotrivă pe placul publicului larg și cu suficiente calificative pozitive în ochii cineaștilor pretențioși.

Unul dintre cei mai importanți scriitori turci și susținător al valorilor democrației din țara sa, Burhan Sonmez, a fost prezent la Timișoara, în cadrul celei de-a 7-a ediții a FILTM. Scriitorul s-a refugiat, la mijlocul anilor '90, în Marea Britanie, fiind rănit într-un asalt al poliției turce. A locuit mai mulți ani acolo, obținând cetățenia britanică, dar apoi a ales să se întoarcă în țara natală. Cel deal treilea roman al său, *Istanbul, Istanbul*, a apărut tradus în limba română la Polirrom. Jurnalista Magda Grădinaru a stat de vorbă cu domnul Sonmez, dialogul putând fi citit pe site-ul *ziare.com*. Am decupat câteva considerații ale scriitorului turc pentru că vin dintr-o conștiință ce merită toată atenția. Și, mai mult, admirația. ● Burhan Sonmez: „În Turcia am intrat într-o perioadă neagră a istoriei noastre, în care am ajuns să fim conduși iarăși de aceiași politicieni obsedați de propria lor personalitate. Aceștia au acaparat puterea, de la președinte până la ultimul funcționar public de rând pe care acesta l-a numit. Toți formează o piramidă, piramida încă se construiește și toți beneficiază de pe urma ei. Bani, statut social, poziții de putere. Cum ziceam, în ultimii 50 de ani lucrurile s-au tot repetat. Nu putem spune că înainte de Erdogan am avut democrație, lumea politică turcă este una problematică, și asta de mai bine de 50-60 de ani. Erdogan este un alt personaj negativ din această lume și ar însemna să comparăm un rău cu altul. ● (...) Europa se luptă cu propriile sale probleme. Nu are voința de a se implica, drept dovadă ca în momentele critice, politicienii europeni l-au susținut întotdeauna pe Erdogan. Și acum îl susțin, chiar dacă în fața presei fac altfel de declarații. Soluția în Turcia poate veni doar din partea societății. În pofida puterii lui Erdogan, consolidată în 16 ani, jumătate din societate este puternic împotriva sa. (...) Spiritul critic este prezent în societate și de asta Erdogan e așa de furios. A acaparat armata, poliția, mediul academic, 90% din media, și iată că 50% din societate i se opune în continuare. De asta eu cred că există o șansă de a schimba în bine lucrurile, avem nevoie de democrație, de libertate.”

Talentul, agenda și vedeta

Poetul Adrian Popescu semnează, în *Ramuri* (nr. 9), articolul „Amatorism și vedetism literar”. Cum tema e una actualitate permanentă, de la originile literaturii și până în prezent, merită să aflăm perspectiva asupra ei a unui scriitor pe cât de discret, pe atât de valoros. Adrian Popescu: „Da, merită aplauzele noastre un poet care ni se adresează fratern și ne aduce un mesaj împotriva morții și a disoluției, chiar dacă arta e gratuitate pură. Dar nu-l pot aplauda pe unul care-și bate joc de spectatori, agresându-i cu înjurături sau jignindu-i, cum se mai întâmplă. Și avangarda, uită, s-a clasicizat. Poeții americani de azi, exemple pentru unii tineri, ciudat, nu excelează în provocări neo-avangardiste, ci în originalitatea proaspătă a unui stil care-și asumă cultura. Cazul patologic este cel al vedetismului literar ca scop în sine, febrila dorință infantilă de a fi mereu în centrul atenției. ● Internetul e mijlocul eficient, dar superficial, prin care autorii își devoalează irepresibila sete de glorie, oferindu-ne zeci de fotografii

cu ei la biroul lor, cu ei pozând hemingway-ian în vacanțele exotice etc. O altă tactică de a accede la starea de vedetă literară este mimetismul temelor, schimbi mereu registrele stilistice pentru «a fi pe val», pentru a capta interesul public, treci dezinvolt de la eroticism la pietism. Vedetismul la care năzuiești se consumă în mîntea ta, bovaric. Ce naivitate și autoamăgire te țin captiv, încât confunzi jocurile virtuale pe calculator cu realitatea din jur? Degeaba vii cu zeci de titluri care ar trebui să convingă publicul de strălucirea ta poetică sau eseistică, dacă ele nu sunt decât probe ale voinței tale obsesive de «a fi la zi». Cel dăruit cu talent nu urmează agenda unor teme oportune, nici măcar nu este deplin conștient de darul lui, i se pare ceva natural. Arta este efort intelectual, dar și indeterminare.”

Un film într-un pahar cu apă

Invitatul de onoare al ediției a 9-a a Festivalului Les Films de Cannes à Bucarest a fost regizorul mexican Carlos Reygadas. Filmul său, *Our Time/ Nuestro tiempo* a fost proiectat în prezența sa și a soției sale, Natalie Lopez, care joacă în principalul rol feminin, cel masculin fiind interpretat chiar de el. Jurnalistul Cezar Gheorghe a făcut un foarte bun interviu cu Reygadas, pe care l-a publicat în *Observator Cultural*, interviu din care desprindem o ars poetică a artistului mexican: „... faptul că în lume există conștiința umană este atât de puternic, încât credem că există transcendența, Dumnezeu și viața la nivel molecular. Conștiința e atât de puternică, încât poate am putea să o numim spiritualitate și transcendență. O subestimăm tot timpul, dar faptul că știm că existăm și că asta se petrece în fiecare secundă a vieții noastre este de ajuns. În filmele mele sper că există sentimentul că totul trăiește, chiar și obiectele. Un plan cu o ceașcă ar trebui să fie înzestrat cu o forță comparabilă cu cea a unui plan în care apar un câine, un om sau în care filmăm un dialog. Totul trebuie să fie încărcat cu o formă de energie. Vreau să aduc această energie în film. ● Dacă doar dai informații, dacă totul este doar un dispozitiv narativ și vrei numai să spui o poveste și să distrezi oamenii, atunci lucrurile nu vor fi vii. Dar dacă lucrurile au un sens în sine, atunci chiar și o ceașcă de ceai poate deveni altceva, poate la fel de important ca o față umană. E vorba despre o viață moleculară și despre faptul că totul are un sens, nu doar lucrurile naturale, ci și cele făcute de oameni. Dacă le privim cu adevărat și ne permitem timpul de a ne gândi la ele, atunci totul devine mai interesant. Prefer să văd un film despre un pahar cu apă decât un film în care se întâmplă neferosimil de multe evenimente și răsturnări de situație. Mi se pare mult mai interesant să fiu într-o mașină într-un film de Kiarostami, timp de 10 minute, decât în aceste filme cu prea multe evenimente, pe care eu nici nu le pot urmări. Văd un film de Christopher Nolan și nu înțeleg nimic. Nici măcar nu îmi lasă timpul să intru într-o relație cu ceea ce văd. Eu vreau să pot merge printr-un parc, de pildă. Vreau să am spațiul meu ca spectator. Natura nu vorbește, o pădure nu vorbește, nu îți spun nimic, doar există și tu simți orice. De aceea îmi place pictura...” (A.P.)

Anemone POPESCU

Inventarul istoriilor politice ale literaturii române se intitulează serialul pe care Ion Simuț îl publică în numerele 6, 7-8, 9 al revistei *Familia*. „Nici unul dintre istoricii literari inventariați până acum (Anelli Ute Gabany, M. Nițescu, Ana Selezan, Marian Popa), cu cărți care au apărut până în anii 2002-2003 nu-și asumă conceptul de istorie politică a literaturii, concept care plutea în aer, trebuia numai să fie inventat, numit, însușit și, eventual, explicat”. Istoria politică a literaturii fusese scrisă și de Iorga și de Călinescu (Cine poate să aperse mai bine granițele decât scriitorii, se întreba G.Călinescu în prefața *Istoriei literaturii române, de la origini și până în prezent* – prezentul fiind ianuarie 1941, după pierderea Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei, Cadrilaterului). Dar Ion Simuț e stimulat și de Ștefan Borbely: „În decembrie 2005 Ștefan Borbely iese cu un adevărat manifest pe această temă în revista *Observator Cultural*, nr. 299 din 15 decembrie 2005: *Este nevoie de o istorie politică a literaturii române?* ● Răspunsul este, desigur, pozitiv, și numerele 7-8 și 9 ale revistei *Familia* încearcă să numească și alte proiecte în curs de înfăptuire. Deocamdată, cărți masive, ca *Vocația mărturisirii. Lumina dintre gratii*, de Anastasia Dumitru, seriile de *Documente consacrate de Academia civică Organizațiilor subversive și contra-revoluționare anticomuniste*. Documentele și interviurile consacrate *Mișcării Române de Rezistență din Mehedinți, Banat, Oradea* țin de o istorie politică a literaturii? ● O parte din Documentele și interviurile consacrate *Mișcării Române de Rezistență din Mehedinți (1949 – 1952)* au în centrul lor 28 de biografii de personalități care, într-un fel sau altul, voiau să poarte „dialog cu dușmanul”. Iar un dialog mai apropiat cu dușmanul nu putea fi purtat decât prin Iugoslavia, desigur dușman. Toti I. Dumitru, de profesie învățător, Trocan M. Nicolae, de profesie agricultor, Năsărămbă C. Dumitru, de profesie mecanic, au fost condamnați la moarte. „După ce condamnații au fost executați, medicul și procurorul militar au verificat moartea, constatând că cei executați au încetat din viață”. Dar biografiile celor care au rămas? Putem începe discuția despre istoria politică a literaturii și de aici? ● Un capitol amplu trebuie consacrat seriei „Recviem pentru țărănul român”, serie inițiată de Romulus

Rusan. Numărul șase al seriei e destinat „Răscoalelor țărănești din Arad și Bihor (vara anului 1949)”. Discuția despre istoria politică a literaturii ar putea începe chiar de la ultima carte a lui Sorin Lavric, care pune alături mărturii, documente, romane. E posibil ca de aici să înceapă „istoria politică a literaturii...”, azi, spunem pornind tot de la numărul 7-8 al revistei *Familia* care-l sărbătorește pe Ion Simuț cu ocazia împlinirii vârstei de 65 de ani. Îi urăm și noi *Ani mulți fericiți!* ● Au rămas mai puțin comentate decât ar fi trebuit cărțile lui Liviu Malița, *Literatura eretică. Texte cenzurate politic între 1949 și 1977 și Cenzura pe înțelesul cenzuraților*, cărți importante pentru înțelegerea interdicțiilor unei perioade istorice. Nu putem face inventarul istoriilor politice ale literaturii române, fără a înțelege felul în care unii autori au regim special, unele cărți sunt excluse din edituri, din librării, fără felul în care unele pagini reușesc să „treacă” dincolo de barajele cenzurii. Liviu Malița citește tot, regăsește paginile excluse de cenzură. Și cărțile blocate. O istorie politică ar trebui să se oprească asupra dialogului cu puterea, într-un moment sau altul a istoriei noastre. Ce-și dorește puterea în 1949, în 1956, în 1964, în 1968, în 1971, în 1980? Care dintre cei de la putere? Ce-și doresc serviciile secrete ale Estului? Ale Vestului? Istoria politică trebuie să devină, dacă suntem serioși, istorie geopolitică. Nu putem crede că premiile Lenin, Stalin, congresele literare moscovite cu scriitorii din Vest îi lăsau liniștiți pe cei din Vest. Ascultam fericiți Europa Liberă, Vocea Americii, Deutsche Welle, dar ele nu erau strâns legate de o istorie politică – sau geopolitică – a literaturii? ● Proza lui Andrei Ursu, publicată de același număr al revistei *Familia*, se numește „Stalin”. E o proză care îi pune alături pe cei foarte mari și cei mici, încuscriți cu cei de ieri și cu cei de azi: sunt într-o familie. Stalin, Lenin, Kennedy, naștii. Aflăm că Andrei Ursu e timișorean și a debutat la Timișoara. Să credem că timișoreanul Andrei Ursu a lansat o nouă modă în proza tânără? Oare biografia coafată a lui Stalin nu poate trezi un interes special? Oare poeziile lui Stalin nu pot atrage atenția asupra unui poet? Dar poeziile lui Hitler? Dar biblioteca lui Hitler? Oare Ceaușescu nu a scris poezii? Un cercetător atent poate arăta că nu doar Stalin și Hitler, ci și Ceaușescu a scris poezii. Pe urmele lui Alecsandri și ale lui Coșbuc, dar a scris!!! Să vină un șir de romane de succes cu titlul *Stalin, Hitler, Ceaușescu?*

download

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Marian Odangiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vălcău, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Sorin Stroe.

Design pagini revista: Elisabeta Cionchin.

www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

ISSN 0030 560 X

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistului vizual Rudolf KOCIS

Pe drumul mătăsii, în Occitania

Ioan T. MORAR

Si-Ling-Chi sau Leizu? Prințesa ori Împărăteasa? Una din ele ar sta la baza apariției mătăsii, fapt petrecut în secolul al XXVII-lea înainte de Hristos. Legenda cu prințesa e mai simplă: Si-Ling-Chi stătea la umbra unui dud și bea un ceai. Dintr-o dată, i-a căzut în ceașcă o gogoasă. Încercând să o scoată cu un băț, a dat peste un fir nesfârșit pe care l-a depănat (nu chiar nesfârșit, dar destul de lung, între 800 de metri și un kilometru). Legenda cealaltă, cu Leizu, soția Împăratului Galben, e mai

Mai târziu, mult mai târziu, mătasea a fost fabricată și în Imperiul Bizantin; de fapt, în bazinul Mediteranei. Și acum ajungem la subiectul nostru, mătasea franceză, despre care mergem să ne documentăm în Muzeul din Saint Hippolyte du Fort, în Cevennes, în zona autointitulată Piémontul Cévenol. Înainte de asta ar trebui să revin la o vizită mai veche, la Château de l'Aumérade, de lângă Hyères, un domeniu viticol foarte vechi. Proprietărea, doamna Marie-Christine Fabre-Grimaldi, ne-a povestit că, vizitând domeniul, regele Henric al IV s-a arătat încântat de frumusețea locului și a ordonat să se planteze acolo primul dud din

Ideile lui despre acest arbore foarte rentabil au fost adunate într-o carte cu un titlu interesant, pe care vi-l ofer traduc: *Tratatul scurt atît asupra virtuților și proprietăților duzilor, atît albi, cît și negri, avînd mici dade albe și mici negre, care au frunzele asemănătoare, potrivii pentru a hrăni viermii de mătase; și de asemenea, potrivii să servească oamenilor pentru fabricarea unor mobile frumoase și a unor ustensile de menaj.* De același Traucat se leagă o poveste nostimă care a rămas în istoria orașului Nîmes. Citind în Nostradamus o profeție din care a înțeles că un grădinar va găsi sub Turnul Magne un cocoș de aur, un vultur de aur și alte păsări și fiind convins că despre el este vorba, grădinarul nostru i-a cerut permisiunea lui Henric al IV-lea să facă săpături. A primit avizul în care era avertizat că, dacă găsește o comoară, se va bucura doar de o treime, restul revenind regelui. A cheltuit destui bani pentru săpături, n-a găsit nimic și s-a lăsat păgubaș. Uriașul morman de pământ se poate vedea și azi lângă Turn. Încă o dată Nostradamus a sucit mintea slabă a unui om!

Am poposit cu povestea la Nîmes, trecem de el și ajungem în Saint Hippolyte du Fort, comună celebră prin cadranele solare, prin cele 13 fîntîni și, evident, prin Muzeul Mătăsii. Care nu este foarte mare. Suficient, însă, pentru o documentare. În prima încăpere se proiectează, în buclă, un film mai vechi (dar valabil) despre producția de mătase din zonă, despre înflorirea și decăderea ei. Nu intru în detalii tehnice, e de reținut că sericicultura (creșterea viermilor de mătase) a luat avînt în regiune mai ales după un mare ger, care a afectat măsline și castanii în 1709, cînd agricultorii s-au lăsat convinși că duzii, mai rezistenți la frig, pot fi o sursă de ciștig. Un an istoric pentru meteorologia franceză, cu un ger venit brusc după ce ianuarie începuse cu temperaturi pozitive. De atunci datează un dicton: „mai bine să vezi un hoț în hambar, decît un muncitor în cămașă în ianuar”. Producția record de gogoși de mătase a fost înregistrată în 1853 și s-a ridicat la nivelul a 26.000 de tone.

În micul muzeu, Carmen, care a terminat facultatea de Textile, îmi explică procesul tehnologic, îmi arată utilitatea utilajelor, mă inițiază în tainele filaturii. Citesc pe un panou că o problemă reală a fost, în vremurile de maximă înflorire a mătăsărilor, exploatarea copiilor. De la nouă ani, fetițele deveneau muncitoare cu normă întreagă în crescătoriile de viermi și în filaturi. Iar băieții, ca toată lumea, culegeau frunze de dud. „Dar am avut și noi copii exploatați”, îmi vine să spun. Nu am cui, nu e nimeni altcineva decît noi. Și Carmen știe foarte bine ce vreau să spun. Liceul Textil din Lugoj, unde am fost profesor cinci ani (Carmen doar doi), devenea, în fiecare an, unitate de creștere a viermilor de mătase.

Tot etajul trei al Liceului, unde nu se prea țineau ore, se transforma în crescătorie de viermi, iar elevii deveneau culegători de frunze de dud. Știam toate străzile lugojene unde exista prețioasa resursă, ajungeam la ele, cu elevii încolonați. Uneori ieșeam mult din Lugoj, spre hanul Ana Lugojana, pentru că în restul orașului, alți elevi „sericultori” cheliseră de tot duzii. Viermii flămînzi de la etajul trei ne obligau să renunțăm la ore. Lăsam literatura română să se descurce singură, îmi luam elevii, o scară și cite o prăjină pentru bătut copacii și mergeam să adunăm frunze de dud cu sacii. Rimează. Deși mătasea a fost socotită, de-a lungul mileniilor, un pro-

dus de lux, un produs scump, aristocratic, comunismul a preluat-o fără mari ezitări și a transformat-o, după cum spuneau numele unor fabrici, în „Mătasea Populară” și „Mătasea Roșie”.

Revocarea de către Ludovic al XIV-lea a Edictului de la Nantes, din 1685, dă o lovitură dură producției de mătase. Mulți producători, protestanți fiind, fug din fața persecuțiilor care se anunțau prin acest act istoric și se refugiază în străinătate, în special în Anglia. Revoluția franceză a fost și ea o mică frînă: revoluționarii disprețuiau mătasea! Apoi, inaugurarea canalului de Suez a fost încă o lovitură fatală pentru producția europeană de mătase, deci și pentru cea franceză. Drumul mătăsii din Asia a fost scurțat. Dacă cel clasic, pe pămînt, folosit niște secole, lua un an pentru transportul mărfii, noua cale maritimă reduce simțitor timpul și cantitățile transportate.

Muzeul din Saint-Hippolyte-du-Fort (care în timpul Revoluției Franceze, ca să revenim la acest moment dramatic, și-a văzut schimbat numele în Mont Hippolyte, ca să nu mai fie pomenit cuvîntul Saint) are o porțiune dedicată vizitei în zonă a lui Pasteur și soluției date de el în problema unei boli a viermilor de mătase, tot mai răspîndită. Iarși, nu intru în detalii științifice. Notez doar că, din cauza acestor cercetări, Pasteur fost acuzat de plagiat de doctorul Antoine Béchamp, francez get-beget, dar cu studii de medicină la București. Cu cîteva luni înaintea lui Pasteur, într-o comunicare publică, Béchamp a susținut că boala viermilor de mătase este una parazitara. Doar că toată gloria combaterii bolii i-a revenit lui Pasteur, beneficiarul unei statui la Alès, localitate de seamă din Cevennes. „Sînt precursorul lui Pasteur exact cum cel păgubit este precursorul averii hoțului fericit și insolent care-l denigrează și-l calmniază.” În toate hîrtiile și notațiile sale, Pasteur a indicat sursele care l-au inspirat (și sînt destule). Doar că aceste hîrtii au fost depuse la Academia de Științe cu indicația expresă de a fi ținute la secret o sută de ani!

Să revenim la mătasea noastră. În anul 1891, domnul Loué, administrator la Casino de Paris, are o idee izvorită din zona sericiculturii. Pentru cei care n-au prins creșterea viermilor de mătase în școli, o mică lămurire. Vietățile sînt așezate pe tăvi mari și acoperite cu hîrtie perforată, prin găurile căreia viermii ies și se hrănesc cu frunzele de dud. Aceste perforații lasă în urma lor nenumărate buline mici de hîrtie. Pe care domnul Loué le ia de la prieten crescător de viermi și le folosește la un Balul Mascat al Cazinoului, proiectîndu-le deasupra participanților. Așa se naște un accesoriu nelipsit de la toate petrecerile: confetti!

Deci ați reținut titlul acestor rînduri, probabil că tot așteptați să vedeți ce e cu Occitania, că de mătase am tot vorbit. În noua reorganizare administrativă franceză, Regiunea Languedoc-Rousillon și-a schimbat numele în Occitanie/ Occitania. L-am văzut pentru prima dată acum, mergînd spre Muzeul Mătăsii, pe o tablă indicatoare, la intrarea în departamentul Gard. Occitania a fost numele ales de majoritatea locuitorilor regiunii. Aici am pus degetul pe o mică rană: regiunea în care locuiesc eu, fostă PACA (Provence-Alpes-Cote-d'Azur) și-a schimbat și ea numele, dar nu în Provence, cum au propus mai multe asociații culturale, ci în Regiunea Sud. Fleoșc. Sud au toate țările, Provence, însă, e numai una. Am semnat deja o petiție, ca toți provenșalii în cuget și-n simțiri, și așteptăm să se adune numărul necesar pentru ca această petiție să intre în dezbatere publică. Vivat Occitania! Jos Sudul, sus Provența!

Foto: Carmen MORAR

complexă. Împăratul Huangdi ar fi întîlnit-o pe Leizu pe Muntele de Răsărit, scuipînd fire de mătase. Fascinat de scenă, Împăratul a rugat-o să-l învețe meșteșugul țeserii mătăsii, iar ea a acceptat, numai cu condiția ca el s-o ia de soție.

Învoiala fiind făcută, ea a destăinuit că a descoperit o plantă miraculoasă, s-a înfruptat din florile ei și așa a ajuns să „tușească” mătase. A hrănit cu aceste flori și niște fluturi care au început să facă ouă de mătase, care au fost depuse în dud și s-au hrănit cu frunzele lui. Cam asta e legenda extinsă, din care ar reieși că prima rochie de mireasă din mătase a purtat-o chiar viitoarea împărăteasă Leizu. Chinezii au păstrat secretele producției de mătase mai bine de două mii de ani, pînă cînd indienii și japonezii au reușit să fure meșteșugul (spionajul industrial nu datează de ieri, de azi) și să producă și ei mătase. În antichitate, mătasea valora în Europa greutatea ei în aur. Era o marfă scumpă și rivnică chiar de cei foarte bogați. Cronicarul Vopiscus a notat în scrierile sale că împăratul Aurelian a refuzat să-i cumpere o rochie de mătase soției sale, în ciuda insistențelor, motivînd că ar fi prea scumpă. Am putea trage și o concluzie laterală: împăratul era prea strîns la punga.

Franța, în ideea dezvoltării ulterioare a unei producții de mătase în zonă. „Regele iubea mult mătasea, mai ales aceea din lenjeria feminină”, a spus, atunci, zîmbind cu subînțeles, doamna Fabre-Grimaldi. Primul dud din Franța, dacă luăm de bune spusele doamnei, a fost plantat în Provence, la 15 februarie 1594, sub supravegherea directă a ministrului Duc de Sully, unul dintre consilierii apropiați ai regelui.

Existau deja țesătorii de mătase în Franța, la Lyon, dar materia primă era tot de import. Producția locală nu acoperea nevoile de mătase ale nobilimii și ale Curții. Importul era semnificativ, mai ales cel de mătase italiană, socotită cam scumpă și nu suficient de fină pentru cerințele modei. Plantarea masivă a duzilor a deschis drumul unei producții franceze sută la sută. Deși a început în Provence, cultura duzilor (albi, nu cei negri) s-a dezvoltat mai ales în Ardèche, prin strădaniile lui Olivier de Serres, agronom protestant, autorul celui mai important tratat de agricultură din epocă. Pe lângă el, un grădinar din Nîmes, François Traucat, a fost și el un militant activ pentru cultura duzilor, plantînd, în Provence și-n Languedoc, peste patru milioane de duzi.